

**Antiquitates ex universa Scriptura S. selectae & secundum ordinem
librorum V. & N.T. adornatae / [Joachim Hildebrand].**

Contributors

Hildebrand, Joachim, 1623-1691.
Rittmeier, C. H.

Publication/Creation

Helmstedt : H.D. Hamm, 1723.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/hqsm8wbx>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

JOACHIMI HILDERANDI

S. Theol. D. & Ducatus Lüneburgici ejusque Comitatum supremi Superintendentis

ANTIQUI- TATES

Ex universa Scriptura S. selectæ & secundum ordinem Librorum V. & N. T. adornatæ.

Quales olim in Acad. Julia ex ore dictantis ab Auditoribus exceptæ; nunc demum in usum omnium, qui Scripturarum studio delectantur, in lucem editæ,

Quæ præsertim S. S. Theologiæ Cultoribus instar compendiosæ in Exegeti Bibliothecæ esse queant.

HELMSTADII

Typis & sumtibus HERMANNI DANIELIS HAMMII,
Acad. Jul. Typogr. Anno 1723.

1. Aug. 1723

PRÆFATIO.

riæ filum & ad describenda officia aut consuetudines illas digredietur. Quorsum enim populares suos de istiusmodi rebus instrueret, quæ ad patrios ritus spectant, quæque iisdem ignota esse haud possunt? At si exterorum aliquis ad cognoscendam historiam illam animum applicet, & consuetudines ac ritus, quorum ibi mentionem fieri deprehendit, plenius intelligere velit, aliunde hæc omnia discat oportet, & illos autores consulat, quibus eadem exacte & prolixè tradere propositum fuit. Non aliam certe ob causam in Romana historia plus fere e Græcis Autoribus quam e Romanis se colligere Viri docti fatentur, quam quia exteri mores & instituta publica exactius describunt. Nobis ergo, qui in Oriente, in Judæorum regione & historia peregrini & hospites sumus, aliunde quam ex ipsa Scriptura Sacra, adminicula conquirenda sunt, quæ, quod illa, rebus majoris momenti omnino intenta, paucis attingit, fusius monstrent illustrentque. Ecquis enim satis percipere & dijudicare poterit gesta, quæ in Scripturis narrantur, simulac neque locorum, neque personarum, nec morum rituumve, nec aliarum circumstantiarum peritia pollet? Quemadmodum sane in Romanorum historia multa nos effugiunt, quod ritus, jura & consuetudinem Romanorum non satis calleamus; ita (si magnus parva, divinis humana

com-

PRÆFATIO.

componere velimus) in Scriptura S. quin multa nobis perplexa & obscura videantur, quæ accuratiore Antiquitatum cognitione haud difficulter solvantur, nullum est dubium. Quam multa occurrunt Orientalium populorum indoli, temperamento moribusque convenientia? quæ, ubi ex nostrorum hominum qui Occidentis oras incolimus, censere velis, non possunt non mira, inepta falsaque videri. Igitur Judæorum Ritus imprimis nosse & perspicere debet, qui in V. & N. Testamento recte intelligendo proficere velit. Quod quidem uno ore fatentur Philologi & Scripturarum interpretes, quos ætas tulit, doctissimi; suoque exemplo comprobant & persuadent. Audiamus nunc saltem Cl. Casauboni iudicium, qui ad Scaligerum, *non dubito*, scribit, *multa in sacris literis ex Iudæorum scriptis posse atque debere illustrare*. Nec difficile est arbitrari, quid ipsum aliosque Viros doctos moverit, ut ita sentirent. Judæi quippe docti & in lege patria exercitati, quæ a Majoribus acceperunt, quæque usu ipso frequentarunt, omnium optime nos edocere valent.

Quorum traditionibus eo minus carere possumus, quo frequentius Mosen & Prophetas, simulac mores Israelitarum cultumque divinum collapsum arguunt, ad eorum ritus & instituta digitum intendunt. Nec dispar est ratio N. Testamenti. In quo

PRÆFATIO.

sicuti rationem styli & formulas illis temporibus Judæis usitatas; ita etiam in doctrina haud obscuram Legis cum Evangelio, Mosis cum Christo comparisonem deprehendimus. Quemadmodum ergo utriusq; Ecclesiæ Antiquitatum cognitio Exegetæ necessaria est; ita non minus Veterum Gentilium monumenta sedulo excutere debet, quæque ad obscuriorum locorum illustrationem sæpe multum faciunt, inde arcessere. *Nam & in sacra historia J. Lipsius ait, Epistolic. Quæst. LIII. Ep. 19. multa esse, quorum penitior intelligentia pendeat a majoribus & literis antiquis, nemo negabit.* In quibus feliciter eruendis & ad res sacras accommodandis, tanto plus laboris, eruditionis & prudentiæ adhibendum esse intelligimus, quo majori difficultate hanc rem obseptam videmus. *Quotusquisque est nostrum, merito dixerim cum Cl. Casaubono, qui par sit tanto incepto? uti verbis supra adductis statim subjungit.* Maximam ergo, Viris doctis debebimus gratiam, qui viam hic nobis præire probeque munire sategerunt. Quorum celeberrima nomina sicuti omnis ætas venerabitur, ita in iis suo merito & jure eminet, B. noster D. *J. HILDEBRANDVS*, Theologus, de cujus laudibus & in Ecclesiam Dei nostramque Academiam meritis multa recenseri possent, si hujus loci institutique res foret.

PRÆFATIO.

Id tamen quam maxime in ejus laudibus ponifas erit, quod solidam eruditionem suam & ἀπάσης ἐγκαιολογίας peritiam, rebus divinis & Scripturæ S. illustrationi infervire voluerit, fidelissimeque adhibuerit. Quod quidem quam felici fecerit successu, præter alia ejus monumenta, præsens loquitur liber, *selectas Antiquitates Biblicas* exhibens, prout scilicet ab ejus Auditoribus olim, cum in Academia hac Julia sacrar. Antiqq. Professione fungeretur, ex ore dictantis sunt exceptæ. Quarum exemplum ante aliquot annos nactus Typographus noster, pro suo publicum rei literariæ commodum promovendi studio indefesso, editionem ejus, a multis desideratam, pridem molitus est. Quam dum perficere nunc demum ipsi licuit, veniam a Benigno Lectore se consecuturum sperat, si forte emendanda nonnulla in ea temanserint. Scias enim, Benev. Lector, MStum obtigisse Bibliopolæ huic nostro mendis quamplurimis & lacunis, (ut fieri solet ob celerem in diatribis Academicis scriptionem) passim scatens. In quibus delendis & corrigendis sæpe molestæ operæ haud parum infumtum fuit, præsertim quod nullum accuratius scriptum exemplar adfuerit, ex cujus collatione defectus illius suppleri potuissent. Neque vero hæc foetus Hildebrandiani editio publico ingrata erit, unde tanta in omnes sacrarum Literarum

PRÆFATIO.

rum Cultores redundatura est utilitas. Quam quidem multis hic ostendere & commendare opus minime erit. Sentient abunde Lectores quantum lumen Antiquitatis cognitio sacris studiis afferat, quamque necessaria eadem sit ad divina Oracula, Acta & scripta Apostolica liquido explicanda. Reperient hic quasi in compendio, quæ, ubi non frustra apud alios quærant, certe multo labore evolvere & conquirere deberent. Nec minus gratum fuerit, in plerisque locis dubiis & obscuris, *ἡμῶν* a B. Autore, pro limatissimo suo solidaque eruditione subacto iudicio, hic videre subjunctam. Nam & in sacris sæpe

Σοὶ μὲν τὰυτὰ δοκῶν' εἶναι, ἐμοὶ δὲ τὰδε
Hæc tibi videntur, illa vero mihi.

Tu vero, Candide Lector, utere his in Dei gloriam & tuam aliorumque ædificationem. Disce in omnibus ad corticem Scripturæ spectantibus ita versari, ne illi unice inhæreas, sed ipsum nucleum, quem pauci inter eos, qui sacra studia tractant, satis attingunt, invenias, eumque vere degustes. Vale. Scrib. in Acad. Jul. XI. Cal. Maj. A. MDCC.

I. N. I.

LIBER I.

De

Antiquitatibus in V. T. repertis.

Proœmium

DE

DIVISIONE SACRÆ SCRIPTURÆ.

§. I.

ANtiquissima est Scripturæ Sacræ divisio, qua Iudæi in hunc usque diem utuntur, dum Vetus Testamentum in tres Classes distribuunt, quarum Prima dicitur Pentateuchos, תורה & libros quinque Mosis Legis Mosaicæ complectitur: Licet enim Moses non minus, quam cæteri Viri *ἑσπέρων* Prophetæ fuerit, imo magni illius Prophetæ Typus, Deut. XV. 15. Ebræi tamen ob duas rationes Mosen a reliquis Prophetis discernunt: (1) Ideo, quod Moses fuerit internuncius & quasi Mediator inter Deum & Israelitas. (2) Quod Mosis non tam prophetarum quam Leges promulgandi munus commissum sit.

§. 2. Secunda classis librorum S. Scripturæ continet נביאים h. e. Prophetas, quos Judæi in Priores & Posteriores subdividunt. Sunt autem libri octo, e quibus quatuor prioribus Prophetis tribuuntur quales sunt liber (1) Josuæ, (2) Judicum, cujus appendix libellus Ruth, (3) Samuelis, (4) Regum, reliquos quatuor posterioribus Prophetis tribuunt. Sunt autem Esaias, Jeremias, Ezechiel, liber duodecim. Ita enim vocant Prophetas, perinde ut Romani leges XII. vocabant leges duodecim tabularum.

§. 3. Tertia classis complectitur כְּבוֹתִים græc. Hagiographa, hæc vero apud Judæos libris XI. constant quorum primum Psalmi constituunt tres alios, Salomonis Proverbia, Ecclesiastes & Canticum, Hiob, Daniel, Esra, cum Nehemia, Esther & Verba dierum (vel annales Ebræorum) Chronicon, quod est breviarum propagati a mundi primordio, posterorum Abrahami usque ad David & hinc porro ad solutam captivitatem Babylonicam. Hinc eleganter *Chronicon* illud S. Hieronymus *Epitomen V. T.* appellat in Epist. ad Paulin. Refert hanc tripartitam divisionem S. Sacra Josephus antiquitatum Judaicarum peritissimus scriptor libro I. contra Appionem.

§. 4. Quid? Hæc divisio jam Christi ævo inter Judæos obtinuit, & quod magis mireris, ab ipso Salvatore approbata videtur. Ita enim Christus Luc. XXIV, 6. *Oportet, inquit, omnia impleri, quæ scripta sunt: primo in lege Moysi, secundo in Prophetis, tertio in Psalmis:* quo nomine Hagiographa intelligit: nam inter hæc Psalmi eminent. Ex synagoga hæc S. Scripturæ distributio in Ecclesiam transiit, hinc August: *Synagogam* eleganter vocat *scriniam Ecclesie*, & *Judeos capsarios nostros, qui Christiani studere volentibus libros & Sacros codices apportent; Item liberarios Christianorum.* Sicut enim apud Romanos serv

pos

post Dominos ibant & Codices ferebant; Ita Judæi Christianis propositi canonis Biblici, hodie custodes. Hinc antiquissimi Doctores Ecclesiæ nec plures nec pauciores quam Judæi h. e. XXII. libros quot nempe Ebræos sunt literæ in Canone V. T. agnoscunt. Vnus instar omnium Gregor. Nazianz. est, qui carminale de genuinis libris scripturæ ita scribit:

*Fæderis antiqui viginti sunt duo libri
Et sunt Ebræis litterulæ totidem.*

Præter hos tres ordines in quos ex veteri instituto Judæi Canonem V. T. distribuunt, datur quartus ordo librorum V. T. eorum scilicet quos ecclesiasticos vocant, ideo quod sint libri morales in V. Ecclesia & populo præsertim, aut catechumenis, ad sanctos mores conformandis, publice prælecti. Tales sunt Syrach, Sapientia, Judith, Tobias, libri Maccabæorum & quos hodie Apocryphos dicimus. Vbi tamen Studiosi sacrarum antiquitatum observarunt in V. Ecclesia inter libros Ecclesiasticos & Apocryphos ingens discrimen fuisse. Nam ecclesiastici vocabantur, qui ad ædificationem plebis in ecclesia legi merebantur; Verum Apocryphi erant libri perniciosi lectuque indigni, quos vel Hæretici conscripserunt, vel a Catholicis Hæretici corruperant, nec non venena sua sub titulo S. Scripturæ miscuerant. Adeoque Apocryphi vocabantur, quod satius esset, illos abscondi, quam legi. Tales in N. T. erant liber de infantia Christi, itinerarium Petri, Evangelium Thomæ &c. Juxta hanc partitionem scripturæ S. nos antiquitates in duos libellos distribuimus, quorum *Prior ex V. T. Posterior ex N. T.* selectissimas antiquitates ostendet,

det, & prior quidem iterum in *quatuor Sectiones* subdividetur, quarum *prima* ex *Pentateucho*, *secunda* ex *Prophetis*, *tertia* ex *Hagiographis*, & *quarta* ex *libris Ecclesiasticis* antiquitates exponet.

LIBER PRIMVS.

Antiquitatum Veteris Testamenti.

SECTIO I.

Antiquitatum ex Pentateucho.

PACTA.

§. I.

Merito has sacras antiquitates ob duas rationes a patris ordior. 1. Quia hæc doctrina per universam S. Scripturam se diffundit, tota enim scriptura in V. & N. Testamentum h. e. duo pacta dividitur. Hinc quoties vulgatus interpretes Testamentum reddidit in ipso fonte vox pacti habetur. Testamentum enim immortalis Deus qui Ecclesiæ suæ præsentissimus proprie non condidit, condidit autem ille testamentum, cum moriendi necessitas incumbit, propter quam familiæ suæ non semper interesse potest. Itaque V. & N. Test. rectius duo pacta vocantur, quemadmodum Salvator etiam *καινῆς Διαθήκης* Novi Pacti Mediator appellatur Ebr. XII. 24. Posterior ratio ob quam a Pactis ordior hæc est, quia primum negotium, quod a creatione Deo cum hominibus intercessit, pactum fuit.

§. 2. Pactum in rigore sic dictum inter Deum & Hominem proprie nullum est. Nam ut egregie docet Ethic. Anrist. *συναλλάγματα* vel pacta proprie inter æquales

les fieri, sed inter Deum & hominem proportio nulla imo distantia infinita, eo tamen non obstante misericordissimus Deus pro immensa *φιλανθρωπία* sua cum rebus a se creatis præsertim cum miseris hominibus per quendam quasi condescensum græce *συνκατάβασιν* pacta fieri non dubitat. Hinc expresse Gen. IX. 13. Deus cum Noacho pactum iniisse legitur de mundo, per diluvium nunquam evertendo, cuius pacti gratia sua signum iridem in nubibus constituit, ex quo Noachi pacto regula Theologorum nata est. Quoties in sacris literis promissio habet additum signum, toties est pactum. Hinc dicitur arca fœderis, item tabula fœderis, quod hæc tabula & illa erca essent signa divini fœderis cum hominibus initi. Interim non nego, interdum nudas promissiones inter Deum & hominem ultro citroque factas, sine addito signo pacta vocari, ut proinde regulam illam Theologicam non liceat simpliciter convertere.

§. 3. Dividuntur autem Dei pacta cum hominibus inita in legale & evangelicum. Legale iterum est vel absolutum & mixtum. *Legale absol.* est primum illud pactum, quod Deus cum homine ad imaginem suam creato in statu innocentiae pepigit. In quo facto hominibus temperariam & æternam felicitatem, juxta ac immortalem vitam suaviter promiserat; homo vicissim Deo divinæ legis observantiam præsertim quod de fructu unius in paradiso arboris comedere nollet, sancte promiserat. Pactum hoc erat purum pactum legale, quia nihil Evangelici, nihil de Christo habuit admixtum. Sed. Pactum legale mixtum est quod Deus cum homine lapso sed in gratiam recipiendo instauravit, ex quo pacto homo observantiam divinæ legis promisit. Sed primarium pacti hujus caput erat fides in Messiam, quæ quia huic

pacto fuit admixta, cum antea non adesset, Theologi quidam pactum legale mixtum appellant.

*Pactum
evangelicum
vel
in V. vel
N.*

§. 4. Pacto legali Evangelicum succedit quod in V. & N. dividitur, ubi notandus est vulgaris error eorum qui cum S. Scriptura in V. & N. Testamentum vel in duo pacta dispescitur existimant, hoc perinde esse ac si scriptura in legem & evangelium dividatur, sed hi errant. Nam sub veteri illo pacto non lex tantum viguit, sed & evangelii doctrina eademque fides in Christo (licet obscurius tradita) per quam hodie salvamus hinc eleganter ad Ebræos

*Pactum
Vetus vel
nudum
vel vestitum.
Nudum.*

X. meritum Christi sanguis æterni pacti dicitur. Porro pactum vetus in nudum & vestitum dividi solet. Vestitum iterum in duo alia Abrahamicum & Mosaicum. Pactum nudum definitur quod nude sine ceremoniis five solennibus fuit promulgatum, tale fuit pactum primum post lapsum Gen. III. semen mulieris conteret caput serpentis, v. 15.

*Vestitum
est vel
Abrahamicum
vel Mo-
saic. A
brahami-
cum.*

§ 5. Pactum vestitum definitur cui varia solennia & solennitates fuerunt annexa, talia sunt imprimis duo Abrahamicum & Mosaicum. De Abrahamico observandum est quod Deus hoc ipsum quatuor modis innuit i. nude promittendo quasi esset pactum nudum Gen. XII. 3. in te benedicentur omnes gentes. 2. Promissioni huic varias ceremonias præsertim dissectionem animalium juxta promissionem terræ Canaan addendo Gen. XV. 3. instituyendo circumcisionem, de qua Deus expresse ait: hæc sit signum fœderis mei inter me & vos Gen. XVII. 10. & denique 4. rem omnem per solenne juramentum confirmando Jurabat enim Deus per se quod excelsior non esset per quam juraret. Notari in pacto illo Abrahamico præsertim circa modum meretur antiquissima consuetudo faciendorum fœderum. Solebant enim orientales pacta ini-

*Modus
veteris in
fœderibus
faciendæ.*

tur

turi animal occidere idque in duas partes dividere, postea cum singulis qui fœdus inibant per hæc animalis segmenta transire, cumque ritu sibimet ipsis similem exitum precabantur, si difragi fierent, dicebant enim: faxit Deus, nisi fœdus servabo, ut & ego in partes discerpat, perinde ut & hoc animal disceptum jam est. Hinc in sacris legitur ^{quid phras} diffecare fœdus quod non significat violare vel solvere ^{diffecare fœdus sit,} fœdus ut vulgo errant, sed significat ferire fœdus, quia fœdus inituri porcum filice feriebant, de quo Romanorum ritu videatur Liv. Sed mos ille Orientalium diffecandi animal cum fœdus inirent facillimum intellectu reddit difficilem locum. Ego faciam viros qui fœdus meum violant similes vitulo, quem in partes secuerunt & per segmenta transierunt Jer. XXXIV. 18. Eundem morem dissectionis animalium in pacto Abrahamico Deus Gen. XV. observat. Jubet enim dicto loco Abrahamum Deus, ut animalia diffindat & per segmenta transeat. Sed o admirandam Dei φιλανθρωπίαν! Nam cum Abraham transiit ipse quoque Deus per segmenta ista transiit, ejus transitus erat symbolum Clibanus fumax, perinde hoc est quasi Deus dixisset. Ego in partes discerpi malo quam non servare pactum cum Ahrahamo, vid. Theod. super hunc l.

§. 6. Alterum pactum vetus idque vestitum est ^{Pactum} Mosaicum quod Deus post exitum ex Ægypto cum Israe- ^{vetus ve-} litis in deserto pepegit, mediante Mose. Sub hoc pacto ^{stitum} tradita est Lex Tripartita. 1. *Moralis* Decalogo compre- ^{Mosai-} hensa. 2. *Ceremon.* Sacrorum ritus variosque Typos N.T. ^{cum.} complectens. 3. *Forensis* quod in populo Dei θεοκρατία fuit fundata. Sed in Mosaico sunt splendidæ & propter anti- ^{Solennita-} quitatem venerabiles, ceremoniæ, quibus hoc pactum fuit ^{tes in hoc} sancitum 1. *Mons Sinai* undique consecrabatur densis ne- ^{pacto ad-} bulis ac nubibus involvebatur, adeo ut totus fumigaret, ^{hibita.} audie-

audiebantur tonitrua, spectabantur fulgura, nec præter
 2. *Ad pedes montis* altare erat instructum, more Principum. Principes in confiniis suarum regionum fœdera
 3. ferire solent. 3. *Altare hoc* super XII. cippis vel columnis stabat, hæc XII. columellæ erant signa XII. tribuum Israëlis. Sed altare ipsum Deum representabat adeoque indicium hoc erat Deum cum XII. tribubus Israëlis jam conjunctum fœdus inire. 4. *Coram altari isto* stabant XII. juvenes. Primogeniti Principum, quorum singuli vitulos in altari immolabant, quod factum videtur jure primogenituræ. Nam antequam Levitis munus sacrificandi dabatur primogeniti in populo Dei tres prærogativas habebant. 1. Jus sacrarum vel sacrificiorum 2. Jus regni vel dominii Gen. XLIX. 2. Ruben quia primogenitus Jacobi primus in sacris dicitur, primus in regno tertia prærog. erat quod duplam hereditatis portionem acciperent. Hinc Elisa quasi Primogenitus Eliæ Spiritum S. sibi in duplo conferri petiit. Ex his jam ratio constat quare primogeniti in pacto Mosaico immolaverint. 5. *Solemnitas pacti Mosaici erat*, quod Moses sanguinem e victimis eductum in duas partes diviserit, quarum alteram super altare sparsit, perinde ac si ipse Deus sanguine conspergendus & ad fœderis observationem obligandus esset, partem vero alteram latâ lege super universum populum sparsit ac formulâ: Hic est sanguinis fœderis quod vobiscum Dominus hodie pepigit & tantum de pacto veteri.

Prærogativa primogenitorum in populo Dei.

Pactū N.

Differen-
 tia V. &
 N. Pacti.

§. 7. Quid sit pactum novum, rectissime cognoscitur si duo illa pacta vetus & novum invicem conferantur & quid inter utrumque discriminis sit probe notetur. Differunt autem hæc pacta vetus & novum octifariam 1. tempore. Nam alterum prisco ævo, alterum novissimis tem-
 po-

poribus fuit sancitum. 2. *Loco*. Nam pactum vetus in monte Sinai coepit, sed Novum de Monte Sion exiit 3. *Effectu*. Nam vetus pactum literam occidentem continet, sed Novum est Spiritus vivificans. 4. *Mediatore*. Nam veteris pacti Mediator erat Moyses, sed in N. T. testator est Christus. 5. *Promissionibus*. Nam in Vet. pacto non æterna tantum, Sed & temporaria felicitas veluti corollarium æternæ beatitudinis piis erat promissa, qualis Promissio in novo non est. 6. *Materia scriptorum*. Nam vetus pactum in tabulis lapideis vel faxeis, sed novum in cordibus fidelium est scriptum. 7. *Duratione*. Nam Vetus pactum dudum desiit, excepta Lege Morali, sed Novum est sempiternum, unde Christus æterni pacti Mediator dicitur. 8. denique *Dedicatione*. Nam Vetus pactum mactatis XII. vitulis, sed novum ipsius Dei filii, pretioso sanguine fuit sancitum, ubi digna observatu est nota Maldonati acerimi alias Jesuitæ, qui super verba Instit. ita commentatur: Solenne erat gentibus fœdera cæsis victimis inire imo interdum venas diffindere, sanguinem inde elicere, eumque vino mixtum sibi invicem propinare solebant. Eundem morem observavit Christus cum N. Pactum conderet. Nam in Eucharistia suum ipsius sanguinem vino benedicto quasi mixtum in confirmationem N. pacti Apostolis suis & per hos toti Ecclesiæ propinavit, imo in hunc usque diem propinat. Nihilominus pactum illud vetus præsertim Mosaicum est elegans typus pacti Novi. Nam in Mosaico pacto Moyses Christum, populus Judaicus Ecclesiam, & sanguis vitulorum super populum sparsus sanguinem Christi, repræsentavit. Atque hinc est quod Salvator cum N. T. conderet, eandem formulam adhibuit, quia Moyses pactum vetus sancivit nimirum hanc: Hic calix N. pactum est: h. e. N. pacti confirmatorius. Sit de pactis.

*Pactum
Mosaicum
Vetus
elegans
Typus
Novi.*

ABRECH.

L Egimus Gen. XLI. 43. quod rex Pharao Iosephum toti Ægypto præfecerit, eique præmia insignia, aureum annulum, auream torquem, candidam ex serico vestem dederit, quin & in curru regio positum per urbem circumduci fecerit, clamante præcone: ABRECH! Hanc vocem LXX. interpretes prorsus omiserunt, forsan ideo, quod dubia & incerta ejus origo esset. Bened. Ariæmont. in versione sua nomen ABRECH retinuit, ut liberum esset lectori exponere, quæcunque vellet. Sunt enim de origine & significatione hujus vocis discrepantes sententiæ. Alii, inter quos est *Buxtorffius*, vir, si quisquam alius, rerum Ebraicarum maxime peritus lib. 1. Tractatus sui cap. 17. quin & *Drusius* lib. 2. quæst. 71. existimat, vocem ABRECH vocem Ægyptiacam esse, qua olim Ægyptii regibus suis & magnatibus bene precari consueverant, cujusmodi acclamationes apud orientales celeberrimæ fuerunt. Exemplum habes 1. Sam. X. 24. ubi Saule in regem uncto populus universus cum jubilo clamavit: VIVAT REX! Apud Chaldæos nemini regem compellare licuit, nisi sub initium sermonis felicia quæque regi optasset, vid. Dan. II. 4. Dan. III. 9. V. 10. Sic & Romanorum gratulandi forma erat FELICITER! Cui similem fuisse putant apud Ægyptios hunc populi applausum, clamantis ABRECH! Alii hanc vocem ab Ebræis derivant & quidem a voce אב & ר i. e. tener, ut Abrech idem sit, quod Pater tener, unde & beatus Lutherus ita vertit, der ist des Vaters. Et huic expositioni favet quod Gen. XLV. 8. ipse Ioseph gloriatur se Pharaonis patrem factum, ut proinde Ioseph pater Ægypti hac voce sit proclamatus, eo sensu, quo adhuc viri principes & optime de rep. meriti

Patres

*Diversa
diverso-
rum sen-
tentia de
voce A-
brech.*

*1. Bux-
torffii &
Drusii.*

2. Lutheri

patres patriæ vocantur. Ne autem quis miretur, cur addita sit vox אב i. e. tener, dicunt ideo hoc factum, quod Joseph eo tempore, cum hic honor ei fuit exhibitus, tenera adhuc ætate fuerit, prout omnium primus exposuit S. Hieronymus in quæst. super Gen. quo sensu Abrech Joseph fuit dictus, quod mente senex, ætate puer esset. Sed, quod salva magnorum virorum auctoritate dixerim, hæc expositio minus commoda videtur ob duas rationes. 1. Quod hoc modo nomen *Abrech* sine urgenti causa in duas diversas voces divellatur. 2. Quod Joseph tum temporis, nec puer nec adolescens, sed vir matura ætate, nempe 30. annorum fuerit. Alii nomen *Abrech* non ab אב h. e. pater, sed a radice ברכ benedixit, derivant; & hi iterum in duplici sunt differentia. Alii enim, quorum agmen ducit Mercerus apud Pagninum columna 329. *Abrech* Ægyptiorum idem fuisse putant, quod Ebræorum, ברכ benedictus, 3. *Merceri.* ideoque hic censet simili modo, quo populus Salvatori urbem intranti acclamavit: *Hosianna* filio David, benedictus, qui &c. simili inquam modo fuisse Josepho acclamatum *Abrech!* i. e. *Benedictus sit novus hic Princeps!* Nec diffiteor, vocem ברכ apud Ebræos hoc modo acceptam. Refert enim D. Hieronymus in vita Hilarionis, quod Saraceni aliquando S. Hilarionem acceperint atque ab eo 4. *Alis-* ברכ petierint h. e. solennem benedictionem. Alii denique, quorum sententiæ nos adscribimus, nomen quidem a radice ברכ sed ex conjugatione Hiphil, in qua verbum hoc significat *genua flectere,* 4. *Alis-* concinne derivant, ita, ut *Abrech* sit prima person. fut. in hac conjug. Vnde non vulgatus tantum interpretes ita exposuit, clamasse præconem ante Josephum: *Flectite genua:* sed & Aben Esra longe doctissimus Rabbiorum super h. l. scribit: Omnis homo clamabat ante Josephum *Abrech* h. est: *Ego in genua procumbam & adorabo eum.*

*Adorati-
onis Mos
& Ratio.*

Notabunt h. l. studiosi sacrarum antiquitatum, quod in Oriente crebra fuerit Virorum Principum adoratio quæ vel erat *Genuflexio vel totius corporis* ad terram incurvatio. Ita Abraham volens emere sepulchrum hæreditarium in Heth, legitur incolas adorasse h. e. se coram illis incurvasse Gen. XXIII. 7. Jacobus fratrem suum quamvis impium Esau sexies ad terram demittendo se adorasse dicitur Gen. XXXIII. 4. Moses adorabat Socerum suum, David Jonathanem. Communiter autem adoratores adeo se incurvabant ut fronte terram contingerent. Hunc *γνῶσις* vel adorationem Regibus olim exhibitam, docent exquisiti illi nebulones qui tempore Passionis coram Salvatore tanquam novo Rege genua flexerunt Matt. XXVII. 19. Quæ genuflexio militum quamvis irrisoria fuerit, docet tamen quis regibus honor olim fuerit exhibitus. Qui E. Abrech hoc modo exponunt. Ego in genua procumbam; Volunt Pharaonem imperasse ut Josephus regio cultu ab Ægyptiis adoretur. Quicquid tandem sit de nomine isto nobis eo ipso Josephus Pro-Rex Ægypti vel regni Cancellarius & proximus a Pharaone constitutus, unde etiam Gen. XLII. 6. dicitur *עליו* h. e. Dominus Ægypti a radice *על* profuit vel dominatus est. A quo verbo Saraceni in hunc usque diem *Sultan* Imperatorem suum vocant. Corollarii loco quæritur cur genuflexio coram Regibus aulaque Magnatibus qualis erat Josephus sit cultus mere civilis, an recte fecerit Mardochai, quod contra mandatum regis Ahasveri coram Haman genua flectere noluerit, quo facto non se tantum sed & omnes Judæos in extremum periculum conjecit? R. Omnino eum recte fecisse. Nam apud Persas hic genuflexionis cultus nemini nisi Diis inter sacra tribui solebat. Ahasverus autem curam Haman ideo genua flectere jussit, ut divi-

*Quæst.
Cur Mar-
doch. ge-
nua co-
ram Ha-
man non
flexerit
Resp.*

nos ei honores decernerent, quos merito Mardochai noluit homini deferre, ne idololatra videretur. Apud Persas autem adoratio civilis erat manus ad os admotio, a quo ritu ipsum adorationis nomen descendit. Hodie apud nos *Unde nomen adorationis.* symbolum civilis adorationis est *detectio capitis*, qui mos originem habet a Romanorum servis, quorum nemini coram Domino suo licuit esse pileatum. Nam pileus servo impositus apud veteres Romanos erat libertatis signum, unde hæc detectio capitis indicat, quod alterum veluti Dominum tuum observes.

SAPHNATH PAENEAH.

Eodem cap. quo nomen *Abrech* habetur v. 45. inter honores Josepho delatos refertur, quod Pharaos illum dixerit *Saphnath Paeneah*, de quo nomine 3. sunt interpretum sententiæ. Nam 1. *Ebræi*, priscum hoc nomen concorditer exponunt *revelatorem occultorum* & putant Josephum ideo sic dictum, quod Pharaoni futura prædixisset, arcana revelasset, totique Ægypto prudenti suo consilio prospexisset. 2. *Philo Judæus* exposuit *ὀνειροκριτὴν* h. e. somniorum interpretem, quanquam affirmet apud Ægyptios *salvatorem mundi* hoc nomine denotari in libello de nominibus Ebræis. Atque hæc est secunda expositio, quam Vulgatus Interpres sequitur. Hic enim ita reddidit. Vocat Pharaos Josephum salvatorem mundi. Erat nimirum apud Ethnicos frequens ut Deos suos, ut Jovem, Herculem, aliosque ob ingentia bene facta salvatores appellarent, qui titulus postea non iis tantum, sed & viris de rep. præclare meritis fuit concessus. Hinc Tacitus 15. Annalium scribit Milichum fuisse *σωτῆρ* dictum, ideo quod conjurationem Pisonianam Neroni detexisset. Ad eundem modum cum Pharaos

Sententia de hoc vocabulo
1. *Priscorum Ebræorum.*

2. *Philonis*

rao Josephum pro oraculo haberet cumque Josephus de prospectione frumenti de tota Ægypto bene meritus esset, rex eum *Saphnath Paeneah* σωσικοσμον merito appellandum duxit. Posito, quod *Saphnath Paeneah*, salvatorem mundi denotet, videtur eo ipso Josephus in deorum numerum adscriptus & per quandam ἀποθέωσιν divinis honoribus affectus. Vnde etiam annalium conditor Baronius, Cornelius a Lapide, alique scripturæ S. interpretes, quibus facem prætulit Hieronymus quæst. ebr. sup. Gen. ex hac voce colligunt, Josephum ob beneficium prospectæ annonæ ab Ægyptiis sub nomine Serapidis, primarii Ægyptiorum Dei, cultum fuisse. Ita quidem interpretes latini. Sed quod *Saphnath Paeneah* sit salvator mundi, non credit Sixtinus Amama, cujus hæc est censura. Dicat mihi aliquis, utra vox in *Saphnath Paeneah* prior sive posterior, mundum sive salvatorem significat, monstret mihi aliquis ullum hujus significationis indicium ex lingua Ægyptiaca, efferat quis vel minimam conjecturam, quæ huic vulgatæ versionī robur addat, & nos lubenter admitteremus. Nam h. m. sub hac voce Joseph elegans typus fuit Christi. 3. Hujus vocis expositio est Hellenistarum, qui *Saphnath Paeneah* reddunt ἀνδρα βελῆς; quos secutus B. Lutherus vertit, *Pharao nennete Joseph seinen geheimten Racht*. Fatetur tamen Luth. Comment. super h. l. sibi de origine hujus vocis non constare. Mirum est, ipsos interpretes LXX. qui in Ægypto fuisse & biblia exposuisse dicuntur, vim hujus nominis ignorasse, unde nonnulli colligunt, authenticam LXX. interpretum non amplius existare. Nicolaus Liranus, Judæus conversus, de hac voce ita commentatur: Ebræi exponunt revelatorem occultorum, an vero in Ægyptiaca lingua salvatorem mundi significet, ut habet latinus interpretes ego nescio, quia linguam Ægyptiacam penitus ignoro.

Legi tamen de hac voce meretur Athanasius Kircherus, qui nostra memoria Romæ ex manuscripto Vaticano Pentateuchum Arabicum edidit, in quo ostendit, *Sapbnath Paeneah* nomen mere Ægyptiacum fore.

PASTORES IN ÆGYPTO ABOMINABILES.

Gen. XLIII. 32.

CUM patriarcha Jacob se suamque familiam in Ægyptum transtulisset, Joseph hoc dedit eis consilium, ut de functione sua quæsitî responderent, se pecorum custodes esse, propterea quod hoc hominum genus Ægyptiis abominationi esset. Miretur aliquis, unde in Ægypto hæc abominatio pastorum? Sed ut hæc intelligas, sequentia merentur notari. Nulla fuit sub sole natio supersticiosior, quam olim Ægyptii, imo per secula plurima Ægyptus toti orbi seminarium fuit idololatriæ. Nam non Græci tantum ab Ægyptiis adorare astra, condere templa, cultum imaginum, aliosque sacrorum ritus didicerunt, teste Herodoto in Euterpe; sed & ipsi Ægyptii ab astris ad bruta animalia colenda prolapsi sunt, ad ea præsertim, quorum figuras inter sidera cernerent, talia bruta fuerunt in primis Bos, Canis, Anguilla, Crocodylus, quæ bruta omnia Ægyptii adorarunt, hinc Poeta:

-- -- Quis nescit, qualia demens

Ægyptus portenta colat, crocodylon adoret.

it. Lucanus:

-- -- Multas volucresque ferasque

Ægyptii coluere Deos.

Cum

Cum igitur Ægyptii bruta inter Deos referrent, a mactatione brutorum & ab esu animalium, quæ in Deos selege-
rant sancte abstinebant. Hinc de iis Juv. Satyr. $\frac{5}{15}$

-- -- Lanatis animalibus abstinet omnis
Mensa, nefas illis fœtum jugulare capellæ.

Pastores autem uti pecudes & bruta indistincte pascebant
ita & indistincte mactabant & commedebant, ideoque a
cæteris Ægyptiis impii, profani & execrabiles habiti sunt,
quod animalia sine Deorum metu comederent, quibus ta-
men cæteri sacrificabant. Ridet hanc insanam abstinenti-
am a brutis Rhodius Poeta Com. falso hoc carmine:

Bovem colis, Diis ego macto bovem
Tu maximum Anguillam Deum putas, ego
Obsoniorum credidi suavissimum:
Carnes fuillas tu caves, at gaudeo
His maxime, canem colis quem verbero.

De cætero sciendum est summum Deum aquod Ægyptios
fuisse vivum bovem nigri corporis, sed candidæ frontis,
quem Ægyptii cavea inclusum sub nomine apidis vel sera-
pidis coluerunt, ideo quod Serapidis (alii Josephum pu-
tant fuisse) multum commodi Ægyptiis tulisset, hinc eun-
dem sub figura utilissimi animalis adorandum censuerunt.
Videatur de Apide isto Ægyptiorum Herod. 3. & Lucian.
de Sacrific. Fuit aliquando hic bos Augusto Imperatori
ut adoraret ostensus. Sed respondit Augustus: Ego Deos
adoro, non boves. Ab Ægyptio illo bovis cultu Israelitæ
suam idololatriam primam didicerunt. Nam cum in Ægy-
pto bovem coli spectassent, in deserto hanc rem imitati, au-
reum vitulum tanquam bovis Ægyptiaci fœtum confla-
runt, iisque ritibus quos in Ægypto viderant, adorarunt.
Atque hæc Moscholatria in Dei populo prima fuit idolo-
latria.

Das sie
das Kalb
angebes
tet.
Moscho-
latriam
ende 1.
Israelite
didice-
rint.

SICLVS.

Gen. XXIII. 6.

PRima in sacris mentio Sicli est Gen. XXIII. 6. ubi Abraham pro emendo Saræ sepulchro filiis Heth Siclos 400. dependisse dicitur. Siclus apud Judæos erat primaria moneta, dicta a Radice *שקל* ponderare vel librare. Nam apud Veteres, non tam Ebræos, sed & Chaldæos & Syros moris erat; non ut pecuniam numerarent quemadmodum apud nos fit, sed ut æra librarent & justo pondere examinarent. Ideoque a librando Siclus dicitur, id quod multis scripturæ locis lucem accendit. Hinc in ipsa historia Passionis Christi Pharisæi dicuntur Judæ proditori Siclos triginta non annumerasse, sed appendisse. Cæterum pervulgata est hæc opinio, *Siculum fuisse gemium, Sacrum & Profanum.* De *Sacro*, quem alii *Siculum Sanctuarii* vocant, scribunt, tetradrachmum fuisse h. e. 4. drachmas pependisse, juxta nostram Monetam præter propter dimidium Thalerum. Dictum autem esse sacrum ideo, quod solum ad res sacras v. g. ad structuram tabernaculi, ad fabricandum, ad alendos sacerdotes, ad Numen reconciliandum, ad animarum redemptionem & cæteros usus sacros fuerit adhibitus. Habet *Siclus Sacer* in una facie imaginem aureæ urnulæ vel arcæ fœderis, cum hac Inscriptione: SICLVS ISRAELIS, characteribus non tam Ebræis sed Samaritanis. In altera parte fuit conspicua *Aaronis virga* cum his vocibus: *Hierusalem Sanctum.*

De *Profano Siclo*, quem alii *regium* vocant, scribunt nonnulli Didrachmon fuisse, dimidio itaque minorem Siclo sacro. Dictum autem esse profanum ideo, quod ad res solum politicas & profanas in Civilibus negotiis, in commerciis, contractibus fuerit adhibitus. Hunc profanum

Siclum maxime Davidis tempore & Salomonis, Regum Israe-
 lis, in usu fuisse & in altera hujus parte fuisse expressam
 arcem cum hoc Lemmate: **HIERVSALEM VRBS
 SANCTA.** In altera vero parte has solum voces repertas.
DAVID REX & FILIVS EJVS SALOMO REX. Re-
 fert autem Jansenius in Harmonia Evangelica cap. 128.
 Romæ in hunc usque diem in templo Lateranensi Si-
 clum, sive nummum argenteum ostendi, quem ajunt ex
 30. illis fuisse, quibus Judas Salvatorem vendidit & prodi-
 dit. Verum Siclus ille Romanus habet effigiem hominis,
 eminente altera mala uti nummi Romani olim fuerunt,
 sed a tergo hujus Sicli flosculus est, utrinque nullo indice,
 cujus pondus putatur esse Didrachma; qui Siclus, si sit ge-
 nuinus, Servator noster venditus est 7. Imperialibus & dimi-
 dio. Verum concinnior est sententia, Siclos, quibus ven-
 ditus est salvator, sacros fuisse, adeoque summam 15. Impe-
 rialium fecisse. Vulgatum hoc discrimen Sicli Sacri &
 profani in sacris literis expresse haberi, constans fuit opi-
 nio. Nam de Siclo Sanctuarii ejusque valore prolixè agi-
 tur Exod. XXX. 13. Sed Siclus profanus indicari videtur
 2. Reg. XIV. 26. Vbi crines Absolonis dicuntur librasse
 200. Siclos regii ponderis nach Königl. Gewicht / ut Luthe-
 rus reddidit: *Verum nobis hæc vulgi sententia de duorum
 ponderum Siclis falsa videtur, ideoque in sententiam Joh.
 B. Philalpandii concedimus, qui omnium primus in ad-
 paratu suo sacro Tom. III. p. 3. evidenter demonstrat hanc
 Sicli divisionem in Sacrum & Profanum esse Rabbiorum
 figmentum. Dicitur autem in sacris literis Siclus facer & regi-
 us, non quod diversorum ponderum fuerit, & ille quidem ad
 res solum sacras, hic vero ad res solum profanas fuerit ad-
 hibitus, sed ob longe alias rationes: nimirum SICLVS S.
 vocatur ideo, quod in sanctuario authenticus Siclus asser-
 varetur, ad quem omnes reliquos Siclos exigi oportuit, si
 forte*

forte moneta esset corrupta, adeoque Siclus sanctuarii erat unica & certa norma, ad quam Sicli omnes fuere librati. Quæ sententia Studiosis Antiquitatum eo fit probabilior, quo certius norunt, apud veteres etiam in Ecclesia receptum fuisse, ut mensuræ ac pondera in primæva cujusvis urbis Ecclesia, custodirentur ex mandato Justiniani in Authentica de Collationibus §. Eos autem &c. Quin etiam apud Veteres Romanos erat Amphora Jovi Sacra, quæ propterea dicta fuit Amphora, quod in Capitolio esset suspensa, & ad eam cæteræ mensuræ exigerentur teste Fannio de Pond. Vet. Siclus autem Regius cujus mentio fit 2. Reg. XIV. 26. non fuit diversi valoris, a Siclo sanctuarii sed ob duas alias rationes fuit Regius, dictus 1. Ideo, quod Regibus in Rep. Ebræorum constitutis Siclus Sacer ex Sanctuario in Regis aulam fuerit translatus. Vel 2. ideo, quod Legibus constitutis Sicli omnes regia autoritate fuerint excusi. Nam inter Jura Majestatis jus cudendæ monetæ habetur. Hæc sententia Philalpandii, quod nimirum *Siclus Sacer & Regius* quoad valorem unus idemque fuerit, duobus adhuc argumentis eleganter confirmat. 1. Inde, quod Lev. XVII. Per totum caput omnis æstimatio juxta Siclum Sanctuarii fieri jubeatur, imo eodem capite expresse omnes Contractus Emptionis & Venditionis ad Siclum Sacrum exiguntur. 2. inde, quod cum hætenus multi Sicli Tetradrachmi fuerint ostensi, nullus tamen genuinus, qui diversi valoris esset, hætenus potuit ostendi. Vide Decimatorem in Voce Siclus.

DE FESTIS JVDÆORVM.

Festa Judaica sunt bipartita, alia *Stativa*, alia *Conceptiva*. *Stativa* dicuntur, quæ statis temporibus ex ipsius DEI

vide de
anno ju-
bileo God.
viii. 306.

instituto agebantur. Hæc iterum singulis septimanis, ut Sabbathum, vel singulis mensibus, ut Festum Novi-Lunii, vel singulis annis, ut Festum Paschæ, Pentecost. Tabernaculorum, sub quo Festum Tubarum, Festum Expiationis & celebritas magna continentur. Vel singulis septenniis, qualis erat annus Semithar h. e. Dimissionis, vel denique Quinquagesima, quæ anno quovis L. recurrere solebant, quale Festum erat annus jubilæus. Hæc de Festis ab ipso Deo constitutis. *Conceptiva* autem vocantur Festa, quæ Judæi invicem citra speciale Dei mandatum conceperant, qualia erant: Jejunia quatuor Temporum, dies Purim, Festum Obsoniorum, (Encæniorum) Festum Solstitii & Æquinoctii, vel dies Rogationum.

SABBATHVM.

Etymon
Sabbathi
juxta Plu-
tarch.

Sabbathum juxta Plutarchum, ut refert Cælius Rhodiginus l. 4. c. 5. dicitur a Sabbis Bacchi Sacerdotibus. Unde Bacchus ipse Græcis σαββάτιον a σαβάζειν dicitur is, qui frontem exporrigit, genialiter vivit, tripudiat, debacchatur. Quæ quidem Etymologia cum Judæorum Sabbatho non male convenit. Judæi enim Sabbatho in hunc usque diem declitati vivunt, genio indulgent, nec coli recte Sabbathum putant, nisi delicatis terculis ventrem impleant. Sed sine dubio rectius dicitur *Sabbathum* ab Ebræo שַׁבָּת i. e. *quievit*. Nam primo & præcipue dicitur Sabbathum septimus in hebdomade dies, quo Deus ab universo creationis opere dicitur quievisse, & in memoriam divinæ hujus quietis Sabbathum fuit dedicatum. Quam Etymologiam ipse Moses haud obscure tenuit Gen. II. v. 3. Vbi tamen notandum venit, quod Deus primo Sabbatho non quidem simpliciter a rebus creandis quieverit, cum ipsa rerum conserva-

servatio nihil aliud sit, quam continuata creatio, imo viris doctissimis sit adhuc probabile, quod Deus quotidie animas rationales creet & corporibus immittat. Sed ideo Deus post primum *ἐξάντησον* a creatione dicitur quevisse, quod postea nullas rerum species creaverit. Cum vero septimum quemque diem sibi colendo Deus destinaverit, hinc est, quod in sacris quodlibet Festum appellari soleat Sabbathum Ezech. XX. 24. Quia singulis Festis, non secus ac Sabbathis, manuales operæ seponendæ, & divino cultui est vacandum.

Sabbathum in specie pro anno septimo sumi solet, quia integrum annum Judæi sacro otio transegerunt, eodemque nec arare nec ferere licuit. Vnde Lev. XXV. Totus hic annus Sabbathum quietis terræ dicitur, & apud Josephum annus ille Sabbathicus lib. 14. Judaicarum Antiquitatum c. 19. peculiariter Sabbathum primus & ultimus dies alicujus festi dicitur. Ita etiam de Festo Tabernaculorum Deus sanxerat: Die primo vobis erit Sabbathum Lev. XXIII. 8. Atque ex hoc Dei instituto in Ecclesia quoque magnorum Festorum octavæ sunt introductæ. His bene cognitis, recte intelligitur, quod sit Sabbathum *δεύτερον πρῶτον* h. e. secundo-primum Luc. VI. quam vocem ipse fatetur Hieronymus, se olim fatis assequi non potuisse. Nihil autem aliud est Sabbathum secundo-primum, quam ultimus dies vel octavus alicujus Festi magni. Hæc octava dicitur *δεύτερον* Sabbathum ratione temporis, quia erat posterius Sabbatho, quo Festum ceperat. Eadem octava dicitur *πρῶτον* Sabbathum ratione solennitatis, quia ultimus hic dies æque erat sollemnis atque dies primus. Præterea Sabbathum in Sacris hebdomadem integram sæpe denotat. Ita Deus Lev. XIII. 26. a Paschate jubet septem Sabbathata numerare h. e. septem hebdomadas iisdemque completis, a-

*Quid sit
apud Lu-
cam c. 6.
Sabbathum se-
cundo-
primum.*

gere Pentecosten. Quin & in evangelio Luc. XVIII. notorius ille Pharisæus hac prece se commendat: Jejuno bis in sabbatho. Sed jejunare in sabbatho lege divina erat prohibitum, itaque per sabbathum h. l. tota hebdomas intelligitur. Vnde recte B. Lutherus: Ich faste zwier in der Wochen. His cognitis magna lux accenditur difficili alias loco

Focus planus ex Matth. 28. de quo Toletus super Johannem pronunciat: Nullibi evangelistas sibi magis videri adversari, quam in annotando tempore resurrectionis Christi. Scribit enim Matthæus dominum surrexisse ὡς ἐπὶ τῶν σαββάτων h. e. uti vulgatus, imo ipse Lutherus reddidit: am Abend des Frühe an einem Sabbaths / welcher sen aufgangen des Morgens am ersten Fest des Sabbaths. Sed facilis est conciliatio, si observes, Sabbathum hoc loco pro integra hebdomade sumi & hunc esse sensum: surrexisse dominum non vespera sabbathi, quando Dominus sed cum hebdomas jam præterierat & illuxerat prima dies hebdomadis sequentis, qua de re videatur pluribus B. Calixtus in Harm. Evangel.

Sabbathū animi æternum Denique sabbathum in sacris pro spirituali sabbatho sumitur bifariam: Aliud enim est *sabbathum animi*, cum mens a vitiis quiescit & Deo est devota. Aliud est *sabbathum æternum*, quo æterna quies in cœlo denotatur, ubi sabbathum ex sabbatho sumus acturi. Nobis hoc loco sabbathum inprimis dicitur dies primus vel septimus in hebdomade, qui quidem dies ut esset memoriale creationis & initium rerum omnium a condito mundo, videtur sollemnis fuisse, non tam lege, quam consuetudine, donec ipse DEVS hanc publicam consuetudinem lege in decalogo lata comprobavit hac formula: *Memento, ut diem sabbathi sanctifices*. Atque hoc unum in Decalogo præceptum memoriale est, cum reliqua omnia sint legis æternæ & juris nostræ, nihilominus tamen, licet septimus dies sit juris positivi, juris naturæ

naturæ est ut singulis septimanis certum aliquod tempus Deo solenniter colendo dedicetur. Fuit autem in Veteri Testamento Sabbathum adeo sacrum, ut Deus ipse comminetur ejus profanatoribus Exod. XXXI. fore, ut moriendo *Moriendo* moriantur, qua formula in sacris mors certa eaque spiri- *mori i. e.* tualis & æterna connotatur, quin & lapidibus obrui jube- *& tempo-* tur, qui Sabbatho paucula ligna collegerat. Num. XV. *raliter &* 32. Sabbatho nec Judæis coquere nec pinsere licuit, sed *æternali-* cibos omnes die Sabbathi prævio, quem præterea Sabba- *ter puniri.* thi Parasceven vocabant, præparare oportuit Ex. XVI, 23. Sabbatho nullum inter suscipere licuit, sed singulos, vel domi vel in Synagoga se continere oportuit. Posteriores tamen Judæi circa dimidium milliare germanicum, vel spatium bis mille passuum dispensabant, quod propterea iter Sabbathi dicitur Act. I. 20. Sabbatho per portas urbis nemini cum onere ingredi licuit, hinc Deus incendium minatur Portis, in quibus tale quid Sabbatho fieret Jer. XVII. 24. Quin & a commerciis & publicis nundinis Sabbatho fuit abstinendum Neh. XIII. Sed nec mortuum sepelire licuit Sabbatho, hinc corpus Domini die Veneris fuit sepelitum. Joh. XIX.

Et ut verbo omnia complectar, a quovis opere civili vel manuali Judæi viri ab agro colendo, fœminæ a lanificio erant prohibitæ. Interea Judæos Sabbathum integrum divino cultui impendere oportuit, ideoque Hierosolymis in templo & per oppida Palæstinæ in Synagogis ad Sacra convenerunt, in quibus Psalmos Davidis cecinerunt, & certas ex Mose *Paraschas* nec non ex Prophetis *Haphtharas* populo prælegerunt.

PARASCHÆ dicuntur Sectiones, in quas Judæi *Quid Pa-* Pentateuchum diviserunt, ita quidem, ut quovis Sabbatho *raschæ* aliqua Sectio legeretur, & hoc modo per integrum annum integer Pentat. absolveretur. Hic mos legendi Mose

Mosen jam Christi ævo fuit receptus. Hinc Act. XV. Moſes ab antiquis temporibus dicitur habere in ſingulis Civitatibus, qui illum prædicent in Synagogis, in quibus per omne Sabbathum legatur.

Haph-
thara.

HAPHTHARÆ autem, hoc eſt, Dimiſſiones, dicuntur Lectiones e Prophetis, præſertim ex Eſaia. Ideo dictæ dimiſſiones, quod poſt lectionem a Propheta populus ex ſynagoga dimitteretur. Ejusmodi Haphtharæ itidem ævo Chriſti fuere in uſu. Ita enim Apoſtolus: voces Prophetarum per omne Sabbathum leguntur Act. 13. 27. Præter hæc ſacra Deus peculiare ſibi Sacrificium offerri jufferat, quod prolixè deſcribitur Num. 28. 9. Lapſu temporum Religio Sabbathi in varias ſuperſtitiones tranſiit. Hinc jam Maccabæorum ævo fuit opinio: *Sabbatho non licere vim vi repellere & in vaſoribus arma opponere*, quæ prava opinio olim multis Judæis fuit internecina 1. Macc. 2. 35. Sic & grande ſcelus putarunt, Sabbatho herbas evellere vel ſpicas colligere. Hinc ob Sabbathi ſpicilegia Phariſæi diſcipulos Chriſti reprehendunt Luc. 6. 1. Nefas eſt hodie apud Judæos, ſi quis in Sabbatho bovem in foveam delapſum extrahat, quod tamen tempore Chriſti adhuc licuit, ut patet ex Ev. Luc. 14. 5. *Nefas eſt hodie apud Judæos Sabbatho candelas emungere, literas aperire, pomum igni admove- re, ungues digitorum abſcindere, arborem aſcendere, & ramum inde frangere, ſalientem pulicem occidere, alvum exonerare*, de quibus legatur Buxtorf. in Syn. Jud. c. 10. Hinc Romani Judæos *Sabbatharios* vocarunt, & Juv. Sat. 14. judæum quemvis vocat *timentem Sabbathi Patrem*. Naſcente Eccleſia Apoſtoli, quamvis ad obſervationem Sabbathi, Chriſto exhibito, non tenerentur amplius, in Sabbatho tamen obſervando, aliquamdiu Judæis ſe confirmarunt, non quod lege divina ſtringerentur, cum expreſſe dicat Apoſtolus: *Nemo vos judicet de Diebus Feſtis, Neo-*

meni-

maenici vel Sabbathis, qui hæc erant, *umbræ futurorum*
 Coll. II. 16. Sed ob duas alias rationes (I) Ut synagoga
 cum ritibus suis a Deo condita in reverentiam Dei Condi-
 toris non statim velut Idolum aliquod abolerent; sed pau-
 latim & honeste sepelirentur. (II.) Ne Judæos recens con-
 versos Sabbathatha Sabbathi immutatione offenderent, iisque
 scandala darent, sed ut rituum hac similitudine eosdem
 lucrarentur. Hinc Act. XIII. 14. Paulus & Barnabas Sab-
 batho Synagogam intrant, & Profelytis rogati concionan-
 tur. Similiter Act. XVI. 13. Paulus & Silas Sabbatho col-
 lectos fidelium extra urbem agunt, & in ripa fluminis po-
 pulum docent; Sic & primi Christiani Sabbatho ad fran-
 gendum panem, h. e. Syro reddente, ad sacram Euchari-
 stiam celebrandam convenisse dicuntur. Act. XX. 7. Ni-
 hilominus Ecclesia ne infidelem Synagogam Sabbatho imi-
 tari videretur, libertate sua fuit usa, solennia Sabbathi o-
 mnia in diem Dominicum transtulit, ob duas causas, quas
 reddit Just. Apol. II. *Ideo*, inquit, *Die Solis convenimus*,
quia hoc die mundus cæpit. 2. *Quia eodem Dominus noster a*
morte resurrexit. Atque hic mos Diem Dominicum Sab-
 batho substituendi vivis Apostolis cæpit. Hinc eodem
 die Christiani in cœtu collecti 1. Cor. XVI. 2. idemque dies
 dominicus dicitur Apoc. I. 10. Eo tamen non obstante quod
 Apostoli & primi Christiani Sabbathum abrogassent, pleri-
 que Christiani græci Abyssini alique Orientales in hunc
 usque diem una cum die dominica ex Veteri instituto ali-
 quid solennium Sabbatho deferunt. Hinc Greg. Nyss.
 qui ante hæc 13. secula vixit, oratione contra eos, qui cen-
 suras ægre ferunt scribit: *Quibus oculis Diem Dominicum*
aspicis, qui Sabbathum decorasti, an nescis, hos dies duos fra-
tres germanos esse, & qui in unum peccat, in alterum haud
minus impingit, in ipsis Apostolorum Canonibus, qui vocan-

Act. 13.

14.

Quare
pro die
Sabb. Dies
Solis a
Christia-
nis sacer
habetur.

tur, jejunium sabbathi graviter prohibetur, ideo, quod sabbathum sit dies feriatus. Socrates, qui Sec. V. floruit, ordinaria festa in quavis hebdomade vocat sabbathum & diem solis, quod hoc biduo sacra fierent publica. Concilium Laodicæum, quod inter canones universæ ecclesiæ fuit receptum, jubet sabbathis sacros agere conventus & evangelia aliosque textus sacros populo prælegere, otium tamen omne in diem solis transferre, atque ob hunc sabbathi cultum *Humbertus*, sylvæ candidæ episcopus, in Disp. contra græc. Orientales omnes vocat *sabbathinos*. Verum in ecclesia latina solenne fuit sabbathi Jejunium, nec uspiam legimus, latinos solenne sabbathum habuisse, nisi forte festum, vel Vigiliæ festi in sabbathum incidissent, qua de re eleganter differit S. Aug. Ep. 86. Denique de sabbatho notandum, quod Patrum memoria inter anabaptistas sabbatharii sint recepti, qui cultum sabbathi Mosaici de necessitate salutis statuerunt, & diem solis abrogandum dixerunt, quos merito dicimus insolenter insanos fuisse. Nam, ut recte judicat S. Aug. epist. CXIX. ad Januar. disputare de eo, tota frequentat ecclesia insolenter insanum esse.

NEOMENIA.

Quemadmodum sabbathum singulis Hebdomadibus, ita festum τῆς Νεομηνίας vel Novilunii singulis mensibus fuit agendum, & primo quidem die cujusvis mensis. Origo hujus festi non est omnino certa, plerique a Deo institutum existimant. Num. XXVIII. v. 11. Ubi Holocaustum Novilunii Deo offerendum prolixè describitur. Neque vero tantum ad sacra convenire, sed & amplissima convivium eodem festo agere solebant, cujus rei habemus illustre

illustre exemplum I. Sam. XX. 24. Ratio, ob quam Deus festum novilunii instituit, potest dari triplex: Prima, ut Judæi calendis mensium pro luce creata debitas Deo gratias agerent. Ubi de Annis Ebræorum observandum, non solares fuisse, quales nostri sunt, sed lunares. Habet autem quilibet annus Lun. dies 354. adeoque minor est Solaribus diebus 11. Hinc quoque Judæi tertio quovis anno menses 13. numerabant, & mensem intercalarem habebant, dictum *Ueadar* hoc est *Adar* iteratum. Singulos porro menses Judæi a nova luna inchoarunt. Voluit ergo Deus hoc festo pro renascente luna, imo pro concessione lucis sibi gratias agi. Secunda ratio erat, ut Judæi ab idololatria avocarentur. Erant enim Judæi in V. T. ad idola colenda maxime proni, jam vero antiquissima est idololatria, qua Judæi luminaria cœli, solem, lunam & cæteros planetas adorarunt, prout singulis planetis singulos per hebdomadam dies dedicarunt, & ab iisdem denominarunt, quin & Sap. XIII. 4. Vanitatis accusantur Ethnici, qui astrorum orbis & lumina cœli, rectores mundi arbitrarentur. Ne igitur Judæi ad adoranda cœli lumina prolaberentur, sed Deum luminis autorem omniumque mensium directorem agnoscerent, Deus primitias cujusvis mensis, statim atque luna fuit renata, sibi soli sacras esse voluit. Tertia denique ratio est S. Aug., qui in festo novilunii elegantem typum illuminationis fidelium collocat, iisque festum hoc conditum existimat, ut populus eodem die lumine gentium h. e. Messia, qui illuminat omnem hominem venturum in hunc mundum, publice informaretur.

PASCHA.

Pascha
quid?

Pascha vox Hebr. a rad. פָּשַׁע *transiit* vel *transibit*, non ideo dicitur, quod hoc Festum memoriam transitus populi per Mare rubrum designet, ut putat Naz. Or. II. de Pasch. Nec ideo, quod transitum Angeli Percussoris per Ægyptum denotet, ut putat Philo, qui Pascha propterea διαβατικόν vel *transitorium* appellat. Sed Pascha hoc loco idem est, quod *salvus*, quia primo Paschate cum Angelus Domini omnes Ægyptiorum primogenitos occideret, domos Judæorum transierit iisque nihil damni intulerit; unde *Joseph.* lib. II. *Antiquit. Judaic.* Pascha vocat ὑπέβλεπον vel *transcensionem*, non nudum transitum. Præterea Pascha in Sacris per Metonym. sæpe agnum paschalem denotat, qui in memoriam hujus Angelicæ transitionis fuit comedendus. Interdum totum Azymorum festum significat, quod per integrum septiduum fuit continuatum. Hinc Luc. XXII. quivis azymorum dies Pascha dicitur. Multi Patres Pascha quasi græcam vocem derivant a πάσχειν pati, ob passionem Dominicam. Huic enim Etymologiæ, tanquam sanctiori, scribit *Greg. Naz.* ipsæ aures consentiunt. Ubi Studiosi Sacr. Antiquitatum observent, Veteres in derivandis vocibus peregrinis sæpe ingeniose ludere, & quamvis vera vocum Etyma probe norint, alias tamen origines sæpe comminisci. Neque tamen hoc ita accipiendum, quasi Patres veras vocum origines ignorarint: quo nomine apud Criticos nonnullos vapulant, sed ludunt tantum in originibus vocum ex pia curiositate. Juvat hanc observationem uno atque altero exemplo ostendere. Ita *Cyrillus Hierosolymitanus* ἐν τῷ 10. *Nomen Jesu* quod pure Ebraicum est, cujus Etymologia ab ipso Angelo in Evangelio redditur, derivat ἀπὸ τοῦ ἰαθεῖν a *Sanando*, quia Chri-

Christus in diebus carnis sanavit omnes a Satana oppres-
 sos. Similiter *Anastasi* Synarita refert, baptisma dictum
 quasi βαπτισμός, quia in Baptismo βάλλεται τὸ λείψμα h. e.
 projicimus a nobis peccatum. Ad eundem modum veteres
 Pascha communiter derivant ἀπὸ τῆ πάχην: non quod veram
 originem nesciverint, sed in honorem passionis Christi,
 quæ nobis est sanctior, quam transitus Angeli per Ægyptum.
 Ob eandem causam Pascha σωτήσιον dixerunt, quia in vi-
 gilia Pascha non passus est tantum Christus, sed crucifixus.
 Institutum est Festum Paschæ a Deo Exod. XII. v. 2. seqq.
 ut ageretur die XV. mensis Nisan vel Abib, qui nempe Ju-
 dæis fuit primus mensium, & in nostrum fere Aprilem in-
 cidit. Initium Festi factum est a vespera diei præcedentis
 & per integrum septiduum, qui propterea dies azymorum
 vocarentur, protractum. Inter festi ritus similiter prima-
 rius fuit comestio Agni Paschalis quem, Judæos ex grege
 immaculatum, quatrduo antequam mactaretur, segregare
 oportuit ob duas rationes: 1. ut quatrduo isto cognosce-
 rent, an ab omni macula immunis sit. 2. Ut ex quotidiano
 agni adspectu ansam fumerent familiam suam ad Festum
 Paschæ præparandi. Hinc Rabbini scribunt, hunc agnum
 inter quatuor istos dies in singulorum domibus ad spondam
 lecti fuisse alligatum ut semper oculis & animo observare-
 tur. Sunt porro tres rationes, ob quas agnus hic imma-
 culatus esse debuit.

*Agnus
 paschalis
 quare an-
 te macta-
 tionem a
 grege se-
 parandus.
 Christ. Pe-
 larius
 Comment.
 in Exod.
 4. rationes
 adducit
 m. p. 105.
 quare im-
 macula-
 tus esse de-
 buerit.
 Ratio 1.
 Ratio 2.
 Ratio 3.
 quando
 mactatus.*

1. Quod Deo fuerit offerendus, vel in honorem Dei
 comedendus, atque Deo Optimo Maximo optima quævis
 naturali jure debeantur. 2. Quod populus, qui hunc a-
 gnem comedit, similiter integer vitæ scelerisque purus esse
 debuit. 3. In typum Messiae, qui & ipse agnus fuit imma-
 culatus, qui mundi peccata sustulit. Jussit porro Deus
 dicto loco hunc agnum *Benjamin* h. e. inter duas vespe-

Inter du-
os soles
quinam
sunt.
Prioris est
sententia
etiam
Christ.
Pelargus
Com. in
Exod. p. 3.

ras, vel, ut reddit Chaldæus, inter duos soles comedere. Qui vero sint hi duo soles vel hæ duæ vespere, ea de re sacri interpretes varie disputant, inprimis duæ sunt sententiæ: Alii existimant, apud Judæos quemvis diem duas vespervas habuisse, quarum altera solis, luminis altera sit dicta. *Vespera solis* est, quando sol infra horizontem nostrum demersus occidit, relictis in aëre luminis sui vestigiis. *Vespera luminis* est, quando lumen post occasum solis in aëre relictum similiter evanescit, juxta quorum sententiam inter duas vespervas tempus fuerit crepusculum, quo agnum mactari oportuit. Alii vero existimant, primam vespervam post meridiem incipere, cum sol ad occasum vergere incipit, ab hora XII. usque ad III. pomeridianam, vespervam autem secundam, quando sol sub Horizontem descendit, ut proinde Agnus Paschalis post tertiam ante solis occasum fuerit mactandus. Mactato agno, Judæos sanguinem pateris excipere & aspero illo Hyssopo postibus domuum suarum inspergere, agnum affare, postea integrum cum omnibus intestinis comedere, additis amaris herbis, oportuit. Ea nocte, quæ inter 14. & 15. diem mensis *Nisan* intererat. Inter comedendum erecti stabant, femora succincti, baculosque manu tenentes tanquam peregre abituri, in memoriam exitus sui ex Ægypto. Edebant porro præpropere, nec quicquam relinquebant nisi ossa, quæ non fracta igne erant comburenda. Si qua familia, quæ comedendo agno non sufficeret, vicini in subsidium erant vocandi; sed tota illa nocte domo egredi non licuit. Denique comesto agno ad mensam sedebant, & cætera fercula edebant. Hinc jam intelligitur, quo modo Salvator sedisse dicatur, cum Pascha ageret. Observant enim veteres, Christum in ultimo suo Paschate triplicem cœnam egisse. 1. *Paschalem* comedendo agnum, id quod sine dubio stando peregerit.

Christus
in ultimo
suo Pa-

2. Cæ-

2. *Cœnam vulgarem*, qua reliquos cibos appositos comedit, & ad hanc cum discipulis confedit. 3. *Cœnam Eucharisticam*, qua sub pane & vino corpus suum & sanguinem cum discipulis communicavit. *schate rit. plicem cœnam egit.*

Præterea Judæi per integrum hoc septiduum non comedere panes, nisi azymos sive infermentatos, oportuit. Hinc probabilissimum est, quod Christus in pane azymo sacram *εὐχαριστία* instituerit, quodque latina ecclesia rectius agat quam græca, dum in hunc usque diem sacramentum eucharistiæ in azymis celebrat. Neque vero hæc differentia inter græcos & latinos tanta est, ut propterea Schisma formetur, ac propterea græci non tantum errant, dum latinos azymitas vocant ob usum azymi in Eucharistia, sed & latini peccant, cum ob hostias fermentatas græcos enzymitas vocant. Secundo: Die Paschatis offerendum fuit gomor, quo nomine venit certa quædam mensura granorum, novis spicis excusa, quod nemo miretur, quomodo in festo Paschæ nova grana Deo offerri potuerint. Nam Palæstina gradibus fere 18. ideoque 270. miliaribus a Septentrione nostro longius versus meridiem discedit, quam Germania nostra, ideoque in Palæstina messis ipsa inter Pascha & Pentecosten incidit.

Denique studiosos antiquitatis nescire nolim, quare factum, quod Salvator sub vesperam die Jovis Pascha comederit, cum cæteri Judæi sub vesperam diei veneris vix cœperint. Hoc ut intelligi possit, ex Paulo Burgenfi notabis, Deum quidem ordinasse, ut 14. luna sub vesperam pascha ageretur: Sed Judæi in hac lege Dei ita dispensaverunt, ut, si pascha in diem veneris ejusque vesperam præviam incideret, solennitas ejus in proximum sabbathum ejusque præcedentem vesperam differretur, ne scilicet duo Sabbatha vel festa continua essent. Proinde Christus *Quare Salv. sub vesperam die Jovis cœnam comedit.*

*Pascha-
tita.*

Christus juxta Dei legem Pascha egit, sed reliqui Judæi juxta traditiones majorum. Liberum enim erat, utrum diem in hoc casu præeligere vellent. Observabunt denique sacrarum antiquitatum studiosi circa festum Paschæ in prima ecclesia christianos in Asia repertos, qui quia eodem cum Judæis die nim. 14. mens. *Nisan* Pascha celebrarunt, dicti sunt *Tessares Συναγίται* vel quarta *decimani* item *Paschatitæ*, quæ dierum diversitas in mediis etiam gravissimis ecclesiæ persecutionibus diuturni schismatis fuit occasio.

Historia schismatis ita se habet: Vivis Apostolis ecclesia judæis commixta uti sabbathum sic & Pascha aliaque festa eodem cum Judæis die agere solita est, ideo, ut hac rituum similitudine Judæos lucrarentur. Hunc morem S. Johannes & Philippus evangelistæ ad Asiaticos detulerunt teste Euseb. lib. V. Hist. c. XVI. ut proinde Asiatici modum agendi Pascha eodem cum Judæis die ab ipsis apostolis acceperint. Contra vero Petrus & Paulus Romæ & alibi inter gentiles libertate christiana usi, diem Paschatos ob resurrectionis Christi honorem in diem dominicam transtulerunt. Quæ diversitas non fuit animadversa usque ad Medium Seculi II. Tum enim omnium primus *Pius* Papa visione quadam Hermetis inductus decretum condidit, ne Pascha alio quam Die Dominico ageretur. *Pii* successor *Anicetus* Decretum hoc contra Asiaticos strenue urfit, ut S. *Polycarpus* eo ipso moveretur, ex Asia Romam adeundi & hoc diffidium de Paschate componendi, sed licet magnus Polycarpo honor Romæ deferretur, diffidium tamen componere non potuit, sed subinde inter Romanos & Asiaticos de Die Paschatis Quæst. publice fuit agitata, donec sub initium Sec. III. Victor Papa Synodo Romæ habita Asiaticos omnes, quod eodem cum

cum Judæis die Pascha agerent, solenniter excommunicavit. Vnde hodie nonnulli existimant, in hoc Anathematis fulmine Antichristi infantiam fuisse. Hæc vero Victoris præcipitantia in Ecclesia Viris moderatis valde displicuit, inprimis S. Irenæo Lugdunensi in Gallia Episcopo, qui quamvis cum Romanis die Dominica ageret Pascha; in Victorem tamen per literas graviter fuit invecus, quod propter rem levem ac indifferentem tot Viros nobiles in Asia, imo Apostolicas Ecclesias Martyrum sanguine confusas, excommunicasset. Atque hæc moderatio effecit, ut, insuper habito Pontificis Decreto, quælibet pars suum morem retineret. Verum hæc concordia non fuit diuturna, donec anno 318. Constantinus M. legem ferret, ut Pascha die Dominica per totum Romanorum Imperium ageretur. Sed ne sic quidem schisma potuit componi, donec autoritas Concilii Nic. accederet, quod non tam in causa Arii, sed inprimis in causa Paschatis fuit coactum. Atque in hoc Concilio perpetuum fuit decretum conditum, ne per orbem Christianum alia, quam die Dominica Pascha celebraretur, quod Decr. Nic. in toto tandem terrarum Imperio Romano obtinuit, & in hunc usque diem obtinet. Post Concilium Nic. pauci huic Decreto subscribere noluerunt, sed in Conciliis Sec. IV. pro Hæreticis & schismaticis sunt declarati, nec in imperio tolerati. Legi hac de re potest Euseb. dicto loco. Socr. lib. V. Hist. c. 2. Et libellus noster de *Festis Christianorum*.

PENTECOSTE.

INter primaria totius anni Festa sub V. & N. Testamento, fuit Pentecoste, quoniam Deus ipse solenni edicto sanxerat Deut. XVI. 9. Dicitur alias *Festum Hebdomadum*,
E
ideo

ideo, quod Judæi ab azymorum festo 7. septimanas numerabant, iisque completis τὴν πεντεκοστήν h. e. diem quinquagesimum celebrabant. Dicitur porro *festum messis*. Ex. XXIII. 16. Quia in Palæstina inter pascha & pentecosten Messis incidit. Dicitur quoque *festum primitiarum*, a frugum primitiis, quas Judæi, in signum gratitudinis pro concessis frugibus, Deo hoc festo offerebant. Hæ primitiæ frugum erant panes ex novella fruge cocti, qui in altare sub Dei conspectum positi, panes facierum Domini, vel *panes propositionis* vocabantur. Ritus offerendi hos panes prolixè describitur, Lev. XXIII. 15. Ratio, ob quam Dominus instituit Pentecosten, est quadruplex, & *Quare Fest. Pent. institutum.* primo quidem, ut esset annua commemoratio legis a Deo promulgatæ. Nam post primum Pascha die 50. Deus in monte Sinai fumigante, nubibusque contecto inter fulmina & tonitrua, legem tripartitam 1. *Morum*. 2. *Rituum*. ac 3. *Juris Civilis* tulerat, quam promulgationem legis suæ Deus quovis anno in memoriam voluit revocare. *Secunda ratio* est memoria fundatæ Reip. Ebræorum. Hinc ipse Deus Deut. XVI. Memor esto, quod servus fuisti in Ægypto, quasi dicat: In Ægypto quasi mancipia habita fuistis, sed in festo pentecostes in libertatem civilem vindicati & lata lege forensi in unam rempubl. collocati estis. Cujus reip. quia Deus immediate fuit Monarcha, hæc ab antiquis novo nomine theocratia fuit dicta. *Tertia ratio* conditi festi pentec. est, ut Judæi tempore messis Deum frugum omnium datorem, primitiis frugum oblatis, recognoscerent. Et denique *quarto*, ut in vetere testamento illa pentecoste typus esset pentecostes N. T. quem typum S. Aug. eleganter exponit Epist. 118. ad Januar. In V. T. inquit, V. & N. T. occidebatur agnus, agebatur pascha, & die 50. dabatur lex ad timorem, Dei digito scripta. Sed in N. T. occisus est

Jesus

Jesus Christus, qui velut agnus ad immolandum ductus. Inde jam agitur verum pascha & die quinquagesimo Apostolis dabitur Spiritus S. ad charitatem.

FESTVM TVBARVM.

EX Dei instituto apud Ebræos totus fere mensis septimus, qui in nostrum fere Octobr. incidit, fuit feriatum ob *duas causas*. I. Quemadmodum septimus quisque dies in hebdomade erat Sabbathum, sic & septimum quemque mensem Deus in anno sibi sacrum esse voluit, cum septenarius noster sit sacer & perfectionis nota. II. Ratio est, quod hoc septimo mense fruges jam in horrea essent collectæ, adeoque hoc anni tempus ad feriandum maxime erat commodum. Incidunt in mensem *Tisri*, primo *festum tubarum*, qui Lev. XXIII. 24. ubi instituitur hoc festum, dicitur *festum tubarum*, *der Sabbath des Blasens*; & Num. XIX. 21. Vbi sacrificia hujus festi recensentur, *der Trometen-Tag*; alias communiter, *das Posaunen-Fest*. Incidit porro in mensem *Tisri*, festum expiationis, tabernaculorum, it. festum concionis. Ratio, ob quam Deus festum tubarum instituit, a doctoribus varie redditur. 1. Alii existimant hoc festo memoriam Isaaci celebratam, quem pater Abraham Dei jussu mactare voluit, sed ab angelo prohibitus, loco Isaaci arietem immolavit, Gen. XXII. 13. Atque hæc Rabbinorum sententia est, qui putant tuba vel cornu arietino propterea hoc festo clangi, quod aries inter frutices Abrahamo pro Isaaco ostensus sit. 2. Alii existimant, Deum hoc tubarum clangore Judæis in memoriam revocare voluisse gravissima bella; quæ auspice Deo & duce Mose & Josua Ebræi contra Cananæos, aliosque gentiles olim gesserant. Est enim tuba instrumentum bellicum, Rationes
ob quas
Fest. Tub.
a Deo
instit.

E2

cujus

cujus fonitu milites ad prælia inflammantur. 3. Alii existimant, hanc tubam fuisse indicem ecclesiæ militantis, ut judæi meminissent, omnis hominis vitam militiam esse super terram, juxta illud poëtæ:

Nunquam bella piis, nunquam certamina desunt.

4. Alii existimant, hanc tubam fuisse typum prædicationis de Messia, quia evangelium universum orbem personare debuit, juxta illud: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem Es. LII. 15. Alii denique quibus nos subscribimus, putant tubæ clangorem ipsis Calendis Tifrimensis ideo per totum Israel fuisse auditum, quod hoc mense festa plurima essent, ad quorum observantiam Deus tubæ fonitu populum voluit excitare, perinde, ut hodie majoris festi indicium majoris campanæ pulsu dari solet.

FESTVM EXPIATIONIS.

Eodem mense Tifri die 12. festum expiationis fuit, cujus institutio Lev. I. 16. extat. Hoc festum fuit generale expiatorium pro totius populi peccatis, neque ullum apud Ebræos fuit festum, cujus memoriæ passionem Christi magis expresserint. Nam 1. hoc festo summus Pontifex solus omnia sacra obibat, neque cui quam mortalium huic sacro se admiscere licuit. Ad eundem modum solus Christus torcular iræ divinæ calcavit, nemine in consortium adjuncto. 2. Summus pontifex S. Sanctorum ingredi volens, vestes pontificiales exuit, & Sacerdotum vestes sacras & candidas induit, quod hic dies mœroris & jejunii esset. 3. Summus pontifex pro se ipso & pro sua domo juvencam obtulit, ut indicaret, se non verum esse illum pontificem, sed hominem peccatorem & typum alterius gerere, cui non sit necesse pro se ipso sacrificare

Ebr. VII. 16. 4. Ante tabernaculum vel templum pontifex inter hircos duos medius stabat, quorum alter fuit mactandus, alter vivus dimittendus. Hi duo hirci duas Christi naturas denotant, quarum altera fuit occisa, altera occidi nec potuit nec debuit. 5. Mactato altero hirco pontifex in ipsum S. Sanctorum solenniter fuit ingressus, idque non nisi semel quotannis; Quem pontificis ingressum ad Christum eleganter Apostolus applicat, qui semel sacrarium manu non factum ingressus, æternam redemptionem invenit. 6. In ipso Sancto S. thura accendit tanta copia, ut nebula thuris totum hilasterium contexerit, simulque oravit, ut Ebræi tradunt, *primo* pro bona tempestate; *secundo*, ne auferretur sceptrum de tribu Juda; *tertio* ne quis in populo egeret; & *quarto* denique, ut Deus stultas preces hominum exaudiret. Copiosus hic fumus thuris denotat magnam vim precum Christi unius nostri Mediatoris. 7. Post hunc thuris suffitum sanguinem juvenci & hirci super propitiatorium digitis septies resperfit. Hæc septena adpersio indicavit fore, ut Christus septies sanguinem suum effunderet. Digitus pontificis fuit index Spiritus S. de quo canit Ecclesia, quod Dei dextræ sit digitus. 8. In Sancto S. ut Ebræi referunt, pontificem rem omnem paucis expedire oportuit, ne populus mali quid ominaretur, uti factum est de Zachar. Luc. I. 22. 9. Rediens ex Sancto S. sanguinem residuum aureo altari imposuit, & manibus alteri hirco impositis eundem devovit, & omnia populi peccata auferenda imposuit, ideoque dictus fuit Asafel, hircus dimissorius, quod abire promitteretur. De hoc hirco Asafel memorabilis est Ebræorum traditio: Tradunt nimirum Ebræi, quod hircus ille dimissorius fuerit in eremum abductus, ibique de excelsa monte præceps factus, is vero, qui duxit, manu tenuit filum rubicundum, quod præcipitato hirco statim albuit, si Deum

E 3 propi-

propitium haberet, sed si rubicundum mansisset, indicium erat Dei adhuc irati. Cum albuerat, is, qui hircum duxit, eorum cornu inflabat, quod cum cæteri longo ordine Hierosolymam usque per viam dispositi audirent, statim unus post alium cornu suum similiter inflavit, atque ita intra unam horulam per totam Palæstinam propitius Deus innotuit. Verum, si filum mansisset rubicundum, nullus sonus dabatur, sed universum Israel in luctum conversus, rigida jejunia continuavit, ut ita Deus iram suam deponeret. Hæc ita Ebræi. LXX. interpretes hunc hircum vocant ἀπομπαῖον, h. e. mali depulsores, quo nomine Græci Deos suos communiter appellant. His peractis, pontifex manus abluit, vestes pontificiales iterum induit, sacrificia obtulit, sed cadaver alterius hirci, qui Deo fuerat oblatus, extra urbem vel extra castra duci, ibique comburi fecit, quod indicavit fore, ut Messias fiat ἀποσυνάγωγος, & extra portas Hierusalem crucifigatur, prout ipse Apostolus exponit Ebr. XIII. 12. Dum hæc sacra fierent, populus stricto jejunio olim incubuit, quod Lev. XVI. 29. *afflictio animæ* dicitur. Ad quem locum Aben Esra observat: Quotiescunque in sacris afflictio animæ invenitur, toties rigidum jejunium denotat. Hodierni Judæi, cum nesciant quid Dominus cum ceremoniis innuerit, existimant, festum expiationis in memoriam Moscholatriæ sibi condonatae institutum. Hinc Theodoretus quæst. 32. in Lev. refert, sua ætate Judæos hoc festo non jejunasse, sed hilares fuisse, cantasse. Sequitur jam

FESTVM TABERNACV- LORVM.

EOdem mense *Tifri*, die 15. festum tabernaculorum inchoari & per integrum septiduum protrahi solebat. Institutio hujus festi Lev. XXIII. 33. continetur. Sacrificia autem Num. XXIX. 12. enarrantur. Per hoc septiduum immolabant vitulos 70. quod in orbe 70. linguæ populorum crederentur, agnos immolabant 98. quod Ebræi putant factum contra maledictionem legis, quæ totidem in lege extant. Rabbi Aben Esra festum tabernaculorum vocat *Basin* omnium festorum. Solebant eodem ramos arborum decerpere, & ex iis tabernacula subita & tumultuaria domicilia conficere & ad breve tempus exstruere, quales fere pastores exstruunt in sylvis & milites in castris, atque sub his tentoriis per septiduum habitabant, quod eleganter ex Neh. IIX. 14. constat. Porro Ebræi referunt eodem festo ex ramis arborum fasciculos confectos, quos omni mane per septem dies gestabant, eumque, qui ejusmodi fasciculum non portaret, ab omni cibo prohibebant. Hinc idem festum palmarum, vel potius salicum fuit dictum. His palmis, vel fasciculis altare circumiisse dicuntur, quæ processio memoriam captæ Hierichuntis ingessit, ut observat Paulus Fagius ad cap. 13. Lev. De cætero Andr. Osiand. in notis ad Harm. Evangel. lib. 3. c. 36. memorat, Judæos ultimo die hujus festi peculiarem modum canendi, non dissimilem nostræ Litaniæ, usurpasse, quæ Ebræorum Litaniam ex Ps. CXIIX. oriunda est, ubi sic dicitur: Ana Jehova Hosianna h. e. quæso domine, serva quæso! Erat autem hæc talis Litaniam; primo multa Dei nomina vel attributa conglomerabant & singulis Hosianna addebant v. g. Omnipotens Deus

Deus Hosianna; Misericors Deus Hosianna. Postea varias res nominabant, quibus addito Hosianna bene precabantur v. g. templum electum Hosianna, montem Moria Hosianna, a quo posteriores Judæi totum hoc testum Hosianna nominabant. Quin & ipsos frondes fasciculos ex falice, myrto, & palmis collectos, quos manu gestabant, item Hosianna dixerunt. Hunc canendi morem jam Christi ævo fuisse docet solennis ejus ingressus in urbem, populo clamante: *Hosianna in Excelsis!* Hujus tabernaculorum festi ex gentiliū scriptoribus Plutarchus in symposiis suis problem. 5. meminit, & inter alia refert, quod Judæi hoc festo per septiduum sub Scenis & Tentoriis habitaverint, quæ ex palmitibus & hederis fuerint contexta, & quod mensas variis frugibus plenas proposuerint & per hos dies genialiter vixerint. Vnde putat Plutarchus, Judæos more gentiliū hac festo Bacchi sacris initiatos esse, & hæc Judæorum Bachanalia fuisse. Sed vera causa festi Tabernaculorum erat, ut Judæi majorum suorum reminiscerentur, qui ex Ægypto egressi in tentoriis, in castris, in tabernaculis per integros 40. annos habitare fuerant coacti, & ut maximas Deo gratias agerent, cujus beneficio jam non amplius in ejusmodi tentoriis, sed in amplissimis domibus terræ Canaan habitarent. Venerabilis Beda aliquid Mystici subesse putat, nimirum cogitandum esse, quod nos omnes in mundo velut in tabernaculo peregrinemur, nec manentem civitatem hic habeamus, sed futuram in cœlis æternam non manufactam.

FESTVM CONCIONIS.

Concionis Festum completo Festo Tabernaculorum agi solebat, eratque velut octava illius Festi, cujus tanta fuit solen-

solennitas, ut Joh. VII. 37. dies omnium solennissimus appelletur. Hebræi tria nomina huic festo tribuunt. Nam 1. vocant *festum concionis, sive collectionis*, quod hoc die populus in unum collectus, pro frugibus in horrea jam collectis Deo gratias ageret. Vocant 2. *festum retentionis*, quod post festum tabernaculorum populus uno adhuc die ad conferendam pecuniam in usus sacros retineretur, 3. *festum prohibitionis*, quod eo die populus ab omni opere servili prohiberetur. Hoc Ebræorum festum ethnici sunt imitati, teste Cælio Rhodigino lib. 12. Antiqu. Lect. 1. c. 19. Apud hos enim similiter erat receptum, ut frugibus ex agro jam subvectis, gratias diis agerent, primitias afferrent, simulque Deos rogarent, ut stato tempore campi denuo virescerent, & læta fata progerminarent. Quod quia græce dicitur *θάλλειν*, Ethnici hoc festum *thalisia* vocarunt.

SABBATHVM ANNI SEPTIMI.

Quemadmodum DEVS per hebdomadas septimum quemque diem, & quovis anno septimum quemque mensem; ita etiam septimum quemque annum sibi sacrum esse voluit. Hoc anno agri omnes inculti fuerunt relinquendi, neque a creditoribus, si qui solvendo non essent, debita exigenda, imo erant remittenda. Vnde annus iste annus *dimissionis*, ein *Erlaß-Jahr* dicitur Deut XV. Quod eodem agri feriantur & debita remitterentur. Existimat quidem Augustinus, licuisse Judæis olim hoc anno agros conferere; sed fructus omnes pauperibus esse relinquendos. Verum si verba legis divinæ Lev. XXV. 2. & seqq. accurate

rate ponderemus, nemini Judæorum integro hoc anno vel ferere vel metere licuit, quod & observat Theodorus, quæst. 25. in Lev. Dicis: Interim Deus voluit, ut pauperes ex agris colligerent, sed si nullus ager fuit cultus, quæ fuerunt pauperum collectæ: R. 1. Ex granis & spicis inter metendum præterito anno delapsis, sæpe non spernendam messem enatam. 2. Jussisse Deum, ut pauperes non ex agro tantum, sed & vineis & olivetis, quæ sua sponte crescunt, victum sibi necessarium colligerent. Interim ne Judæi hoc anno de victu nimis anxii essent, Deus eandem magnificis promissis stipavit, se nimirum fructus anni sexti duplicaturum. Ratio 1. ob quam Deus integrum hunc annum feriatum esse voluit, imprimis hæc est, ne terra assidue exercita nimium exfugeretur, tandemque sterilis fieret. Quem annum agris quietem conducere Virg. testatur i. Georg.

Alternis annis tonsas cessare novalis,
Et segnem permitte situ durescere campum.
Nec ulla interea est inarata gratia terræ.

Altera ratio erat, ut Judæi eodem hoc anno quatuor rerum meminissent. 1. Datoris frugum. 2. Beneficentiæ erga pauperes. 3. Status innocentiae, in quo si primi parentes mansissent, terræ suos fructus sua sponte tulissent, & 4. æterni sabbathi, quod post expleta sex millia curricula, in cœlis futurum speramus.

JVBILÆVS.

PRæter festa jam recensita ex divina institutione Lev. XXV. 10. quinquagesimus quisque annus Deo fuit saccratus. Hoc anno non debita tantum erant remittenda; sed omnes servi manumittendi & libertate pristina donandi,

nandi, quin & omnes res venditæ præsertim immobiles
e. g. ager, vineæ, domus, ad pristinos Dominos redierunt.
Neque enim Judæi cuiquam omne jus suorum agrorum
vendere poterant; sed tantum usum fructuum, usque ad an-
num 50. Denique & eodem jubilæo carceres omnes fuere
aperti & captivi dimissi. Dicitur *Jubilæus* ab Arabica vo-
ce *Jobel*, quæ notat 1. *arietem*, 2. *cornu arietinum*, 3. *clan-* *Vnde di-*
gorem, qui tali cornu editur. Ratio appellationis hæc est: *catur Jæ-*
quod annus jubilæus tuba, vel cornu arietino, die X. men- *bilæus.*
sis *Tisri* fuit indictus. Causa, ob quam Deus instituit an- *Causa in-*
num jubilæum triplex, est. 1. Ne familiæ in Israel confun- *stituti Jæ-*
derentur, maxime illæ, ex qua Messias debuit nasci: Servi *bilæi.*
enim apud veteres de una tribu vel familia in alteram
transibant, sed anno 50. unusquisque servorum ad suam
familiam redibat. 2. Causa est, quod Deus pauperibus
Jubilæi spem melioris conditionis facere voluerit. Nam
hoc anno singuli distracta sua bona gratis recipiebant, &
3. Jubilæus erat Judæorum *Epocha*, in quam apud Ebræos
tempora fuerunt distincta, periode ut græcorum olympia-
des, Latinorum lustra.

FESTA RELIQUA.

FVerunt hætenus *festæ stativæ*, quæ in V. T. Deum ipsum
habent autorem: Jam ad *festæ conceptivæ* progredi-
mur, quæ Judæi pro suo arbitratu ac devotione institue-
runt. Inter hæc eminent *jejunia quatuor anni mensium*, *Jejunia*
quorum mentio extat Zach. II. 9. Vbi Deus promittit, *4. anni*
se velle hæc jejunia in jucundas ferias & in dies gaudio- *mensium.*
rum convertere. Vbi notetur, ante captivitatem Babylo-
nicam Judæos nulla festæ conceptivæ habuisse, sed contentos fu-
isse diebus festis a solo Deo conditis. Proinde feriæ conce-
ptivæ

*Quando incepta fe-
ria conce-
ptiva.* ptivæ omnes vel tempore ipsius captivitatis, vel post eam
cœperunt. Certa jejunia illa quatuor mensium omnia fu-
erunt condita in memoriam calamitatum, quas Judæi a
Chaldæis erant perpeffi. Hinc 1. jejunium fuit *Obsessæ
Hierosolymæ.* 2. *Occupatæ urbis.* 3. *Urbis desolatæ,* & 4.
denique vocabatur *Jejunium Godoliæ.* Fuerit hic *Godolius*
præfectus judæorum, qui adhuc in Palæstina supererant
relictæ, cum cæteræ tribus in captivitatem essent abductæ.
Sed & Godolius tandem fuit occisus, quo sublato, residui
Judæi omnes in Ægyptum aufugerunt, eoque tota Palæ-
stina fuit Judæis exuta, cujus rei memoriam annua jeju-
nia, Godolia dicta, egerunt. Porro notetur, christianos
hac in parte synagogam imitatos, Judæorum exemplo si-
militer jejunia quatuor temporum, quæ adhuc agere sole-
mus, instituisse ideo, ut totus annus cum singulis suis qua-
drantibus Deo consecraretur. His quatuor jejuniis Judæi
*Jejun.
Esther.* duo alia addiderunt, quorum alterum fuit *jejunium Esther*,
in memoriam triduatæ jejunii, quod regina Esther egit, cum
regem suum accedere, & pro popularibus suis intercedere
vellet. Alterum fuit *jejunium fractæ legis.* Nam cum Mo-
*Jejun.
fractæ le-
gis.* ses de monte Sinai reversus Judæos vitulum adorantes cer-
neret, ita commotus, tabulas decalogi bipartitas Deique
manu consignatas, manibus projecit, & solo allidens con-
fregit, cujus fractionis memoriæ Judæi jejnnium dicabant.
*Festum
Purim.* Præterea Judæis solenne fuit festum *Purim*, die 14. mens.
Adar cum jubilo & inter convivia agi solitum. *Purim* est
vox Persica, quæ sortilegium denotat. Tradunt enim He-
bræi, quod impius Haman cum Judæos omnes uno quasi
ictu tollere medicaretur, sortes in urnam injecerit, ut ex-
ploraret, quis mensis & quis dies Judæis ominosus esset:
Sciscitans porro diem elicuit 14. mensis *Adar*, hunc ergo
publicæ Judæorum laniænæ per totum orientem destina-
vit,

vit, & ab hoc Hamanis fortilegio hoc festum Judæi *Purim* vel *Sortium* nominabant. Refert ista Scal. lib. 6. emendationis temporum. Idem festum Mac. XV. 37. dicitur *festum Mardocheaicum*, ideo, quod instinctu Mardochai in memoriam admirandæ liberationis fuerit restitutum. Alias Mardocheus non creditur autor hujus festi, sed tradit *Libellum* Funccius ex Philone, verum autorem festi *Purim* fuisse *Jo-* *Esther Jo-* *jakim*, filium summi sacerdotis Josuæ; cujus mentio fit Ne- *jakim* hem. XII. 26. Hic *Jojakim* non tantum hujus festi autor, *scripsisse* sed & libellum Esther conscripsisse fertur. Porro celebre *fertur.* fuit apud Judæos festum *ξυλοφορίας*, situm in comportandis *Festum* lignis, unde ignis sacer, quem noctu & interdiu in templo *ξυλοφο-* ardere oportuit, aleretur. Elegans hujus festi descriptio *ρίας.* extat Neh. X. 14. & apud Joseph. lib. II. bell. Jud. cap. XVII. Hic scribit: *Imminebat festum, quod ξυλοφορία dicitur, in quo omnes grandem lignorum struem ad templum convehere solent; ne unquam pabulum desit igni, qui inextinguibilis est.* Denique apud Ebræos solennia fuerunt *Encænia* i. e. *Dedica-* *Encænia.* *tiones templi.* Vbi notandum, Judæos in Vet. Test. multis vicibus *Encænia* tractasse, & i. quidem dedicatio tabernaculi sub Mose exstructi fuit, quod portatile templum quo ritu sit dedicatum, legere est Exod. IV. v. 11. 2, Dedicatio fuit templi Salomonis, tam magnifice exstructi, ut inter mundi miracula recenseri potuerit. Actum est hoc festum ab ipso Salomone solenni prece & multis hecatombis. Reg. VIII. 13. 3. Dedicatio fuit templi per Chaldæos quidem destructi; sed a Zorobabel ejusque sociis restaurati, & denuo sanctificati, cujus solennia referuntur Efr. VI. v. 16. 4. Eaque ultima templi dedicatio, unde annua encænia Judæi acceperunt, contigit sub Juda Maccab. qui idolum Jovis, templo ab Antiocho illatum, diruit, combussit, templumque restauravit, altare Dei Israelis iterum dedi-

cavit, & omnium primus instituit, ut memoria templi a se dedicati & repurgati, annuo festo honoraretur per octiduum, ut legere est 1. Maccab. II. 16. Hujus encæniorum festi & in Nov. Test. fit mentio Joh. X. 12. Joseph autem lib. 12. Antiquit. Jud. c. 11. ubi prolixè encænìa describit, vocat *festum luminum*, ideo, quod Judæi hoc festo ad parietes templi lumina passim suffigerent.

SACRIFICIA HEBRÆORVM.

*Sacrifici-
um quo-
duplex.*

*1. Holo-
caustum.*

*Holoc.
duplex.*

Sacrificium, hoc est immolatio animalis in Dei cultum, juxta ipsius Dei præscriptum facta in Vet. Test. in qua hæc de sacrificiis doctrina utramque fere paginam complet, erat triplex, aliud *Holocaustum*, aliud *Pacificum*, aliud *Expiatorium*. Holocaustum dicitur sacrificium, quod, excepta pelle sacerdotibus danda, totum cremari oportuit, in signum, totum hominem, & anima & corpore Deo obnoxium esse, germ. *ein Brand-Opffer*. Hoc sacrificii genus porro bifariam dividi potest. Nam 1. *ratione temporis*, aliud erat *quotidianum*, quod singulis diebus erat offerendum, ideoque *sacrificium jure* appellabatur. Aliud erat *solemne*, quod præter jure, diebus festis & sabbathis offerri solebat. 2. *Ratione offerentium*, aliud holocaustum pauperes, aliud mediocres, aliud divites offerrebant. Et divinum quidem holocaustum erat bos; hominum mediocris fortunæ, ovis vel hœdus; Pauperum denique turtur, columba. Sola eaim quinque animalia Deus in holocausta elegerat.

*Quæ ani-
malia sa-
crificanda*

Bos erat typus invictæ fortitudinis Christi. Ovis innocentiae Christi. Hœdus referebat formam peccatoris

ris, quam Christus assumpsit. *Turtur* arctam fidelium cum Christo unionem, & *Columba* denique mansuetudinem Christi, ejusque fidelium denotat, prout venerabilis Beda exponit cap. XXIIIX. Num. ubi de holocaustis prolixè agit. Hoc etiam memorabile est, quod holocausta versus septentrionem fuerint maētanda, quod præfiguravit non tam Christi crucem, quæ ipsa respectu Hierosolymæ versus septentrionem spectavit, sed & prænotavit, fore, ut nos septentrionales populi ad Christum convertamur, prout exponit S. Cyrillus in libro de adoratione in spiritu.

Quare holocaust. versus septentrionem fuerint maētanda.

Secundi generis sacrificia erant hostiæ *pacificæ*, quas Ebræi *hostias salutis* vocant, ideo, quod pro salute & beneficiis a Deo impetrandis, aut jam impetratis, agerent. Joseph. lib. 3. Antiquit. Jud. c. 10. de Leg. Sacrif. hoc sacrificii genus *θύσιαν ευχαριστήν* dixit, ideo, quod per eam gratiæ Deo agerentur pro beneficiis acceptis. Rabbi David Kimchi vocat *hostiam plenitudinum*, ideo, quod omnium voluntatem expleret, Dei, sacerdotis & offerentis, quia singulis illis aliquid ex hac hostia dabatur; Deo quidem sanguis & adeps, imo in hoc sacrificio Deus pinguißima quæque poposcit. Sacerdoti dabantur pectus & armus. Offerenti denique, caro & pellis reliqua. Erat autem duplex *sacrificium pacificum*, alterum *laudis, confessionis* alterum, quo offerens publice confitebatur, se a Deo ingens beneficium accepisse, ideoque bonitatem datoris laudare, eique gratias solennes agere. Græci vocant *θύσιαν τῆς αἰνέσεως*, Lutherus reddit, *ein Lob-Opffer*. Causa offerendi erat, v. g. si quis ex gravi morbo liberatus fuisset, vel ex carcere evasisset, vel naufragio emerisset, vel ex conjugio hætenus sterili prolem suscepisset. Aliud sacrificium erat *votivum*, sive spontaneum, cum offerens beneficium a Deo quidem nondum acceperat, sed se accepturum sperabat, eoque nomine

2. Pacificum.

Sacrif. Pacificum duplex Laus & Confessionis.

Sacrif. Pacificum vel votivum vel Spont.

sacrificium sua sponte offerebat in confirmationem spei suæ, & ut Deum datorem fidelem inveniret. Videatur schola sacrificiorum patriarchalium Frantzii Disp. I.

3. *Expiatorium.*

Sacrific. pro peccato & pro delicto quomodo differant.

Tertii generis sacrificia erant *Expiatoria*: hæc iterum in duplici erant differentia; alia enim *pro peccato*, alia *pro delicto* offerebantur, quæ quomodo differant, inter eruditos varie disputatur. Ex nostra sententia sacrificium pro peccato erat, quod præter sacrificium Deo offerendum, nullam erga proximum obligationem habebat, nec in vita civili aliam expiationem requirebat, v. g. Si quis imundos cibos comedisset vel cadaver tetigisset, vel se ipsum devovisset, pro ejusmodi excessibus apud Deum expiandis sacrificium pro peccato erat. Sed sacrificium pro delicto erat sacrificium, ad expianda, quæ præter sacrificium Deo offerendum, obligationem erga proximum habebant, v. g. Si quis proximo depositum negasset, furtum retinuisset, calumniam sparsisset, huic non satis erat, Deum hostia expiare, sed & proximo satisfacere, sibi que eum reconciliare oportuit. Ratione offerentium sacrificia expiatoria erant bipartita; aliud enim summus sacerdos pro suo & populi peccato expiando offerebat, nempe vitulum, de quo supra in festo expiationis; aliud offerebat princeps, nempe hircum, ut hircus passionis dominicæ innueretur. Sicuti enim hirci sanguine scabrities tollitur, ictusque scorpionum sanatur, adamas frangitur, ferrum induratur, test. Plin. lib. 28. Hist. Natural. ita per sanguinem Domini Jesu Christi pruritus peccandi tollitur, Tartarei draconis ictus sanatur, portæ inferorum confringuntur & corda nostra solidantur. Aliud denique sacrificium expiationis vulgus, quos eleganter scriptura *filios terræ* vocat, offerebat, nimirum capream lactantem.

Hircus elegans typus Christi.

MINCHA.

M*Incha* apud Ebræos erat sacrum frumentarium, oblatio dapalis vel sacrificium ciborum, Germ. *ein Speis-Opffer* / constabat novella frugum, vel farina vel panibus. Ad omnem porro Mincham tria fuerunt necessaria, 1. *Oleum*, quo Israëlitaë usi sunt, prout nos hodie butyro. 2. *via requisita ad Minchā.* *Thus*, cujus in omnibus sacris, non Judæorum tantum, sed & gentilium, usus fuit celeberrimus. 3. *Sal*, quod propterea sal fœderis vocatur. Cæterum minchæ species erant tres: Primo ex primitiis vel ex spicis & granulis novarum frugum. Oportuit autem spicas istas virentes & tales esse, ut sunt spicæ, quæ tempore messis colliguntur Lev. II. 1. Secunda species Minchæ erat ex farina nondum cocta, nec in panes redacta. Hæc Mincha communiter appendix sacrificiorum erat, & tantum tota comburebatur; sed si seorsim offerretur, pars tantum farinæ fuit combusta, pars reliqua sacerdotibus cessit. Tertia species erat de farina jam cocta, vel de panibus, quostamen omnes azymos esse oportuit. Hi panes iterum erant in triplici differentia: Alii cocti in clibano, erant tenues placentulæ, quas latine *Lagana* vocant, alii erant cocti in sartagine. *Sartago* autem in tabernaculo erat instrumentum frifixorium, non profundum, sed planum, in quo Mincha ad ignem erat torrefacta & indurata: alii panes erant cocti in *Cacabo*. *Cacabus* erat vas rotundum, in cuius fundo oleum erat, ita, ut massa injecta ab igne quidem coqui, sed non torrefieri posset. Joseph. I. 5. Ant. cap. 10. De hac ultima Minchæ specie, quæ pane constat, natum est duplex sacrificium: quorum alterum *Elevationis* dictum Germ. *ein Heb-Opffer*. Nam panes ita oblatis non solebant comburi, sed coram Domino elevari & agitari. Si sursum

unde mos elevandi hostiam in papatu.
 sum elevarentur, denotabant, hos jam Deo reconciliatos esse. Ab hoc ritu elevationis in Vet. Test. nullus dubito, quin in Nov. Test. mos elevandi hostiam in *ευχαριστία* sub Papatu cœperit, præsertim ex quo *ευχαριστία* pro sacrificio haberi cœpit. Alterum fuit sacrificium *agitationis* *ein Web=Opffer* / tale erat, cum sacerdos panes oblatos non quidem sursum tolleret, sed in altari ab ortu versus occasum, & a meridie versus septentrionem ageret, quæ agitatio panum indicabat, Deum omnium mundi partium adeoque totius universi Dominum esse. De his videatur Exod. XXIX, & ad idem cap. Pauli Fagii Annotationes.

TECTA ORIENTA- LIV M.

Iufferat Deus Deut. XXII. 8. si quis novam domum ex-
 strueret, ut tectum muro cingeret per circuitum, ne quis te-
 cto decidere posset, hoc loco studiosi S. antiquitatum obser-
 vabunt, apud orientales tecta domorum non cacuminata,
 vel in cacumen fastigiata, sed fere plana fuisse, ideoque Deus
 dicto loco mandat; ut eadem peribolo loricato, ad vitan-
 dum lapsus periculum circumdarentur. *Peribolum* græci
 themam vocant vel coronam, non, quod præcise rotundum
 esset, sed quia græci omnem limbum, qui prominet, vel
 summitatem alicujus rei, coronam appellant. Tecta ipsa
 vocabantur *δόμενα*, solaria, cœnacula, ob varios usus, quos
 præstabant. Nam ob planitiem ita erant fabrefacta, ut
 quis in iis ambulare, epulari, dormire & alia id genus satis
 commode posset. Hinc tecta orientalia multo plures
 usus habuere, quam nostra. Nam primo erant quasi cu-
 bricula & dormitoria. Ita vespera erat, cum Davides cubiculo
 surge-

*Peribolum
quid?*

surgeret, & ex tecto sui palatii Bathsebam in horto lavantem conspiceret, & ad secum dormiendum accerferet. 2. Sam. II. 14. Isidorus vocat hunc locum solarium. Solarium, inquit, erat unde David Bathsebam conspexit & adamavit, quod soli & auræ patuit. Erant secundo tecta orientalia lugentium secessus, vti videre est Esa. XXII. 1. Ubi vallis visionis, h. e. Hierusalem, ob nimium luctum, super domuum tecta fertur ascendisse. Erat nimirum mos lugentium in oriente, ut in biviiis ac triviis, vel in tectis luctum agitarent, quo magis ille in publico constaret. Hinc Deus Moabitis minatur, quod ipsorum tecta velit luctu implere, Jerem. XLIX. 38. Tertio, tecta orientis erant latebræ domus, ubi in metu vel periculis positi sese absconderent. Exemplum præbent exploratores a Josua in terram Canaan emissi, quos meretrix Rahab super tecta in culmis lini abscondit. Jos. II. 17. Quarto, tecta in oriente colloquii causa adscendi solebant, quod exemplo Samuelis docemur, qui volens post cœnam cum Saule colloqui, in tectum ascendit. 1. Sam. IX. 25. Quinto, tecta illa erant quasi Theatrum, e quibus prospicerent, quem usum non tantum apud Judæos, sed & Ethnicos habuerunt. Ita enim Claudianus de ingressu Stiliconis refert. l. 2. Plebe vias & tecta fuisse repleta. Similiter Statius lib. 2. Thebados, attonitos ex culmine tecti prospectasse. Refert & Virg. 12. Æn.

Mos lugentium in Oriente.

*Invalidosque senes turres & tecta domorum
Obsedisse.* --- --- ---

Præterea (sexto) in tecto rem divinam fecerunt, hinc Deus conqueritur, quod Judæi super tectis thura astris adoleverint, Jer. XIX. 13. Quem morem sacrificandi in tectis apud cæteras gentes non invenimus: Sicut huic simile reperitur, quod Absalon patris sui pellices stupraturus, non

Loc.
Matth.
IV. Ubi
Diab.
Christum
duxit in
pinnacu-
lum.

in secretum domus receptum, sed palam in ipso tecto, spectante universo populo, rem pudendam fecerat. Videtur (septimo) Mos fuisse prædicandi in tectis, quo alii referunt verba Christi Matth. X. 27. *quod in aurem vobis dico, prædicate vos super tecta.* Ad quem locum venerabilis Beda scribit: Quod ait Dominus, *prædicabitur in tectis*, juxta morem Palæstinæ, ubi in tectis federe poterant. Denique (actavo) ægroti interdum ad tecta deferebantur, ut temperato calore mollique aura reficerentur, quia noctu inprimis apud Palæstinos zephyrus suaviter flabat. Ex jam dictis similiter intelligitur locus Matth. IV. Ubi Servator a Diabolo εἰς τὸ πτερυγιον, vel in pinnaculum templi, ductus fertur, qui locus bifariam solet exponi: Alii putant, per τὸ πτερυγιον intelligi angulum tecti, nam, ut quodlibet tectum apud Judæos quadratum erat, sic & quatuor angulos habuit, quos græci πτερυγια dixerunt; et in hujusmodi angulo Dominum a Diabolo constitutum. Alii vero per τὸ πτερυγιον totum tecti ambitum intelligunt. Nam ut reliquæ domus, ita & templum habebat planum tectum, cancellis cinctum, ne quis posset decidere. Observat tamen Constantinus Lempereurus in codice Middoth: Templum Hierosolymitanum in superficie tectum non omnino planum habuisse, sed non nihil cameratum & paululum convexum. Denique circa tecta orientalium notari merentur elegantes Metaphoræ, quæ in sacris literis ab ejusmodi tectis desumentur. Ita impii Es. XXXVII. 27. conferuntur cum gramine, quod in tecto nascitur; ideo, quia hoc gramen propter loci ariditatem, & quod soli semper sit expositum, facile arescat. Similis comparatio Ps. XXIX. 6. Nec minus eleganter in novo Testamento Syrus interpretes lunaticos vel noctambulones vocat *filios tecti*, non ideo, quod spiritus lunaticus homines tectis ejiciat in loca de-

deserta, sed quod intra domus extra conclavia sua, in tecta vel superiora domus agat. Vid. Jacob Horstius de noctambulonibus, sed de tectis orientalium plura apud Casaubonum lib. IV. Athen. videantur.

URIM & THUMMIM.

Iubet Deus Exod. XXII. 4. Pectorali pontificis *Urim & Thummim* inferere; quæ qualia fuerint, tam profundæ est antiquitatis, ut doctissimi quoque viri fateantur, sibi id non constare, vel saltem in sententias maxime diversas discedant. Pectorale, in quo ponendum fuit, *Urim & Thummim* ebræis dicitur אֲבִנֵי חֹשֶׁן quod LXX. Interpretes reddunt λογεῖον. Sed hoc iterum bifariam exponitur. Juxta alios λογεῖον est vaticinium, quia per hoc pectorale Deus oracula reddebat. Alii λογεῖον vertunt rationale, & inter hos est vulgatus interpres. Ratio nominis est, quod pectorale istud, cum responsum redderet, usum rationis habere videretur. B. Lutherus reddidit *das Schildlein* / quia clypeoli formam referebat. Pisc. vertit *ein Brust-Tuch* / quia in pectore S. sacerdotis e regione cordis erat positum. Ipsum hebraicum nomen חֹשֶׁן, alii a radice חָשָׂה, id est, tacuit, derivant, quia per hoc pectorale Deus res tacitas vel absconditas revelabat. Alii deducunt a radice חָשַׁב, i. e. divinavit, quia per pectorale pontifex divinare solebat. In hoc, quod dixi, pectorali erant juxta numerum tribuum Israelis XII. gemmæ vel lapides pretiosi affabre dispositi. His gemmis nomina singularum tribuum juxta ac Patriarcharum erant insculpta. In medio autem pectorali אֲבִנֵי חֹשֶׁן vel *nomen Dei absconditum* extabat, qua de re Rivetus in Exodum videatur. Sed unde dicuntur *Urim & Thummim*? Hieronymus reddidit: *doctrinam & verita-*

tem, sed Etymologiam non addidit. Bellarminus autem inepte *Urim* deducit a יָרֵיב docuit & *Thummim* ab תִּמְנָן credidit, quo nomine philologis risum dedit. Rectius *Urim* deducimus ab יָרֵיב illuxit, *Thummim* a verbo תִּמְנָן perfecit, ut proinde *Urim* & *Thummim* idem sit, quod *lux* & *perfectio*, Lutheri interprete, *Licht und Recht*. Quis porro insignis hujus in pectorali pontificis autor fuerit, eruditi dissentiunt. Nam Ariamontanus in suo Aarone negat, hoc insigne χειροποίητον vel hominis manu factum, sed existimat, ab ipso Deo immediate elaboratum, Mosique traditum perinde, ut de ancilibus Numæ ethnici fabulantur. Verum non video, unde hoc probari possit, imo non video, quid incommodi sublit, si hoc insigne ab eodem artifice, qui cætera ornamenta sacra fabrefecit (Bezaleel) dixeris confecta.

Quod attinet ad usum, quem *Urim* & *Thummim* habuit, sciendum est, sub hoc insigni singularem speciem divinæ revelationis in Vet. Test. contineri, & per *Urim* & *Thummim* oracula olim reddita esse, ut patet ex variis legibus Exod. XXII. 4. Num. XXVII. 21. 1. Sam. XXII. 6. Quo autem modo Deus per *Urim* & *Thummim* responderit, varie disputatur. Alii putant, Deum artificis sacris vestibus induto, quoties ille ad *Urim* & *Thummim* oculos converterit, per internum colloquium respondisse, & revelasse omnia, quæ scire intendit, atque hæc sententia Clariss. Riveto placet ad c. XXII. Exod. Alii putant, inter quos est Josephus lib. 3. Antiq. c. 9. ex XII. gemmis, quæ erant in pectorali, mirabilem splendorem promicuisse, quæ Dei respondentis fuerit index. Hinc B. Lutherus Num. XXVII. 21. ad marginem notat: Man saget / wann Gott auff des Priesters Frage habe antworten wollen / daß es soll Ja seyn / so habe das Urim Glantz von sich gegeben. Es haben auch hernach die Könige gebraucht / wenn sie GOTTE
um

um Staat gefragt. Ut de Saule 1. Sam. XXIX. 6. & de Davide 1. Sam. III. 8. constat. Alii denique existimant, cum Deus per *Urim* respondisset, non gemmas tantum corruscasse, sed & literas in pectorali singulariter promicuisse, e quibus conjunctis Dei responsum quasi legi potuerit. Hinc Rabbam scribit: Interogat sacerdos, v. g. ascendam in prælium? tum e vestigio S. sanctus pontificem afflat, qui oculis in pectorale coniectis ibidem literis prominentibus legit: Ascende vel non ascende. Porro indagandum est, quale insigne fuerit *Urim* & *Thummim*? Sed non hoc dubio caret. Alii enim ipsum pontificis pectorale sic vocant, sed quomodo tantum diceret: *pone in pectorale Urim & Thummim*? Exod. XXIX. Unde constat, *Urim* non fuisse ipsum pectorale, sed aliquid in pectorali. Alii statuunt *Urim* & *Thummim* Tetragrammaton יהוה, quod majusculis literis fuit inditum. Atque hæc sententia est Pauli Fagii Exod. XXIX. Verum Augustinus existimat, ipsas has voces *Urim* & *Thummim* parvis literis in pectorali scriptas fuisse, uti in pontificis Tiara positum erat: *Sanctitas Jehovæ*. Atque hæc sententia est Cornelii a Lapide. Alii existimant, in pectorali fuisse duas gemmas splendidiore, quarum altera *Urim*, altera *Thummim* fuit dicta. Nos B. Lutherum secuti statui-
mus, ipsas illas duas gemmas in pectorali Aaronis, junctim sumtas, hoc nomine dictas. *Urim* h. e. *lucem*, ob mirabilem splendorem, quem de sese evibravit. *Thummim* vero h. e. *perfectionem*, ideo, quod ex iis mens ambigua perfici, & in rebus dubiis, quid ageret, certior fieri posset. Superest, ut doceamus, quando hic revelandi modus per *Urim* & *Thummim* in Vet. Test. defierit. Ad id rectissime Amesius ad Cap. XXIX. Exod. respondet hoc modo: Erant quinque adoranda, *Arca*, *Cherub*, *Ignis*, *divinus Spiritus*, *Urim*, quæ in secundo templo nusquam comparuerunt, ubi ta-
men

men non est putandum, quod hæc quinque simul & semel, in secundo templo cessaverint: sed quod paulatim & successive. Nam de *Urim & Thummim*, adhuc secundi templi tempore fit mentio in sacris v. g. in libro Esræ c. II. 36. Neh. VI. 65. Verum valde mihi probabilis fit sententia Cunnæi, qui l. 2. de rep. ebræorum c. 2. ita scribit: Hi Lapides *Urim & Thummim* ab Josia in priori templo fuerunt absconditi, nec in secundo iterum reperti, sed tempore secundi templi Judæi alios lapides confecerunt ad imitationem priorum, ideoque *Urim & Thummim* dictos non quod Deus per ipsos Oracula amplius redderet, sed ut ornatus pontificis etiam quoad hanc partem integer esset. Alias Jos. lib. 3. antiquit. c. 9. scribit, duobus ante seculis, quam ipse hæc scriberet, *Urim & Thummim* deperdita fuisse.

SECTIO II.

Antiquitatum Sacrarum.

Ex

PROPHETIS.

CAVPONISSÆ.

Jos. II.

CUm Josua exploratores in terram Canaan misisset hi domum mulieris intrasse dicuntur, quæ fuerit *Zonah* זונה hæc vox cum geminam habeat radicem, alteram זנה h. e. *scortari*, alteram צנה h. e. *cibare*, ab interpretibus bifariam quoque accipitur: Alii enim hanc mulierem

Rahab

Rahab non putant scortum fuisse, ut B. Lutherus reddidit, sed hospitam, quæ hospites advenientes domo sua suscepit, iisque pro mercede cibum ministraverit. Atque hæc sententia est Rabbiorum fere omnium, qui turpe censent statuere, quod exploratores ad domum meretricis diverterint, & ab ea beneficio sunt affecti. Verum existimo, Rahab utrumque munus & meretricis & cauponissæ sustinuisse. Nam apud gentiles cauponissæ non convivas tantum tecto, sed & eodem sæpe lecto peregrinos excipere solebant. Hinc communiter *diversoria* quasi *aphrodisia* sunt habita, ut loquitur Philostratus in Ep. ad Prospitam. Quin & ob hanc causam *Pandochea* erant infamia, ut observat Casaubonus in not. ad Theophr. Scribit ad hunc locum Jos. 2. Johannes Brentius: *Zonab* proprie scortum significat, deinde & hospitam denotat. Ego existimo, hoc hominum genus honestum olim fuisse, donec hæ mulieres hospitibus suis non victum solum, sed & corpora subministrarent. Ab hoc tempore hujusmodi loca infamia fuerunt, quemadmodum Romanorum popinæ, ganæ & cauponæ. Juxta Lexicon Forsteri, *Zonab* dicitur Lotrix, cauponaria & publica meretrix, ideo, quia lotrices & cauponariæ antiquitus communiter erant prostibula. Nullus dubito, quin ob eandem causam in canonibus Apostolorum & priscis conciliis sub depositionis pœna, clericis ingressus in cauponas fuerit prohibitus. Dicis: non videri probabile, quod Exploratores Josuæ ad publicam meretricem diverterint. R. Non explendæ libidinis causa hanc domum subiisse, sed inscios, hanc meretricis domum intrasse, uti constanter interpretes affirmant. Vid. Masius erudito super Josuam Commentario. Sed christianis nobis dubitare non licet, quin Rahab fuerit meretrix, cum in N. T. duo Apostoli, alter Paulus Ebr. 2. v. 31. alter Jacobus, cap. 2. v. 25. id contestentur.

CVRRVS FALCATI.

Jud. II. v. 19.

LEgimus dicto loco, quod Deus cum Juda fuerit, ut montana occuparet, sed incolas vallium subire non potuerit, ideo, quod hi ferreos currus habuerint. Quales hi fuerint ferrei currus, juvat ex Antiquitate exponere. Sciendum igitur est, Ægyptios, Medos, Syros, Arabes, Asiaticos omnes, priscis temporibus in belli acie currus falcatos ad diffindendos hostes habuisse. Erant hi tales currus, quorum axibus ex utraque rotarum parte ferreæ, eæque acutissimæ falces, duorum circiter cubitorum erant insertæ. His curribus, citato cursu, in medios hostes irruebant, & obvios quosque diffecabant. De his videndus est Curtius, & Auctor anonymus libr. de rebus bellicis apud Demosthenem, ubi venusta descriptio horum militarium curruum, & ex his pugnantium fit mentio. Hæc pugnancia vehicula, cum incolæ vallium contra Israëlitas usurparint, vix ac ne vix quidem superari poterant. Eorundem curruum fit mentio 2. Maccab. 13. v. 2. Vbi Antiochus Eupator falcatos hujusmodi currus 300, ad tollendos Judæos fertur attulisse. Quin & Es. 31. v. 1. Ob hos currus, quod iis confiderent, Deus *UAE* Israëlitis minatur. Addunt nonnulli dictum Prophetæ Nahum. cap. 2. v. 3. Vbi hi *currus* vocantur *ignei*, ad quem locum Vatablus scribit: *Currus falcati, e quibus depugnabant, ideo dicuntur ignei, quia videbantur quasi in igne versari.* Nam ferrum rotarum in curibus istis ex petris, quas transibat, ignem concutere solebat. Flacius, vir sacrarum Antiquit. peritissimus, ad hos currus accommodat verba Elifæ, etiam vocantis *Currum Israel, & aurigam ejus.* Vtebantur veteres, inquit, falcatis curribus, quibus maxime confidebant, se hostium inpetum diffecare posse.

posse. Hinc per metaphoram Elias dicitur currus & Auri-
ga Israelis, quia docendo pœnitentiam, & orando pro popu-
lo fortius & felicius hostium acies dissecuit, quam Rex &
equestris exercitus in Israel cum falcatis suis curribus fe-
cerint. Cæterum admiranda horum curruum fuit velocitas,
de qua Lucretius lib. 3. v. 643. eleganter scribit:

*Falciferos currus memorant abscindere membra,
Sæpe ita de subito, permista cæde cadentis
Ut tremere in terra videatur ab artubus id, quod
Decidit abscissum.*

SIMSONIS GRIPHVS.

Fortissimus gigas in Dei populo, Simson, in convivio suo
nuptiali, jucundum ænigma 30. juvenibus prodofuif-
se legitur: quo ipso laudabilem veterum morem com-
mendat, qui non in convivio, ut nostri solent, convivas
poculis strangulare, sed eruditis sermonibus, festivis histo-
riis, vel jucundis quæstionibus ingenia acuere, naturæ in
arcana inquirere, mores formare, & inde convivas exhi-
larare solebant, quod jam ex Antiquitatibus juvat osten-
dere. Scribit Joseph. lib. XII. Antiquit. c. 2. & varias quæ-
stiones recenset, quas Ptolomæus, rex Ægypti, cum LXX.
Senioribus Ebraica Biblia V. T. in Græcorum sermonem
ad vertenda convocatis, inter edendum proposuit. No-
ctium Atticarum scriptor A. Gell. eodem more saturnalia
agitata refert. Qui cœnulam curabat, inquit, singulis ho-
spitibus quæstionem proponebat, simulque præmium, libel-
lum aliquem, vel coronam e lauro plexam, ei, qui quæstio-
nem solveret: corona Deo illi dedicabatur, cujus erat fe-
stum. Quærebant autem veteres non res spinosas & ni-

mium intricatas, sed jucundas & eleganter obscuras. Julius Pollux observat, veteres inter potandum ænigmata vel griphos proposuisse, e quibus ænigma jocum, sed griphus solertiam continebat. Si quis griphum solveret, huic carnis ferculum dabatur, qui non poterat solvere, poculum falsis genis bibebat. Similem ritum Simson in nuptiis observavit, dum non ænigma modo proposuit, sed & triginta findones & totidem tunicas solventi loco præmii promisit. Quod hic Simson fecit, huic simile & rex Salomo, & rex Tyri Hiram fecisse dicuntur. Scribit enim Joseph. lib. 1. contra Appionem, quod hi duo reges invicem ænigmata proposuerint, simulque pecuniarum mulctam in eum, qui non solverit ænigma, constituerint. Neque enim ænigma tantum, sed & integros sæpe libros ad legendum veteres mensis intulerunt, ut legendo hospites recrearent, & ex lectione eruditi colloquii ansam desumerent. In hanc rem usi sunt Anagnostis, quos vocarunt. Testem iterum laudo A. Gell. qui l. 2. N. A. c. 22. scribit: Ad memoriam Favorini, carmen meliori Poetæ prælectum, in quo cum *ventus Japyx* occurreret, nata fuit quæstio, quis & qualis sit hic ventus. Hodie mores plane sunt contrarii, *dum sine mensura ad mensuram bibunt*, & is cæteris præstare dicitur, qui plurima exhaurit pocula, nec hodie vel nimis raro erudita fiunt convivia, nec in conviviiis honeste disputatur, sed turpiter contenditur, non explicantur res dubiæ, sed carpuntur aliorum vitæ, non confirmantur novæ amicitia, sed inchoantur contentiones novæ, & quod omnium pessimum est; cum seniores & juniores in convivio concertant, non super eo est, uter meliores præferat sententias, sed uter capaciora pocula ebibat. Interim non nego, apud veteres morem libandi pocula in aliorum salutem jam fuisse, habebant enim minuta pocula, scyathos, hos

hos toties ebibebant in salutem Amasiæ, quot literæ in ipsius nomine erant. Hinc illud poëtæ:

Nævia sex Scyathos septem Justina bibatur.

SIMSON IN MOLA.

Jud. XVI, 21.

CUm idem ille Simson a Philistæis esset captus, hi eundem oculis orbasse, & in carcerem dicuntur coniecisse, ut ibidem molam agitare. Quod, quomodo intelligendum sit, bifariam exponi solet. Alii enim hoc molandi officium ad rem obscænam referunt, & putant, Simsonem fuisse coactum, ut cum Philistarum mulieribus concumberet, perinde, ut Job. XXXI. 10. in textu Ebraico extat, *molat alteri uxor mea*, quod non modo textus vulgatus reddidit, alterius scortum sit uxor mea, & B. Lutherus: *hab ich auff eines andern Weib gelauret / so müsse mein Weib geschändet werden / und ein ander müsse sie beschlaffen.* Hinc & S. Hieronymus ad Es. XLVII. 2. refert, jam suo ævo nonnullos fuisse, qui per hanc Simsonis molam intellexerint, quod Philistæ, pro consequenda robusta prole, Simsonem coëgerint ad congressum, cum ἀλλοφύλοις mulieribus. In eundem sensum, non sine insigni turpiloquentia, scripsit Petrus Commestor, Magister Historiæ dictus, in Historia sua Scholast. cap. 16. *Molere est h. l. terere, uti triticum vel frumentum teritur.* Tradunt enim Hebræi, quod Philistæ eum cum mulieribus robustis dormire fecerint, ut ex eo robustam sobolem fusciperent. Nam molere h. l. est coire. Ad eundem sensum alii Simsonis ludum in publico convivio exponunt. Nam cum Philistæ aliqui cum finitis solenne convivium agerent, Simsonem e carcere convocatum compulerunt, ut in eorum conspectu luderet, h. e. juxta hos

interpretes, ut rem turpem & veneream, spectantibus convivis, exerceret. Verum hæc explicatio de Simsonis mola & ludo, uti quodammodo obscœna est, ita texui sacro congrua esse non videtur. 1. Quia sacra S. de hac mola & hoc ludo decenter loquitur. 2. quia in heroem, qualis erat Simson, non convenit ἔργον κακόν, cum heros mortem & exquisitissima supplicia malit perferre, quam ut cogi se patiatur, & quidem in densa juvenum corona, ad rem adeo pudendam. Itaque sensum alium indagare oportet. Proinde studiosi S. Antiquitatum observent, apud orientales morem fuisse, ut captivos, catenis vinctos ad molendum, vel lapidem cædendum, vel ad hauriendam aquam, vel ad operas rusticas, & alia servitia constringerent, De *Mola* nemo dubitaverit, qui expenderit illud Exod. XII. 29. ubi Deus minatur, *se occisurum omnes Aegyptiorum primogenitos, a filio regis usque ad filium ancillæ, quæ sedet ad molam.* Vnde patet molendi officium servile fuisse, idemque a captivis in carcere exercitum, expresse docemur Exod. XII. 29. Sic Es. XLVII. inter Panoletriam populi Judaici refertur, *quod molam attollere & farinam molere debeant*, h. e. quod in servitutem redigi & in captivitatem debeant abducî. Ad eundem modum Thren. V. 13. *Juvenes dicuntur, ad Molas, vel ad carceres, in quibus erant molæ, abducti.* Sic in dicto Job. XXXI. *Molet alteri uxor mea*, hic est verus sensus: Eripiatur mihi uxor mea, & alteri famuletur. Ad eundem modum dicitur h. l. de Simsone, quod ipsum molere oportuerit, h. l. quod in carcerem sit detrusus, ubi mola existit, quam circumagere, adeoque difficili sibi labore in carcere victum parare oportuit. Atque hinc est, quod carcer adhuc ἐργαστήριον h. e. Operatorium dicatur, quia olim in carcere captivis fuit laborandum.

VETERVM VNCTIONES ET LOTIONES.

ex Lib. Ruth. c. III. 3.

CUm Moabitis illa Ruth maritum denuo quæreret, a focro sua, Naëmi fuit dicto loco instigata, ut sese ablueret, & ungeret. Vbi notandus est mos, quem in oriente non divites tantum, sed & infimæ fortis homines, teste Casaub. in notis ad Teophr. c. 19. observarunt; uti non lavarent tantum, sed & in balneis sese ungerent. Hinc *locus in balneo, unctarium* dictus, & *cella quædam unctaria*, de quibus videatur Demsterus in not. ad Rosinum. Imo interdum ipsas aquas, unde lavabant, adoratis unguentis perfundere solebant. Cui operi *Aliptæ* h. e. unctores deserviebant. Erant autem *Aliptæ* servi, quorum hoc unum fere officium, ut in balneis Dominos suos ungerent. Hinc refert Victor in variis lectionibus: Romæ in veteri marmore *Aliptam* ostendi, qui dextra *χύτρον*, h. e. vasculum olei plenum teneat, e quo guttatim oleum fundat; nec procul ab hoc Alipta alium servum stare, qui strigilem, h. e. pelvim aqua plenam teneat, & guttas olei excipiat. Ab antiquissimo illo more in hunc usque diem unguentorum usus atque lotionum in oriente est celeberrimus, præsertim apud Turcas, quæ gens & unguentis & balneis est ditissima; & ad hunc veterum morem Naëmi in libro Ruth respexit, cum nurum suam jussit, ut, si maritum velit lucrari, diligenter sese lavet & ungat. Simile quid de Judith legitur cap. X. v. 3. quæ Holofernem deceptura, os aqua eluit, unguento se perunxit, vestesque pretiosas induit. Sic & de Susanna traditur, quod, cum in horto balneum instituisset, ancillas emisit petita unguenta, oleum & sinegma-

smegmata. Imo aromata in Palæstina tanti habita sunt, ut ipsi reges inter thesauros eadem reposuerint, quod exemplo HISKIÆ constat Es. 39. v. 2. Quia & Spiritus S. ab unguendi ritu in sacris elegantes Metaph. desumit, ut Eccl. 7. v. 7. *Honestā fama unguento optimo præfertur*; Sensus est quod *εὐφραΐα* post mortem sit longe gratior, quam fragrantissimi unguenti odor, qui de cadaveribus olim spirabat. Nam veteres etiam mortuos unguentis perfundere solebant. Huc pertinet dictum Ps. 104. v. 17. Vbi vinum magis formosum dicitur vultum reddere, quam oleum. Credebant enim veteres, faciem oleo unctam, fieri illustrem, hinc ipse Deus dicitur vultum super nos illuminare, quoties clementiam suam nobis ostendit.

MIPLEZETH.

CUm rex Jerobeam in V. T. Ecclesiam reformaret, inter alia fertur, quod *matrem suam a sacris Priapi averterit, ne iis amplius præsideret*. Quem vulgata versio *Priapum* dixit, hinc in Hebr. dicitur *MIPLEZETH*, eamque vocem B. Luth. dicto loco in versione germanica retinuit, addita Glossa: *Wer MIPLEZETH gewesen / ist ungewiß zu sagen / etliche meynen / es sey der Abgott Priapus gewesen*. Descendit *Miplezeth*, a rad. *פלץ*, h. e. terrefieri vel formidare. Hinc Arias Montanus reddidit, *Terriculamentum*. Junius, *formidandum idolum*. Tremellius *horribilem statuem*, quod nomen idolis gentium pulchre convenit, ideo, quod idola pleraque erant immani statura, quorum vel solus aspectus terribilis esset. (2) Quia Ethnici idola sua cum magno timore & tremore venerabantur. Hinc ad hunc locum Vatablus scribit: *Miplezeth* significat tremorem omnium membrorum & timorem animi, quia idololatræ, Deos

Deos suos valde timebant, & plurimum reverebantur. (3.)
Ab effectu, quia cultus idoli tantum abest, ut tranquillam conscientiam reddat, ut potius meros terrores incutiat. Accedit quarta ratio, cur *Miplezeth* (siquidem ille sit Priapus) a terrore dicatur: Erat enim apud ethnicos hortorum deus, ideoque Horatio dicitur *furum aviumque maxima formido*. De Priapo alias, vel, quod idem est, de *Miplezeth*, veteres, teste Gyrardo, putarunt, eundem cum *Baal Peor*, quod Moabiticum idolum fuisse ex historia Bileami Num. XXIV. 3. constat. Et Baal quidem in V. T. idolorum omnium commune nomen fuisse videtur, cujus distinctio ex addito nomine fuerit petenda, Sed, quod ad *Baal Peor*, alii dictum existimant, a monte Peor, in quo stetit hoc idolum, & primitus fuit cultum. Atque hæc sententia est Suidæ & Theodoret; fitque ex eo probabile, quod & petræ hujus montis mentio fiat, Num. XXIII, 28. Alii *Baal Peor* a radice *Paar*, h. e. aperire, nudare, vel distendere, derivant. Rationem nominis geminam reddunt. Alia est Vatabli, qui ad dictum Numerorum caput sic scribit: Hebræi Baal Peor inde dictum esse asserunt, quia, qui hoc idolum colebant, in ejus honorem (quod tamen salvo honore dictum esto) posteriora denudare, distendere & in idoli hujus conspectu ventrem exonerare solebant: Cultus, si quis alius, idolo maxime dignus. Alii idolum, quod in sacris *Miplezeth*, ab Ethnicis *Priapus* dicitur, ideo putant Peor dictum, quod eidem membrum virile semper esset apertum, nunquam veste tectum, imo extensum; hinc poëta:

*Cur obscæna mihi pars sit sine veste, requiris,
 Quare tegat nullus, cur sua signa deus.*

Hinc Hof. IX, 10. idem hic deafter dicitur *Boscheth*, h. e. pudendum idolum. Tradunt veteres, inprimis Hieron.

Baal Peor a tæminis cultum, quæ coram hac obscœna statua procidère, eique supplicavere, precibusque peractis, in promiscuos concubitus & vagam venerem irruere, ea opinione, hac vaga libidine idolum hoc rectissime coli atque expiari. In hoc meretricum collegio mater Jero-boam hucusque princeps fuerat, donec ejus filius, prudentior factus, idolum publice combussit, eoque sacra hæc veneræa funditus evertit.

MOLOCH IN GEHENNA.

2. Reg. XXIII. II.

Communis Ebræorum traditio est, quam Lyranus, Tof-fanus, Oleaster, alique sacræ scripturæ interpretes sequuntur *Moloch* fuisse æneum idolum, caput habuisse vitulinum, reliquo corpore hominem repræsentasse, regibusque insigniis conspicuum, in regio folio sedisse, manusque protensas habuisse, quibus infantes a parentibus oblatos & exceperit & constrinxerit. Intus autem concavum fuisse, totumque candefactum, infantes misere concremasse, sed ne in diris illis cruciatibus infantum vagitus audiri, eoque parentum animi affici possent, sacerdotes hujus idoli tympana quaterere tubisque clangere solitos. Hæc ita Hebræi: quæ licet non sint omnia adeo certa, interea, dum nihil certius occurrit, prababilia haberi possunt. Ex jam traditis vero fit simile, Ebræorum idolum Moloch Gentilium Saturnum fuisse. Nam, 1. de Saturno Poëtæ similiter referunt, quod nimirum filios devoraverit, & ne puerorum ejulatus audirentur, cymbala & tympana sonuisse. Deinde 2. inter Gentilium deos unus fere Saturnus fuit, cui humanas victimas sacrificarunt. Et 3. cum idolo Moloch pulchre congruit statua Saturni, quam Diodorus Siculus refert ho-

hoc modo : *Erat apud Carthaginienses aenea Statua Saturni, quæ quidem manus extendebat, sed adeo pronas in terram, ut puer iis impositus, statim devolveretur, & in voraginem ignis decideret.* De ea scribit Plutarchus *περί τῆς δαυμονίας*, quod parentes liberos suos Saturno consecraverint, & quod οἱ ἀν-
κνοι liberos pauperum emerint, eosque velut agnos aut avi-
culas in honorem Saturni mactaverint. His sacris, pergit
Plut. matres sine gemitu adstabant, si qua mater genuisset, mulctam dare oportuit, & nihilominus puer fuit immolandus.
Interim omnia circa idolum tympanis & tibiis perstrepu-
runt, ne quis ejulatus audiretur. Huic idolo, five *Moloch* five *Saturno*, simillimum fuit in India *Padoges*, de quo
hoc refert Hugo Lynschoranus : *Ponebatur hoc Indicum*
idolum in regio curru, in throno, ejusque comites erant in cur-
ru regis uxores, quæ in honorem idoli varia instrumenta pul-
sabant. Sed dum currus processit, viri & fæminæ caterva-
tim viscera sua, vel infantulos suos in frusta conciderunt, &
idolo objecerunt. Alii se ipsos sub rotas posuerunt, & com-
minui curaverunt. Plura exempla τῆς ἀνθρώποθυσίας Gen-
tilium, eaque horrenda B. Calixtus in Epit. Theol. Mora-
lis recenset. Etsi vero in Dei populo omnes Anthropol-
thyfiæ graviter prohibitæ essent, Lev. XIX. 21. successu
tamen temporis, præsertim sub rege Manasse, qui propri-
um filium idolo *Moloch* immolavit, 2. Paralip. III. 26. val-
de increbuerunt. Primus locus, in quo miseri infantes
huic idolo offerebantur, in hebræo dicitur *Gebinnom*, a גִּבְיָ
i. e. vallis, & a radice גָּבַח, quod est rugire vel gemere,
ob gemitum, quem pueri edebant, cum comburerentur.
In hac valle erant altaria Molochi 2. Reg. XIII. 10. juxta ac
Baelis, Jer. XIX. 5. Fuisse autem tympana adhibita, docet
nomen *Tophet*, quod in sacris eidem valli tribuitur, ab E-
bræo תִּפְתִּי, quod *tympanum* significat. Memorabilis est

glossa B. Luth. in Jer. c. VII, 3. Das Thal Benhinnom war ein sehr lustiger Ort / hart an Jerusalem / wie S. Hieronymus bezeuget / das haben sie hernach Tophet genennet; weiß nicht / warum? die Propheten machen einen bösen Namen daraus / ich laß es dabey bleiben / daß Tophet herkomme von Toph / das heist eine Paucke oder Trommel / denn Lyra meldet / daß die Kinder Israel daselbst dem Abgott Moloch ihre Kinder in die Arme gelegt / und daselbst verbrandt / und die Priester darzu mit Pauken und Schellen geklungen / damit die Eltern der Kinder Geschrey nicht höreten. Also heist Tophet auff deutsch ein Trummel-Haus oder Trummel-Kirche / wie denn auch Hiob spricht im 7. cap. v. 6. Ich muß ein Tophet für meinen Freunden seyn / das ist / ein Trummel-Spiel / die meiner zum Schaden noch spotten / wie man denn den Hiob gemeiniglich so abmahlet / daß die Pfeiffer sein spotten. Hæc ita B. Lutherus. In Nov. Test. gehenna communiter vocatur infernum ipsum, Matth. X, 22. ob duas causas: 1. Ob exquisitos ignis cruciatus, per quos infantes traduci solebant, simulque comburi. 2. Ob nimium loci fœtorem. Fuit enim hoc idolum postea destructum, & tota hæc vallis in locum cadaverum conversa.

CVRRVS SOLIS.

INter præclara facta regis Josiæ & illud refertur, quod equos in honorem solis positos, ab atrio templi remove-rit, & currus solares publice combusserit. Ubi studiosi sacrarum antiquitatum notabunt, *solem* ab omnibus fere gentibus pro deo habitum, id quod non tantum de populis longe diffitis in oriente constat, sed & de Germanis, majoribus nostris, in Germania sua antiqua Cluverus egregie

gie ostendit. Habuerunt enim Germani duos primarios deos , gentis suæ autores ; quorum alter *Teuto*, unde *Deutsch* dicimus, Germ. *der Mann*. Hic post obitum cœlo receptus , Luna facta creditur , quæ inde adhuc dicitur *der Mond*. Hujus *Teutonis* five *Manni* uxorem crediderunt dictam fuisse *Sanam*, quæ post obitum in cœlum recepta fuerit, *Sol* die *Sonne* dicta. *Hinc est, quod in sola lingua germanica Sol sit generis Fæminini*: Hujus veterum Germanorum *heliolatriæ* in hac vicinia antiquum monumentum ingentia illa saxa, in monte *Cornelii*, quem dicimus, ad modum altaris deposita , adhuc hodie referunt, ad quæ saxa Solem orientalem olim Saxones adorarunt, quin & equos & currus Soli dedicarunt. Hic vero mos de Persis traductus videtur. Nam de Cyro, Persarum rege, Xenophon lib. 5. τῆς κρηπιδείας refert , quod ante Solis ortum currum ad Solis sacrificium eduxerint , horumque equos soli immolarint. Simile quidem de incolis Zeeland tradit Benjamin Tudelensis in itineralio suo: *Solem*, inquit, *venerantur*, & *extra civitatem ad dimidium usque milliare atria habent disposita*, & mane factò, *Soli obviam excurrunt*. *Inter alia*, inquit, *solarem orbem habent*, *magica arte confectum*, quem sub ortum Solis magno strepitu convertunt, hoc dum fit, *viri & fæminæ omnes manibus thuribula tenent*, & *Thura Soli incendunt*. Ratio, ob quam ethnici Solem equis & curribus honorarint, hæc esse creditur, quod putaverunt, velocissimo deorum velocissimos currus deberi. Solebant porro quadrigas Soli, bigas Lunæ, trigas Inferis, Sejugas Jovi consecrare. Soli autem quadrigas ideo, quod Sol per quatuor anni tempora, ver, æstatem, autumnum & Hyemem decurrens, annum constitueret. Hinc Manilius lib. 5.

Quadrijugis Sol gaudet equis, sed Delia bigis.

Elegans porro nec multis obvia est conjectura, quam de hanc Judæorum heliolatria venerab. Beda in libr. Reg. qu. 2. v. 8. profert, dum ad dictum locum ita scribit: *Videmus ex hoc dicto, quod omnia fere idololatriæ genera apud Judæos fuerint; cum non tantum more gentilium Solem sint venerati, sed & simulacrum Solis fecerint in ipso atrio templi, ejusque currus & equos subdiderint. Nam & hoc modo gentiles Solem depingunt, tanquam imberbem juvenem, sedentem in curru, & equis protractum. Juvenis instar Sol ideo se habet, quia quotidie novo ortu renatus, per nulla secula senium incidit. Cum porro (pergit venerab. Beda,) Græci ab Ebræis, quos divinis literis instructos fuisse fama erat, audiissent, quod Elias igneo curru & equis in cælum subvolasset, vicinia nominis decepti (quia ex Helias facile formatur ἥλιος) crediderunt, ascensu isto Heliae transitum τῆς ἡλίου, h. e. Solis per cælos denotari, ideoque τῷ ἡλίῳ similiter currus & equos consecraverunt. Hæc apposite Beda; cui tamen quoad rem prævisse videtur Chrysostomus Serm. 2. de Helia.*

COCCINVM & COCCI VERMICVLVS.

Es. I, 15.

CUM Esaias sub initium Prophetiæ suæ gravitatem peccatorum in populo Judaico vult ob oculos exponere, elegans simile a Cocci sanguineo colore, & a rubro succo Vermiculi, qui ex Cocco nascitur, usurpat. Hæc enim ejus verba sunt: *Si fuerint peccata vestra coccinum, quasi nix albescent. Si fuerint tanquam vermiculus, quasi lana.* Solent nimirum Ebræi res candidissimas per Nivem, Ebur, Byssum, Lanam, Lac, vel Argentum exprimere. Candidus
autem

autem color in facris candorem animi refert, sicut color alter luctum. Sed coccineus vel purpureus peccata ac vulnera denotat. Sed quid quæso dicto loco per Coccinum & Vermiculum intelligitur? Variant hac de re interpretes. Nam B. Lntherus reddidit; Wenn eure Sünde gleich Bluthroht sind/ &c. Anglus vertit: Wenn sie gleich sind/ wie Scharlachen. LXX. Interpretes: *Si habeant colorem phœnici-um.* Vulgata versio de coccino exponit. Sed Tigurini hoc modo: Wenn eure Sünde gleich sind brennend/ wie ein Purpur. Nam Coccineus color Juven. Sat. 2. igneus & ardens dicitur. Sunt tales Metaphoræ, quæ a cocco si-ve grano vel vermiculo dicuntur, admodum emphaticæ, v. g. Quando Apoc. 17. *Meretrix Babylonica dicitur, inequitare coccineæ bestiae, ideo, quod sanguine Martyrum ebria sit.* Ubi color coccineus est nota Tyrannidis, quemadmodum & Virg. libr. 9. *Æn.*

Horrida sanguineo pinguntur praelia cocco.

Est alias differentia quædam inter coccineum & purpureum colorem. Verum sacri scriptores utrumque confundunt, propter mutuum coloris communionem. Ita Matth. vocat Cap. XXVII. v. 24. Vestem coccineam, qua milites, Christum ludificantes, induerunt illum. Marcus & Joh. vocant vestimentum purpureum. Pausan. in Phocil. pag. 280. Plin. lib. 24. cap. 4. lib. 21. cap. 8. lib. 9. cap. 38. Horat. Serm. 2. Satyr. 6. Scalig. in Poëm. p. 352. *Coccum pulchre vocat patrem pusilli vermiculi.* Nam in Cocco ruber vermiculus nascitur, a quo & color vermiculus dicitur. Videatur Claudianus Salmasius in exercitatibus Plinianis.

SEMEN SCHICHOR.

Es. XXIII. 3.

Propheta spiritu prævidens excidium urbis Tyri, non Tyros tantum plorare, sed & vicinas Insulas tacere jubet, ad quas olim *Semen Schichor* in aquis multis fuerit delatum. Quale sit hoc *Semen*, variæ sunt interpretum sententiæ. Per Schichor autem sine dubio notorius in Ægypto fluvius intelligitur, ita dictus a Rad. שִׁחַר nigrescere, quia Nilus, dum Ægyptum inundat, turbidas limo aquas secum vehit, eisque nigros efficit agros, quo respexit Virg. 4. Georg.

Ægyptum viridem nigra fœcundat arena:

Quin & ob eandem causam veteres Ægyptum *nigram glebam* dixerunt. Scaliger in notis ad Festum observat, Græcos, cum audirent, Nilum ab Ægyptiis vocari *Schichor*, vel nigrum vel nigricantem, simili de causa id omne, quod nigrum est, Ægyptum vocasse. Verum h. l. *Semen Schichor* in agris multis nihil est aliud, quam Nili aqua abundans, quam Propheta in eodem contextu, imo in eadem metaphora eleganter *messē fluminis* appellat. Sicut enim *Semen* animalia fœcundat; Ita Nilus, non pluvia, agros Ægypti fertiles reddit. Ideo autem fluminis hæc messis dicitur, quia sparso hoc semine, h. e. Ægypto per Nilum irrigata, copiosa messis sperari solebat. De cætero crebra in sacris literis est fluminis Schichor vel Nili mentio. Sic Es. XI, v. 15. *Minatur Deus, se velle fluvium Ægypti ejusque septem ostia percutere.* Quod cum civili historia convenit pulchre. Hinc & Ovid. *Septemplex ostia Nili*; aliis, *septemflua ostia Nili* dicuntur. Ex his ostiis erat unum *Pesusium*, quo Palæstina ab Ægypto fuit divisa. Hujus Ostii mentio habetur Num. 35. v. 5. ubi *torrens Ægypti* dicitur. Similiter

liter Deut. II. v. 10. *Deus Israelitis promittit terram, quæ non sit sicut terra Ægypti, cum in Ægypto cœli instar sit Nilus: quod dictum, nisi cognitis historiis de Nilo, non facile intelligitur. Videtur autem Deus ad imbres serenos, quos sola Ægyptus habeat, respexisse. Nam, ut scribit Claudianus Epigr. 4. v. 5. pag. 327.*

Ægyptus sine nube ferax, imbresque serenos

Sola tenet, secura poli, non indiga venti.

Porro, cum per irrigationem Nili agri sæpe loco moverentur, adeoque limites agrorum turbarentur, hæc res Ægyptios permovit ad Studium Geometriæ, ut nimirum hujus artis beneficio, ducto gnomone, agrorum spatia post discessum Nili denuo metiri, & inter agricolas partiri possent. Hinc nonnulli putant, Ægyptios Es. XVIII. v. 2. *Gentem lineæ* dictos, quod insignes Geometræ essent. Cætera de Nilo videantur apud Wendelinum, qui eruditum libellum, admirandis Nili impletum, conscripsit.

TYRVS CORONATA.

Esa. XXIII. 28.

Verba Prophetæ sunt: *quis cogitabit hoc de Zor?* Hoc enim nomine Ebræi vocant Tyrum, quondam coronatam, cujus Negotiatores Principes, Institores ejus inclyti terræ. De corona illa B. Lutherus ita reddidit: *Wer hätte wohl gedacht / daß es Tyro/ der Krone/ so gehen würde / da doch ihre Kauffleute Fürsten seynd?* Alii, quæ de corona dicuntur, *active* exponunt, quasi Tyrus dicatur *eine Krönerin / oder eine Stadt / die andere krönet.* Alii *passive* exponunt, quasi Tyrus dicatur *eine bekrönte Stadt /* quorum utrumque facile potest admitti. Erat enim Tyrus urbs antiqua, ob commercia nobilis, terræque marisque

K

imperio

imperio insignis. Hinc in sacris non tantum ob delicias Dei Paradisus, *Gottes Lust-Garten* / Ezech. XXIX. v. 13. dicitur; sed & hoc loco propter potentiam & immensas opes, quibus & ipsa erat ornata, suosque vicinos ornabat, *corona urbium* dicitur. Præsertim in sacris æque ac profanis historiis invenio duo, quibus Tyrus eminuit. Alterum erat *Naupectria*, vel ars navigandi. Nam juxta Poëtam Phœnices, quorum Metropolis erat Tyrus, *omnium primi trans æquora vecti, lustrare salum*: Certe Salomonis tempore ob rem nauticam celebres fuisse Tyrios, docemur exemplo famigeratissimi Thalassiarchæ, regis Hiram i. reg. IX. 27. Fuitque Tyrus eadem olim celebritate, qua hodie sunt Venetiæ, hinc & Tyrium mare in proverbium abiit. Alterum, quo Tyrus eminuit, fuere *commercia*. Hinc *Cicero a Phœnicibus, adeoque Tyriis refert, Græcos mercaturam omnium primum didicisse*, lib. 3. de Rep. Sunt nonnulli, qui putant, Tyrium olim fuisse Sarram dictam, ideo, quod Tyriæ merces communiter *Sarrane* dicuntur, Ita juvenalis *Sarrana aulea* vocat, quæ Tyrio murice sunt tinctæ & Columel. l. 9. c. 4. Sarranas violas dixit, a purpureo colore, & Virg. lib. 2. Georg. *Sarranum Ostrum* commendat, quin & in hunc usque diem ab hac urbe dicimus *Schatlach* / quasi dicatur *pannus de Sarra*, uti adhuc quoque dicimus *Senden* / ab urbe *Sidone*, quia inde sericum omnium primo fuit allatum. Vnde verò Tyrus olim sacra dicta? Servius ad dictum locum Virgilii nomen Sarra derivat a *Sar*, pisce quodam, qui circa Tyrium abundaverat, sed hoc sine dubio fabula est. Ego existimo, id nominis esse ab Hebraico nomine *Zor*, quo Propheta loco supra dicto urbem Tyrium insignit. De Tyriis mercibus qui plura voluerit, legat Martialem Parvinam, qui varios de re vestiaria libellos scripsit.

DE PLACENTIS MELECHET OBLATIS.

Legimus Jer. VII. 18. querelam Prophetæ : *Filii colligunt ligna, patres ignem accendunt, & mulieres massam subiungunt, ut placentas faciant Melechet.* Quæ & qualis sit hæc idololatria, non omnino constat. Alii cum vulgata versione, Melechet interpretantur *Reginam Cæli*, sed, quæ sit hæc cæli Regina, non conveniunt. Philastrius eo nomine Deam in Africa cœlestem, vel fortunam cæli dictam intelligit, & existimat, contra impium hunc fortunæ cæli cultum a Jeremia Threnos conscriptos. Alii per Reginam cæli unam ex Musis, *Uraniam* intelligunt, in Arabia præsertim cultam. Alii per *Melechet* intelligunt *Lunam*, quæ noctu conspicua, velut Regina inter stellas reliquas eminet. Alii *solem* ipsum intelligunt, quem pleræque gentes adorant, adeo, ut nonnulli omnes gentilium Deos ad unum solem reducant, quem Phœbum dixerunt. Memorabile est, quod de hac idololatria scribit Herodotus lib. I. *Persas fuisse solitos in montes excelsos ascendere, ibique hostias Jovi immolare: juxta cæli & Lunæ, imo totum cæli ambitum, veteres Jovem appellasse.* Sic & Tertullianus in Apologetico refert, Persas solem adorasse in linteo depictum. Alii per *Melechet*, cultum ab Ægyptiis traductum, denotari putant, apud quos erant primarii Dii, *Osiris & Isis*, de quibus Diodor. lib. I. c. 2. hæc tradit: *Cæterum vetustissimorum Ægypt. mortales mundum supra se contemplatos, & non sine stupore demiratos universi naturam, duos esse Deos existimasse, æternos & primarios solem quippe & lunam, quorum istum Osirim, hanc Isim appellarint.* B. Luth. in versione Bibliorum vocem hanc *Melechet* retinuit, sed quæ ejus de hoc

idolo mens fuerit, docet Jer. XLIV. 17. ubi equidem Deæ fit mentio, ad quem locum hæc addit: Melecheth heist Wirkung. Des Himmels Wirkung ist/ daß er Regen/ Thau/ Schnee/ Frost/ Eys/ Kälte/ Hitze/ Licht/ und in summa allerley Wetter giebt. Daß Melecheth wohl möchte heissen/ Wetter oder Gewitter des Himmels. Die Jüden haben diesen Gottesdienst gehalten/ um gutes Wetters willen/ (wie der Text saget/ daß sie Brodt in aller Gnüge gehabt haben) auff daß die Früchte vom Donner/ Hagel/ Blitz/ Mehlthau/ und anderem Ungewitter unverfehret/ durch gut Wetter reichlich wüchsen/ und zu rechter Zeit alles wohl bekäme. Solch Melecheth Stück ist bey uns S. Vrbán, der soll gut Wetter zum Wein geben/ und S. Alexius wieder Donner und Blitz helfen/ und dergleichen. Ego vero existimo, vocem Melecheth a more bellico desumptam esse, eaque exercitum cæterum, h. e. non solum tantum & lunam, sed reliqua astra & stellas omnes comprehendi, ut proinde Melecheth reddi debeat: Des Himmels Heer. Sicut enim in exercitu militum turmæ sunt dispositæ, sic & Deus in cœlo suum habet exercitum, in quo regis instar est sol, ut diei præsit; reginæ instar est luna, quæ noctem gubernet. Duces sunt Orion, Arcturus aliaque majora sidera, & reliquæ stellæ minores sunt quasi satellites & ministræ. Hinc totius cœli exercitum illustrem Judæi more gentilium adorarunt, imo Judæi fere omnes semper apud Ethnicos pro cœlicolis sunt habiti, quod manibus ad cœlum expansis orarent. Hinc Petronius inquit:

*Judeus porcinum Numen adorat,
Et Cæli summas advocat auricolas.*

Quin & Juven. Satyr. 14. v. 96. de Judæis inquit:

*Quidam sortiti metuentem Sabbathæ patrem
Nil præter nubes, & Cæli numen adorant.*

Videa-

Videatur felix Cluverus in antiqua Germania, ubi est caput insigne de veteri fiderum cultu. Exposita *Melechet*, jam porro videndum, quis cultus huic Idolo fuerit delatus. Propheta refert, eidem oblatos fuisse *Caphanim*, quo nomine intelliguntur *placentulae*, vino & oleo *subactae*, de quibus Rabbi Salomo scripsit: *his placentulis effigiem magnae cujusdam stellae, quam Caeli reginam dixerunt, fuisse impressam.* Nicolaus Lyra refert; *panes rotundos fuisse, in quibus imago Lunae fuerit conspicua.* Eos panes Franciscus Junius, similes Lagunculis fuisse tradit, quibus Romani & Græci in sacris suis fuerunt usi. Eodem sensu accipi oportet verba Hoseæ c. III. v. 1. quo loco LLX. Interpretes has placentulas vocant *πέμματα*, in sacrificium oblatas. Denique notandum est, quod Propheta ob cultum *Melechet*, inprimis mulieres reprehendat. Nam & hac in parte imitati sunt Judæi Ethnicos, qui in cibis Deorum faciendis, mulierum opera sunt usi, qua de re Casauboni Athenæ videantur.

DE FLETU SUPER TAMUTZ.

Ezech. VIII. 14.

Refert dicto loco Propheta, *se ab angelo ad ostium portæ domini adductum, mulieres ibi vidisse, qui super Tamutz deflerent.* Quis quæso Deus Tamutz? S. Hieronymus, quem plerique Interpretes sequuntur, vertit *Adonidem*, & nomine Tamutz formosissimum illum juvenem intelligit, quem Venus in deliciis habuit, & occisum acerbè deflevit. In honorem Veneris pleræque gentes hæc *Adonidis* sacra solennia habuerunt, scæminæ præsertim; ita quidem, ut altero die multis lacrymis, tibiisque ad luctum compositis, Adonidem defleverint. Sed die altero, quasi redivivum hi-

lari plausu exceperint. Verba S. Hieronymi hæc sunt: *Quem Ebraei & Syri vocant Tamutz, nos Adonidem interpretamur, quia in Fabulis gentilium, mense Julio, dentibus apri occisus, eodemque mense resuscitatus fertur.* Hebræi totum hunc mensem nomine *Tamutz* honoraverunt, inque ejus honorem annua solennia egerunt. B. Lutherus de *Tamutz* videtur dubius, sed tandem putat, eo nomine *Bacchum* intelligi, ita enim commentatur: *Tamutz soll seyn der Abgott Adonis, davon die Poeten viel geschrieben. Er ist der Venus ihr Buhle gewesen / darum auch die Weiber ihn absonderlich beklagen. Wir aber deucht / es sey der Abgott Bacchus gewesen / der Wein-Gott / wie bey den Papisten / Urban.* Quid si ita sit? *Sacra Bacchi*, vel *Bacchanalia* in oriente, præsertim a fœminis diu fuerunt culta, antequam ad occidentales pervenerunt. Videantur Hein-
 fii sacrae Exercitationes ad Nonnum cap. i. Piscator in Bibl. Herbonensibus sub nomine *Tamutz* *Osiridem* intelligit, quem & ipsi Ægyptii amissum quotannis deflevere, teste Plutarcho in *Isidem & Osiridem*. Huic sententiæ favet, quod Ægyptii *Osiridem* alio nomine vocarunt *Ammutz*, unde facile potuit *Tamutz*, formari. Hujus quoque sententiæ est Tremellius, qui & hoc addit, *Ammutz Ægyptiaca lingua abstrusum denotari, eoque indicari, quod Ægyptiorum sacra operta putat.* Alii per *Tamutz* intelligunt *Solambum*, vel *Solambonum*, deum Syriæ, quem Syri eodem fere cultu, quo cæteræ gentes *Adonidem* mactarunt; fuitque cultus *Solambi* auspice *Heliogabalo* ad Europæos primum traductus, teste *Julio Vermico* cap. 10. de errore profanarum religionum. Huic *Reinesius* consentit: *Ego, inquit, sine hesitatione affirmo, quod Solambus idem sit cum eo, quem Arabica versio apud Ezech. Althamutz dixit: cum literæ labiales א & פ facile permutari potuerint.* Denique Rabbini, civilium

vilium Antiquitatum ignari, cum nesciant, quis fuerit *Tamutz*, fingunt, Idolum fuisse magni cujusdam Prophetæ, cujus obitum totus Israel anniversario planctu honoraverit. Nos lectori, quam velit sententiam relinquere, liberum relinquemus.

ADULTERIA UBERVM.

Of. I. v. 2.

CVM Deus synagogam Idola sectantem, ad sui cultum reducere satagit, inter alia sic monet: *Aufferte adultertia de medio uberum vestrorum.* Vbi notandum est in sacris, morem Propheticum esse, ut synagoga, Idolis dedita, cum meretrice comparetur, & ut scelus exaggeretur, sub nefariis meretricum moribus, præsertim sub nuditate vultus & uberum, idololatria proponatur. Itaque *adulteria uberum b. l. dicuntur obscæna uberum delectatio*, quibus scorta vernantes mammillas, adeoque totum corpus ad libidinem prostituunt, ut alliciant amatores, nam circa ubera cum primis impudicitia meretricum in publicum prodit. De cætero, in sacris literis metaphora, ab uberibus desumpta, amor interdum castus, interdum obscænus denotatur. Castus v. g. cum Salomon vehementem & continuum illum, qui est inter Conjuges, ac certe esse debet, amorem per *Ubera* symbolice designat. *Ubera tuæ conjugis te semper inebrient.* Pro. V. v. 18. Quæ Metaphora in Cant. celeberrima v. g. cum cœlestis sponsus ait: *Meliora sunt ubera tua vino.* Quo loco per ubera sponsæ Christi eleganter duo Sacramenta Ecclesiæ intelligi possunt. Item Cant. IV. v. 5. eadem hæc *Ubera*, sicut *hinnuli capræ gemelli*, qui in liliis pascuntur, esse dicuntur. Vbi sacrarum Antiquitatum studiosi observent, in oriente elegantes capreolas fuisse, quæ pilos

pilos tenuissimos & ubera nitidissima pulchreque disposita habuerint. Hinc orientales, rem aliquam commendaturi, cum hujusmodi capreolis compararunt, quæ in deliciis fuerunt, ac hodie virginibus sunt *canes Melitæi*. Sed nec raro per ubera *amor meretricæ* denotatur, qui in sacris literis sub denudatione pectoris & uberum, quæ in fornicibus palpari permittuntur, exprimi solet. Hinc Salomon hanc meretricis vocem pronunciat: *Veni, inebriemur uberibus & cupidis amplexibus fruamur*, Prov. VII. Hinc & ubera *subacta* dicuntur. Ezech. XXIII. v. 3. Atque hæc sunt, quæ Oseas dixit, *uberum adulteria*. Notanda est

hoc loco, Virginum Orientalium castimonia, quæ semper

„domi se continuerunt, & cum in publicum fuit prodeun-

„dum, semper faciem velamine, totumque corpus pallio

„contectum habuere. Ob hanc causam apud Ebræos Vir-

„go dicitur *עלמה*, hoc est, *abscondita*: quia virgines in ori-

„ente non domi tantum reconditæ erant, sed & in publicum

prodeuntes, quoad vultum, imo totum corpus, erant conte-

ctæ. Velamen illud virginum, si caput tegeret, *peplum*; si

faciem, *reticulum* vocabatur, quod ex tenui filo vel serico

erat contextum, & minutis maculis vel plagulis distinctum.

Circa oculos duo habebat foramina, unde prospicerent.

S. Hieronymus in Comment. in Esai. hæc virginum tegmi-

na vocat *iberistra*, ideo, quod *ἐν ἡμέραις*, hoc est in æstate, cum-

primis corpora scæminarum protegerent. Tertull. in lib.

4. de velandis virginibus, cum in Christianorum virgi-

nes quasdam erat invecus, quæ velamen nimis tenue ha-

bebant, ut subcanditantem cutem alii videre possent, scæ-

minas in Arabia commendat, quæ faciem totam ita conte-

gerent, ut uno oculo libero essent contentæ, tantum abest,

ut ubera denudarent. Qua in re mulieres præsertim Itali-

cæ peccant, quæ vultu, collo & uberibus apertis, in publi-

Virginum
Orienta-
lium Ca-
stimonia.

cum prodeunt, peiores fœminis Turcarum, quæ membra omnia obnubunt. Et utinam! hæc libidinis irritamenta in Germania nuspiam appareant, vel saltem nemo tam turpi uberum spectaculo moveatur, & capiatur. Nam, ut recte Poëta:

*Qui videt, is peccat, qui non hæc viderit, ille
Non cupiet facti; crimina lumen habent.*

VMBRACVLVM JONÆ

Jon. IV.

L Egimus Jon. IV, 6. quod Deus *magnam stirpem*, juxta Niniven, Jonæ pro umbraculo creaverit. Hæc *stirps* apud Ebræos dicitur יִיִץ quæ quæso hæc stirps? S. Hieronymus cum vulgata versione putat *hederam* fuisse, cujus tres species Botanici cum Dioscoride suo tradunt. Mercerus & Ariæmontanus existimant, *ricinum* fuisse, quam vulgo *palnam Christi* dicimus, ideo, quod figura hujus herbæ palnam digitis ostensis videatur exprimere. Nec videtur hoc improbable cum Bellonius etiam, qui Palæstinam ipse adiit, dicat: *Se in insula Creta Ricinum arboreæ magnitudinis vidisse, cujus folia fere sesquipedalia fuerint, ut facile pro umbraculo haberi potuerint.* Alii, inter quos est Marcus Marinus, in arca Noæ, quam descripsit, putant: h. l. intelligi stirpem, quæ germanice dicitur *ein Wunder-oder Creutz-Baum* / cujus semen singularem vim habet provocandi vomitum. Unde & Ebræi putant dici *Kikajoth* a voce ebraica כִּיקָיֹת quæ *vomitum* significat. Arabum sententia est, hoc frutice intelligi *Aloaspha*, quo nomine cucurbitam appellant, eodemque sensu B. Lutherus reddidit *der Herr schaffte einen Kürbis*. Ubi tamen sciendum, quod B. Lutherus in versione scripturæ hunc mo-

L

rem

rem fervet, ut in reddendis vocibus peregrinis ad nostras regiones sese accommodet. Ultima est sententia 70. interpretum, qui per *Kikajoth* intelligunt *Kolochinthidem*, quæ & ipsa species cucurbitæ sylvestris. De eodem frutice accipi volunt illud 2. Reg. IV. 39. Ubi *Elisa vim Kolochinthidis inspersa farina sustulisse dicitur*. Ut enim *Colochinthis* se veneni instar in stirpes sibi vicinas inserit, ita comesta, & cordi & jecori & ventriculo nocet, inprimis viscerum tormenta excitat, teste Matthiolo in Dioscoridem. Hinc cum discipuli Elisæ acredinem ejus gustassent, exclamarunt: *mors in olla, vir Dei!* Vid. Vales. in Phil. sacra, in qua pluribus de hac herba egit.

SECTION III.

Antiquitatum Biblicarum.

De

VETERVM CÆLTIS
& STYLIS

IOb. XIX. v. 23. Cum Hiob, fidei suæ confessionem: *Scio, quod redemptor meus vivit &c.* edere jam vellet, solenniter eidem præfatus fuit hoc modo: *Quis mihi tribuat, ut sermones mei in libro ferreo stylo scribantur, vel plumbi lamina aut calte in silice sculpantur.* Alii pro *Calte* legunt *certe*, sed male. Est enim *Calte* instrumentum ferreum in cono præclarum, per quod imagines vel literæ in gemmis vel metallis effigiantur. Andreas Pluvius in Lexico suo Biblico: *Calte, inquit, est stylus ferreus vel chalybæus,*
quo

quo literarum imagines in filice sculpuntur. Idem vero cum eo, quod germ. *Ein Meißel.* Casaubonus lib. 4. Athæn. c. 20. *Cælte idem est, quod Cælum, græc. γλυφεῖν.* Dum vero S. Hiob sermones suos in libro, vel cælte in filice vult sculpi, ansam nobis præbet in ea inquirendi, quibus veteres soliti sunt res memorabiles insculpere vel inscribere. *Ubi primum scriptionis veterum subjectum facimus, nempe lapides & saxa.* Nam in his jam ante diluvium homines sculpere solitos, docet Joseph. lib. I. Antiquit. cap. 3. Ubi refert, nepotes patriarchæ Seth insignes fuisse Astrologos, & præscivisse fore, ut mundus, vel flammis vel aquis, periret: Ideoque inventa sua ne perirent, duabus columnis, quarum altera fuit lapidea, latericia altera, inscripsisse. Sed diluvio latericiam diffluxisse, verum faxeam illam remansisse, eamque sua adhuc ætate, hoc est sub finem Seculi I. a Nato Christo, in Syria ostensam. Quod si ita sit, antiquissima fuit ratio scribendi in lapidibus vel saxis. Ipse Deus digito Decalogum tabulis lapideis, vel faxeo volumini inscripsisse, legitur Exod. XXIV. v. II. Quin & in hunc usque diem tot in atriis templorum & alibi lapidea vel faxea monumenta, morem veterum scribendi in lapidibus eleganter ostendunt. *Secundum scriptionis veterum subjectum fuit Æs vel Metallum, Aurum, argentum &c.* Hinc juxta Ovid. lib. I. Metam. *Verba minantia fixo aere ligabantur.* De Gallis est autor Trithem. in Breviar. Annal. Francicorum lib. I. quod publica monumenta argentea habuerint, quin & adhuc hic mos scribendi superat, quod tot aureæ & argenteæ monetæ ad oculos demonstrant. *Tertio veteres scribere soliti sunt in tabulis cereatis vel cera obductis, in qua stylum usurparunt.* Habebat autem stylus duo extrema, alterum, quo scribebant in cerâ & acumen vocabatur. Hinc illud Cic. *Omnia acumen styli subeant, vel in cera scribantur.* Al-

terum styli extremum erat obtusum, quò delere iterum solebant, & ceram denuo complanare, si quæ scripta non placerent. Hinc est illud Horatii: *Sæpe stylum vertas*, hoc est corrigas & emendes. Ad has tabulas cereas Spiritus S. respexit, cum *peccata Judæorum ferreo, imo adamantino stylo, super tabulam cordis ipsorum exarata* dicit. Jerem. XVII. v. i. Et ab his tabulis oriundus est classicus ille modus loquendi: scribere aliquem hæredem in *prima* vel *secunda cera*, vel tabula cereata. Tabulæ autem, quæ cerâ obduci solebant, è ligno erant fabrefactæ, plerumque e buxo. Hinc Es. XXX. v. 8. Deus prophetam jubet *conciones suas in buxo conscribere*. Sed hætenus de literis sculptis.

Quod ad *litteras pictas* attinet, hæ apud veteres scribi solebant *in arboribus, vel rebus ab arbore sumtis*. Imprimis scriptioni olim serviebant folia, præsertim Palmarum. Plin. lib. 13. cap. 11. Hinc recepta fuit apud Athen. *Φυλλοφóρησις*, cum eorum, qui e senatu movebantur, nomina populus in foliis consignabat. Nam quos ex tota civitate pellebant, eorum nomina *ἐκ τοῖς ὀστράκοις* h. e. in tesseris scribebantur, atque hic erat *Ostracismus*, qua de re videatur Jul. Pollux lib. 8. c. 15. Præter folia, veteres in libris arborum vel in interiore cortice arboris, quæ inter exteriorem corticem & lignum ipsum interjacet, scribere solebant. Imprimis autem corticem librorum & papyrum, plantam ægyptiacam, quæ ultra duo cubita non excrescit, adhibuerunt. Denique ex arboribus confectæ sunt olim tabulæ ligneæ, codices dictæ, quæ ex arborum codicibus fierent. Nam ut a *Claustrum* est *Clostrum*; sic a *Caudice* formatur *Codex*, & in forma diminutiva *Codicillus*. Porro veteres scripsisse legimus *in linteis vel libris linteis*. Hinc Martianus Capella lib. 2. *volumina carbasina* commendat. *Carbasus* quid? est linteum miræ tenuitatis, in Hisp. primo repertum, teste Plin.

Plin. lib. 19. cap. 1. Perfas olim *in serico* scripsisse, autor est Symmach. lib. 4. Ep. 34. Indis fuit mos scribendi in *sindone*, quod refert in vita Apollonii Philastrius: quin & hoc ipsum in quo jam scribitur, est *charta* ex linteis concerptis & confutis. Sed & *animalium pelles* scriptionis subjectum præbent, hujusmodi enim membranas inde sic dictas, quod sint pelles animalium membris detractæ. Quod ad *pergamentum* attinet, hæc ejus origo est: Fuit olim æmulatio quædam inter Reges Ægyptios, Ptolomæos dictos, & Reges Pergamēnos de nobilitate bibliothecæ. Rex Ægyptius, ut laudem Regi Pergameno præriperet, mandavit, ne quæ charta efferretur. Sed Rex Pergamēnus in defectu chartæ animalium pelles detraxit, & in membranis libros scribi fecit, adeoque a Pergamo urbe *Asiæ membranam* in hunc usque diem *pergamentum* dicimus, quod optimum olim Pergama afferebatur. Sed hujusmodi membranas David respexit, cum sub nomine Messiae dixit: *Ecce venio, in volumine libri scriptum est de me* Ps. XL, 8. hoc est, in membranis in rotundum convolutis & complicatis. Solebant enim veteres Judæi in oblongis membranis scribere, & postea tales libros in *cylindri* formam convolvere: cujusmodi volumen involutum hæc ipsa Academia nostra in vicina bibliotheca conservat, ut Torah sive Pentateuchus hebraice scriptus, & more antiquo convolutus adhuc ostenditur. Hinc natus est mos loquendi *evolvere librum*, quin & ad hunc morem respexit propheta Es. XXXIV, 4. ubi prædixit fore, ut *cæli sicut liber complicarentur*. Denique veteres a quadrupedibus aliis desumserunt, in quo scriberent, nempe ebur, dentem elephantis. Negat quidem Scaliger in ebore scribi potuisse, sed refellit illum Martialis qui lib. 14. Epigr. 5. sic ait:

*Langvida ne molles obscurent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum litera pingat ebur.*

ACVPICTORES.

Pl. CXXXIX, 15.

ELegans est Davidis sermo, cum embryonem sub utero intuitus exclamat: *Mirabiliter effigiatus sum in inferioribus terræ.* Ubi per inferiora terræ, ex omnium consensu, matris uterus intelligitur. Vulgatus juxta, ac LXX. interpretes hic non exprimunt, quod est in fonte, dum sic reddunt: Substantia mea erat in inferioribus. Rectius B. Lutherus *deine Augen sahen mich / da ich gebildet ward mitten in der Erden.* Sed nec ille vim vocis ebraicæ recte expressit. Nam in hebraica est vox רָקַמְתִּי quæ significat *acupingere*, qua in arte cum Phryges, præsertim Idæi, a monte *Ida* dicti, olim excellerent, apud Ebræos רָקַמְתִּי dicuntur *vestes Phrygionicae*, h. e. *Acupictæ* in modum Phrygionum. Eo autem nomine dicuntur vestes diversi coloris, intexto auro illustres, de quibus hæc habet Plin. l. 4. c. 48. *Vestes acupictas jam in Homero invenio, unde apud Romanos cæperunt vestes triumphales; Sed omnium primi vestes pingere Idæi populi in Phrygia invenerunt, a quibus etiam Phrygiones dicuntur.* Sensus igitur verborum Davidis hic est: Ego, more Phrygionico, in utero quasi acupictus. Sicut enim vestis acupicta variis imagunculis erat splendida; sic & corpus humanum ex variis membris venis, arteriis, ossibus, carne, cute, & inprimis spina dorsi, constat, quæ a collo usque ad os sacrum protenditur, non aliter ac si sit textilis quædam pictura. Alibi LXX. verbum *Rakam*, quod est acu pingere, reddunt ποικιλῶν *variegare*; unde ποικιλῆς *variegator*, quem Latini alias *plumarium* vocant, quo nomine veniunt illi, qui ex plumis avium vestes conficiunt, vel, dum acu pingunt, plumas imitantur, easque in vestibus exprimunt; prout in hunc usque diem

Ame-

Americani vestes ex variis avium plumis concinnant. Sic & propheta dum regium thronum describit, dicit: *eundem esse constructum plumis pulchrisque tapetibus aptum.* Germani vocant *bunte Tapezereyen* / quales sunt in palatiis principum & ædibus divitum, & cum ejusmodi tapetibus humani corporis structura eleganter confertur. De cetero Hiob eandem corporis formationem considerans, non minus pulchre eam confert caseo coagulato Job. X, 10. *Sicut lac, inquit, me liquefecisti & tanquam caseum coagulasti.* Quod Vatablus in notis ad hunc locum ita exponit: *Tu, o Deus, ex liquido lacte (semine, quod liquidi lactis instar se habet,) me fecisti & ex materia illa coagulasti & in hac membra conformasti.* Hermes Trismegistus cum idem expenderet, quis nimirum homini oculos, aures, nares, ita formasset, quis labia oris distendisset, quis cordi formam pyramidis indidisset, ex mirabili corporis humani artificio artificem admirandum, Deum Optimum Maximum ejusq; circa hominem providentiam pulchre demonstrat: Nec immerito Galenus libros de usu partium humani corporis sacrum sermonem dixit, ideo, quod corporis nostri mirabilis structura nos ad Deum Deique providentiam manu quasi ducat.

FERA ARVNDINIS.

PS. LXIIX, 3.

CUm non sit obvium, quid sibi velit Psalter dum orat Psal. LXIIX, 3. *Increpa, Deus, feram arundinem, congregationem taurorum cum vitulis populorum* B. Lutherus: *schilt das Thier im Rohr / die Rotte der Ochsen mit ihren Kälbern.* Juvat beneficio historiæ hanc arundinis feram exponere. Sciendum hoc loco est, in nonnullis regionibus arundi-

arundines vel calamos in arbores excrevisse, adeo, ut hinc jacula vel sagittæ confici potuerint. Hinc scribit Plin. lib. 16. c. 36. Multos populos pro lanceis arundines usurpasse. Quid? *toto oriente bella arundinibus gesta sunt.* Sic in Histor. Indiæ Orientalis part. 3. cap. 19. legimus, in usu fuisse cannas sagittivomas, quarum sagittulæ teretes erant, & ex arundine fabrefactæ. Quin & Virgilio arundo dici solet sagitta, quod hæc ex arundine fieret. Sic 4. *Æn. hæret lateri lethalis arundo.* His ita jam positis, constat, per *feram arundinis* h. l. intelligi militarem exercitum, hastis & lanceis, vel arundine factis, vel longis fustibus, quæ instar arundinis habuerunt, instructum. In specie existimo, à Davide h. l. *feram arundinis* vocari *regem Ægypti, ejusque duces & milites*, quia statim in textu subjicitur: *Venient magni ex Ægypto principes.* Confirmat nos in hac sententia Sixtinus Amama in Antibarbaro suo Biblico, l. 3. ubi probat, Ægyptum præ ceteris provinciis arundine & codice abundasse, & optimos semper calamos in Ægypto fuisse, adeo, ut Hieroglyphicis *carex & calamus* vel *arundo*, *Symbolum Ægypti fuerit.* Hinc Augustus, devictis Antonio & Cleopatra, pro Ægyptio, in moneta *crocodylum in arundine* posuit. Ratio vero, ob quam rex Ægypti *fera arundinis* vocatur, ab Abrah. Schulteto super hunc locum hæc redditur, quod in Ægypto arx regia undique arundinetis fuerit cincta. Videatur Oratio Schuteti de Philosophia cum Theologia conferenda. Sed hic jam porro quæritur, quosnam David intelligat per tauros, & vitulos. Existimo, sub tauris duces, sub vitulis milites Ægyptiacos intelligi: In qua sententia nos confirmat, quod apud Ægyptios multa fuerint *Bucolica.* Hoc autem nomine Ægypti loca paludosa appellant, in quibus & pastores pecora pascere & latrones se recondere solebant, teste Herod. l. 1.

ACERVVS MERCVRII.

IVxta Salomonem Prov. XXVI. 8. *is, qui stulto honorem defert, similis censetur homini, qui lapidem in acervum Mercurii conjecit*, ita enim vulgatus reddidit: Quis quæso hic acervus Mercurii? In historia Romana legimus, Cornelium Gracchum, ne viatores cum tædio viæ ignari, aberrarent, in viis publicis hinc inde columellas, vel saxa erexisse; quibus notas numerorum, unde milliaria constarent, incidit. Alibi ipse Mercurius viarum præses in biviis fuit erectus, trunco habitu, & super quadrato lapide. Hæ columellæ erant signum viæ, græce *ἐquaῖ*, similes quodammodo iis, quas hodie dicimus *Hand-oder Wegweiser*. Ad hujusmodi *ἁγῶν ὁδῶν* respexit Jer. XXXI, 21. Cum Judæos monet, *ut in agris statuas vel lapides, qui viam monstrant, erigant*, in certum signum, fore, ut ex captivitate Babylonica revertantur. Ubi columnæ ejusmodi non erant, lapides acervari solebant, qui vicem illarum supplerent. Jam si quis Viator hos lapides Mercuriales transfret, pietate dicam, an superstitione inductus, lapillum huic lapidum acervo injicere solebat. Hinc interdum hi lapidum acervi in montes excreverunt. Ex his jam sensus verborum Salomonis facile petitur. Sicut enim vanus & irritus est Mercurii cultus, si quis lapidem hujusmodi acervo injiciat, sic & vanus est honor homini stulto delatus. In Ebraico textu hic acervus Mercurii dicitur *lapis marcolis*, sed omnino existimo, Mercurium intelligi per marcoles, cum apud Ebræos ל & מ fint literæ permutabiles. Juxta Rabbino- rum monumenta, marcoles fuerunt duo magni lapides, unus hic, alter illic positus, cui tertium imposuerunt, quem Rabbini vocant *Dominum cotis*. Natum inde est Ebraicum proverbium, cum hominem impium describunt, *quod*

M

lapi-

lapidem ad marcolas projiciat. De cætero apud interpretes variæ sunt opiniones. Novum est, quod Johannes Saresbeliensis in nugis suis curialibus, quas vocat, sic commentatur: Ego, inquit, cum venia sapientum acervum Mercurii credo rationem calculandi, quia Mercurius Deus mercatorum & Arithmeticorum creditur, ut proinde hic sit sensus dicti: Sicut ille, qui in acervum, quo calculus instituitur, lapillum unum adjicit, totum calculum turbat; sic & rempubl. perturbant, cum indigni ad honores evehuntur.

SERVI LITERATI.

Pf. XL, 7.

EMphatica sunt verba, quibus Psaltes sub Messia persona utitur; *aures perforasti mihi: aber die Ohren hast du mir auffgethan*: qua loquendi formula ad ritum, in populo Judaico receptum, respexisse videtur. Nam si quis servus apud Judæos, amore in liberos, vel conjugem, vel patrem familias inductus, nollet, quomodo liceret, servitio egredi; solebat Dominus eundem ad postem vel januam ædium suarum adducere, eisque aurem servi applicare, eandemque subula perforare; ut videre est Exod. XXI. 6. Deut. XV. 17. Hæc perforata auris erat signum perpetuæ servitutis, quod sc. servus jam ad domum heri sui affixus hæreret, nec sine speciali consensu heri de familia egredi posset. Itaque, cum Messias ait: *aurem perforasti mihi*, sensus hic est: *Tu, o Deus, me unigenitum & unice dilectum filium tuum in perpetuum servum assumsisti, ego perenni tuo servitio, non aliter atque servus, cujus auris ad januam fuit perforata, me mancipavi.* Ut proinde hæc aurium Messia perforatio denotet promptam, constantem, perfectam obedientiam, quam filius Dei assumpta servi forma, patri suo exhibuit. Hinc statim

statim adjicit : *Ecce! adsum, ut tuam, o Deus, voluntatem exequar.* Apud cæteras gentes, Græcos & Romanos, moris non erat, ut aurem servi perforarent, sed vel dorsum servi cauterio notare, vel faciei literam inurere solebant, a qua servi literati vocabantur, quod stigma in vultu servi instar literæ habebant. Hinc Seneca indoctos quosdam divites ridet, qui, ut docti viderentur, multos libros ostendere solebant, cum ipsi ne literas quidem, servis impressas, nossent. Videatur Cælius Rhodiginus lib. 13. Lectionis Antiquitatum cap. 50. & lib. 4. c. 31. Notabile est, quod salvator noster formam literati servi gesserit in cruce, cum manus ejus & pedes & latus perforarunt. LXX. interpretes paulo longius a fonte recedunt, cum hæc verba sic reddunt: *Corpus concinna mihi.* Nihilominus hanc versionem in Nov. Test. retentam videmus Ep. ad Ebr. X. 5. Vbi sacrarum literarum studiosi observent, Evangelistas & Apostolos in allegandis dictis Vet. Test. communiter versionem LXX. interpretum retinere, quamvis cum fonte non ubique conveniat. Ratio est, quod hæc versio tum temporis in gentibus dispersa, omniumque fere manibus trita esset. Teste S. Hieronymo Quæst. in Gen. c. XLV.

TONSVRA VETERVM.

Es. VII. 20.

Minatur Deus, *quod novacula conductâ caput & barbam & pilos Judæorum universos abradere velit*, quo ipso denotatur, fore, ut Judæi in servitutem redigantur. Nam tonsura corporis apud veteres mancipationis erat symbolum. Hinc scribit S. Cyrillus super Amos: *Valde ignominiosum erat caput decalvari, solebant enim victores capti-*

vis capita abradere, ut constaret, servos jam esse, nec raro captivi sua sponte crines tondere solebant, in signum mœroris. Hinc Es. III. 24. Deus fastuosis virginibus calvitiam minatur. Vbi notetur, apud Judæos tria luctus signa fuisse: (1) *Scissionem vestis.* (2) *Obtectionem vultus.* (3) *Detonsum caput*, quorum ultimum iterum tria subindicabat: (α) Captivitatem, (β) Servitutem, (γ) Ingentem quemvis mœrorem. Atque hæc tria Deus intelligit, cum dicto loco minatur, *se velle caput & barbam & pilos omnes abradere.* Neque vero in sacris solum, sed & in civili historia hæc detonsio capitis talia denotavit. Hinc Propertio, l. 4. Elegia XXI. Africa tonsa, Claudiano detonsa Sicambria, dicuntur; provinciæ sub jugum servitutis redactæ. Quin & Pomponius Lætus de Diocletiano scribit, quod in ejus triumpho captivi rasis captivibus, in signum servitutis suæ, currum triumphalem sunt subsecuti. Per novaculam autem rex Assyrius intelligitur, quo tanquam instrumento Deus voluit uti. Dicitur ille novacula conducta ob tres causas: 1. Respectu regis Ahas, qui magna illum mercede conduxerat. 2. Respectu Assyriorum: Hi enim erant turpis lucri cupidi & facili pretio ad bella conduci poterant. 3. Respectu Dei, hic enim impiorum operam quasi conducere solet, ut ad tempus iis in exequendo utatur. Hinc alibi idem rex *Dei serra & virga furoris Domini* dicitur. Denique observetur, quod Deus hac conductâ Novacula caput, barbam & pilos pedum detondere velit, ubi *per caput*, reges & principes in Juda, *per barbam* sacerdotes, *per pilos pedum* homines plebeji intelliguntur. Videatur Cornelius a Lapide Comment. in hunc locum & Ariæ. Mont. in Appar. suo biblico.

SALVTATIO REGVM.

Solennis olim consuetudo fuit, ut, qui in oriente regem accederet, vitam & salutem ei sub initium sermonis precaretur. Hinc Dan. II. Chaldaei ad regem Babyl. ducti, initium sermonis hoc faciunt: *Rex aeternum vive!* Similem modum Regina Dan. V. v. 10. Satrapæ coram Dario Dan. VI. v. 6. Imo Daniel ipse cap. VI. v. 21. usurpasse legitur. Nec in scripturis tantum, sed & profanis historiis vestigia hujus consuetudinis observamus. Hinc Quintus Curt. l. 16. c. 6. scribit: Artabazum, fidelissimum Darii ministrum, cum omni sua familia regi Alexandro occurrisset, his verbis: *O rex, perenni felicitate flore! Ego quidem lætus hoc uno torqueor, quod senex tua bonitate diu frui non possim.* Similiter Ælianus refert, Persam quendam procul a tugurio suo Artaxerxi obviam factum, cumque non haberet munus, quod regi offerret, undam utraque manu ex flumine vicino hausisse, & ad regem detulisse, hoc addito sermone: *O rex regna aeternum!* Græci has salutandi formulas tribus verbis: *χαίρειν, ὑγιαίνειν, εὐπράττειν*, exprimere soliti sunt, e quibus τὸ χαίρειν ad animum, τὸ ὑγιαίνειν, ad corpus, τὸ εὐπράττειν ad res externas pertinet. Vt perinde græci his tribus formulis trigam bonorum omnium, animi, corporis & fortunæ sibi invicem sint precati. Inter latinos hæc erat formula: *Vita & felicitas cesari!* quin & ad hos votivos applausus referri meretur solennis acclamatio, qua Judæi salvatorem in urbem introduxerunt, dicentes: *Hosianna filio David!* h. e. Vivat rex noster Messias.

SAL FOEDERIS.

Esdr. IV. v. 14.

IN literis, quas senatus aulicus contra Judæos, templum reparantes, ad regem dederunt, inter alia hæc verba extant: *Nos memores sumus salis, quem una comedimus.* Hæc verba trifariam exponi solent: 1. Nos recordamur amicitiae, quam ad mensam regis, una comedentes, contraximus. Erat nempe apud veteres sal symbolum foederis, quia foedera fallo plerumque comesto sanciri solebant. Hinc Eustasio dicitur sal τῆς φιλίας, symbolum, quod hospitibus ante alios cibos in mensa fuerit propositum. Ratio vero, ob quam veteres comestione salis foedera sanxerunt, hæc erat, ut indicarent, se pacta sua sancte servaturos, perinde ac si fale condita essent, quæ enim fale condiuntur, putredini obnoxia non sunt. Hinc Lev. II. v. 12. sal foederis dicitur, quod in sacrificiis fere omnibus adhibendum fuit, quin & Num. XIX. v. 1. memoratur pactum salis, quod Luth. reddidit. *Einen unverwesslichen Bund; & in Glossa: Nach dem Hebräischen heist es ein Salz-Bund. Denn wie das Salz das Fleisch unverwesslich hält/ also soll auch Gottes Bund unverrückt bleiben. Eben so redet die Schrift* 2. Paral. XIII. v. 5. Alii verba, ex libello Esdræ adducta, de excidio templi Hierosolymitani accipiunt. Vt hic sit sensus: Nos recordamur, quo fale olim templum hierosolymitanum salivimus, cum nimirum templum funditus evertimus, sine omni spe restitutionis. Et ad eundem modum B. Luth. exposuit: *Wir seynd alle bey einander/ die wir den Tempel zerstöret haben.* Vbi notandum, quod apud veteres *Sal* signum sterilitatis & totalis dissolutionis fuerit. Hinc antiquissima consuetudo, ut, si quem devastatum vel lent locum, eidem sal inspergerent, quæ inspersio salis de-

nota-

notabat, quod locus ille in perpetuam solitudinem redactus esset. Hinc ritum servavit Abimelech, cum urbem Sichem funditus destruxisset Jud. IX. v. 45. Quin & Deus ipse minatur, *se velle terram in salsuginem convertere*, hoc est, sterilem & desolatam reddere, quia sale nihil est sterilus, teste Plin. 31. cap. 9. Exemplum horrendum in Sodoma & Gomorrha extat, quæ regna olim fertilissima, hodie ob inductum mare salsum prorsus sunt sterila: cujusmodi incommodum ante annos non multos Insulæ *Dithmarsie* contigit, quam mare inundavit, & salsedine sua sterilem reddidit. Eodem modo Zeph. II. v. 9. Deus Ammonitis minatur, *quod terram ipsorum in salsifodinas convertere velit*, hoc est sterilem reddere. Tertia denique expositio hæc est: Memores sumus salis, quod olim una comedimus, h. e. Recordamur beneficiorum & salariorum, quæ ex regis Aula & ad regis mensam accepimus; ideoque pro salute regis merito vigilamus. *Nam multum salis in aula comedere dicitur, quia a rege vel principe beneficia multa, ea-que satis diu, accepit.* Hinc adhuc a sale dicuntur *salaria*, germanice *Geld* / item *Besoldung*. Ratio nominis est, quod olim *annua stipendia panis & sal* essent. Videantur originalia Cor. Beccani.

SATRAPÆ PERSARVM.

Esth. I. v. 3.

L Egimus dicto loco, *regem Abaspherum suis פָּרְתִּימִים convivium apparasse*, cujus vix simile in orbe est habitum, sed qui fuerunt hi *Parthemim*, varie disputatur B. Luth. reddidit: *Der König machte ein groß Mahl seinen Gewaltigen/ Landpflegern und Obristen im Laude.* Secutus forte Rabbi David Kimchi, qui, *Parthemim*, inquit, dicuntur *Per-*

sarum Principes & Magnates, ab ortu Illustres. Ego vero existimo, Parthemim eosdem esse cum iis, quos alii scriptores regis cognatos vocant. De quibus ita Drusius: Reges Persarum habebant cohortem decem millibus equitum constantem, quos immortales vocabant. Nam si qui horum morerentur, vel alio morbo laborarent, ut ad officia regi præstanda inhabiles essent, statim in eorum locum alii surrogabantur. Ita, ut numerus ille semper completus esset. Germani vocant das Leib-Regiment. In hoc equitum numero, qui proxime regi a latere essent, cognati regis vocabantur, etsi nulla consanguinitate regem contingerent. Atque hos regios cognatos Drusius putat Parthemim dictos. Videatur Q. Curtius lib. 3. Historiar.

EVNVCHI.

Esth. II. v. 21.

Refertur h. l. quod duo Eunuchi regis Ahasveri contra regem conspiraverint, quam tamen conjurationem Mardochai detexit. Vbi de veterum Eunuchis sciendum, quod eo nomine non semper dicantur exsecti, & ad exercitia corporis reddenda inhabiles redditi, sed in genere Primarii Aulæ Præfecti, & regis ministri, quamvis castrati non essent. Sic in Aula regis Pharaonis, Potiphar traditur Eunuchus fuisse, qui militum minister esset, exsectum tamen non fuisse constat, quod uxorem habuerit Gen. XXXIX. v. 1. Et fortassis quoque filiam. Nam Potipharis filiam Josephi uxorem fuisse cap. XLI. v. 45. narratur. Itaque Eunuchi apud veteres in genere dicuntur Regii ministri, hi præsertim, quorum spectata fuit fides & pietas. Sicut enim homines castratos, qui proprie sunt Eunuchi, intimis regum cubiculis, præsertim Gynæceo, præponi solebant, quod Domi-

Domini de ipsorum fide certi essent. Ita postea fidelissimi quoque ministri, præsertim qui ab intimis regi fuerunt, eunuchi appellabantur, similes iis, ad quos Principes hodie scribunt: *Unsern lieben getreuen*. Hinc B. Luth. dicto loco reddidit: *Des Königes Cämmerer* / quales coram mensa regis Persarum ordinarie septem ministrarunt, quod non tantum ex libro Esther cap. i. vers. 10. sed & ex Xenophontis Cyropædia lib. 7. constat. Sunt tamen alii, qui Ægyptium illum Pharaonis Eunuchum, Potiphar, ideo exsectum statuunt, quod in Ægypto etiam Eunuchi suas uxores habuerint, non ad solvendum debitum conjugale, sed ad explendam libidinem, & propter salacitatem, imo hanc causam fuisse, quod Potipharis uxor, marito suo non contenta, cum Josepho concumbere volebat. In N. T. Salvator Matth. XIX. v. 12. tria genera Eunuchorum recenset. 1. Sunt *Eunuchi ab ortu*, qui ad venerem inhabiles nati sunt. 2. Alii Eunuchizati, vel ab hominibus tales effecti. 3. Alii *Eunuchi Spiritu*, vel improprie dicti, penes quos voluntas libidinem in ordinem redegit, ita, ut, quamvis generandi facultatem habeant, nihilominus studio perfectionis vitæ contineant. Hinc mirum videtur, quod Origenes, si continere se potuisset, seipsum exsecuerit, quod factum non immerito postea ecclesia detestata est. Pulchre Epiphanius: *Origeniani nuptias intermittunt; lasciviam non item*. Dicuntur Eunuchi ab *Εὐνή* h. e. cubile & *ἔχω* habeo, ut proinde Eunuchus latine dici possit *lecti custos*: quia homines castrati lectis & Gynæceis præesse solebant. Alii Eunuchum derivant ab *εὖ* bene, & *νῆς* mens & *ἔχω* habeo; quod veteres putarint, cœlibe vita mentem optimam conservari, unde etiam nonnulli rem veneream amentiam dixerunt. De cætero apud veteres legimus, Eunuchos in pœnam stupri vel adulteri factos, quod ex Plauti Milite, & Ter. Eunucho satis

N

con-

constat. Refert Olear. in Itin. suo Pers. lib. 4. c. 14. *Regem Persie habuisse Cancellarium: qui puerum per vim stupraverat, re peracta, rex illum capite plectere volebat. Sed statim Cancellarius sibi ipsi testiculos exsecuit, & regi obtulit, dicens: o rex! sine capite tibi servire non possum, sed sine testiculis & publica & privata officia alacriter subibo. Quo ipso non vitam tantum, sed & auctiorem regis gratiam obtinuit.* Apud Turcas sunt porro alii Eunuchi, morbo, communiter ob calculum, tales facti, de quibus *Spadonibus* Paulus Ægineta lib. 6. videatur. Hodie apud Turcas nihil est Eunuchis frequentius, de quorum officiis legi meretur Busbequius, qui per octennium Legatus Cæsaris in aula Imperatoris Turcici fuit, epist. 3.

VARII PERSARVM MORES.

Ex lib. Esth. cap. VIII. v. 14.

MOris erat apud Persas, ut certis stationibus positos tabellarios haberent, quorum alter alteri literas tradebat, ut eo celerius perferrentur. Solebant enim Persæ sua itineraria in certas *Parasangas* dividere, & cum nuncius quis *Parasangam* absolverat, quiescebat, & munus suum in alterum porro euntem per vices transferebat: quod nos docet Herodotus in Urania. His cognitis, jam facile intelligitur, quinam in libello Esther dicto loco βιβλιοφόροι, vel regii cursores, germanice, die reitende Post / dicantur, qui decretum, in urbe Susa in Judæos conditum, toto orbe circumtulerunt. Suidas refert, hos βιβλιοφόροι Persico nomine *Astandas* vocari. Nos inde discimus, quod institutio ista postarum, qualis in nostro imperio hodie obtinet, non sit recens inventum, sed jam priscis seculis fuerit in usu. Additur prætera dicto loco, quod rex Ahasverus Hamano, patibulo

tibulo jam condito, annulum sustulerit, eumque Mardachæo dederit. Nam apud Persas nemini licuit purpuram, ^{Quare} vel aureum annulum, gestare, nisi rex concederet, quod ^{Persarum} sua adhuc ætate receptum. Procopius refert in libro de ^{nemini li-} bello Persarum. Si quas vero literas rex suo opte annulo ob- ^{cuerit pur-} signasset, harum tanta fuit majestas, ut sine magna reve- ^{puram l.} rentia nemini illas accipere licuerit, nedum ut quis- ^{aureum} ^{annulum} ^{gestare.} quam iis contradicere ausus fuerit. Perinde, ut hodie Turcæ literis sui Imperatoris nihil fere sanctius habent, hinc cum genibus flexis & osculo illas excipiunt. De cætero Annuli, quibus reges Persiæ in obsignandis literis hodie utuntur, non habent insculpta majorum insignia, ut nostri annuli signatorii, sed vel solum nomen scribentis, vel tantum ejus Symbolum, aut memorabile aliquod dictum. Denique notetur, inter regia donaria Persarum, non annulos tantum, sed *cidarim* fuisse. Hinc Pseudo-Esdræ in historia trium *σωματοφύλακων* refert, a rege Dario amplissima munera, aureum poculum, aureum lectum & *cidarim* ex bysso, & auream torquem promissa fuisse illi, qui sententiam optimam proferret. *Cidaris* apud Persas erat *vitta frontalis*, holoserico, gemmis & auro illustris, qua caput ornare solebant, qualem ornatum hodie num Persæ vocant *Tesch*. Meminit ejus Curt. lib. 3. Apud Persas, inquit, *Cidaris erat regium capitis insigne, quod cærulea fascia erat cinctum.*

SECTIO IV.

Sacrarum Antiquitatum.

Ex

LIBRIS ECCLESIASTICIS.

ELEVATIO INFAN-
TVM DE TERRA.

Sap. VII, 3.

AUtor sapientiæ Salomonis, quem alii Philonem Judæum faciunt, regem ita loquentem introducit: *Ego natus æque ac cæteri in terram decidi*; quo ipso ad veterum morem alludit. Solebant enim prisci suos infantes, simulac nati erant, in terram deponere, quo ritu hæc quatuor indicasse videntur: 1. Terram esse primam & omnium mortalium communem parentem. 2. Corpus humanum, a matre editum, esse de terra sumtum, idemque 3. in pulverem terræ denuo rediturum, & 4. denique hoc ritu explorabant, an rectus vel erectus esset infans. Atque hoc prisci vocarunt: *cadere de matre*, de alvo matris decidere, cadere in terram. Apud Ethnicos consuetudo statuendi prolem recens natam in terra fuit adeo sancta, ut crediderint, infantes non posse vocem ante edere, quam terram tetigissent. Hinc Deam, *Opem* inde dictam, quod nascenti proli opem ferret, invocabant, ut infantem sinu suo exciperet, sed nomine *Opis* tellus, magna deum mater fuit intellecta, Augustino teste lib. 4. de C.D. c. II. Eandem vocant *Levanam* eo, quod pueris a terra levandis præesset, test. Macrobius lib. I. Saturn. Tertullianus vocat *Statinam*, dum lib. de Anima sic scribit: *Prima infantis supra terram constitutio*

stitutio sacra est dea Statina. Ad eundem morem alludit Ovid. dum ita canit:

*Dum fuit impura matris delapsus ab alvo,
Actutum fædo corpore pressit humum.*

Cum vero veteres prolem, adhuc de matre ruentem, in terra statuisſent, pater, vel avus, vel proximus cognatus, infantem dato osculo de terra levare, genibusque & gremio suo veluti delicias suas suscipere solebat: quo ritu indicabant, se partum velle nutrire atque educare; qui mos apud Græcos & Romanos notorius fuit. Hinc Papianus Statius filium suum ita appellat:

Ego te telluere cadentem

Excepi, & victum geniali carmine solvi.

Et Juv. Sat. 9. *Infantem tollis? Jam pater es.* Similiter Claudianus imperatori Honorio de nuptiis gratulatur & optat:

Parvus Honoriades genibus confidat avitis.

De cætero in arbitrio parentis erat, an cubantem de terra vellet levare, an abjicere, vel exponere, quod ab Ethnicis sæpe factum, præsertim in fœmellis. Vide de his expositiis eruditam Lipsii Ep. 85. Cent. I. ad Belgas. Hujus consuetudinis infantes recens natos in terram statuendi, eosque a terra elevandi, in ipsis sacris literis habentur vestigia. Hinc Genes. L, v. 23. *Machir dicitur liberos genuisse super genua Josephi*, vel quos Joseph pro suis nepotibus agnovit. Ad eundem morem respexit Hiob, cum in hanc querelam erumpit: *Cui bono me genua exceperunt!* cap. III. v. 12. Qui locus trifariam exponitur. Schindlerus de Obstetrice accipit, ut hic sit sensus: *Cum de utero prodii, cur obstetrix ad pedes matris incurvata me genibus accepit, ne in terram caderem!* Brentius de matre intelligit, hoc sensu: *Cur mater me recens natum filium sinu excepit, ut ubera mihi porrigeret!* Verum ego rectius hæc de patre ipso intelligi puto, ut hic

fit sensus: *Cum natus, & in terra positus sum, cur pater me miserum humo sustulit, sinuque excepit, ut me educaret.* His cognitis, lucem accipit classicus locus Luc. XVI. v. 22. ubi Christus refert, *Animam Lazari ab Angelis in sinum Abrahamæ delatam.* Pontificii quidem per sinum Abrahamæ limbum inferni intelligunt, ad quem Patriarchas & Prophetas in V. T. descendisse fingunt, donec Christus in cœlum ascenderet, eosque per sanguinem suum educeret, sed male. Nam nec infernus, nec inferni vestibulum, est locus solatii, qualis fuit Sinus Abrahamæ. Rectius per Sinum Abrahamæ locus beatorum intelligitur. Sed cur hic locus Sinus Abrahamæ dicatur, inprimis duæ sunt sententiæ: Alii putant, Christum per Sinum Abrahamæ ad veterem morem accumbendi ad mensam alludere. *Prisci enim ad mensam non sedebant, sed alter in alterius sinu super lecto cubuit,* perinde, ut Joh. Apostolus in ultima cœna ad pectus Jesu accubuit Joh. XXI, 20. Alii, quibus nos accedimus, hac formula ad pueros recens natos alludi existimant, quos pater humo tollere & in gremium suum reponere solebat. Ad eundem modum pater credentium Lazarum, filium suum, post mortem humi depositum, humo quasi sustulit, & more paterno, in sinum suum recepit, ut suavi illum solatio foveret.

FVNEBRIA CONVIVIA.

Tob. IV, 18.

INter alias vivendi regulas, quas senior Tobias filio suo tradidit, hæc est: *Ut filius panes suos in sepulchra justorum effunderet.* Hæc effusio panum super sepulchra procul dubio liberales eleemosynas denotat. Sed frustra Pontificii ex his eleemosynis, ad sepulchra collatis, fatuum suum ignem succendere satagunt. Respicit enim hoc loco
Tobias

Tobias ad veterem ritum Ebræorum, quo, cum amicorum funera curassent, convivia agebant, non quæ defuncto prodesse, sed quæ relictis in luctu cognatis solatio essent. Sic 2. Sam. III. v. 35. Populus omnis regem Davidem, de obitu Abneri tristem, accessit, ut cum eò comederet, quin & Deus Jer. XVI, 7. impiis Judæis minatur, *quod nemo ipsis cibum post funera amicorum præbere debeat*, vel, quod nemo ipsos debeat consolari. B. Luth. sic reddit: *man soll nicht unter euch Brodt und Speise austheilen/ euch zu trösten; auch nicht aus dem Trost-Becher zu trincken geben.* Hinc conjicio, in funebri illo convivio positos in luctu de calice, qui consolationis, ein Trost-Becher/ fuit dictus, bibere solitos. Pari sensu accipio, quod dicitur Prov. XXXI, 6. 7. *Date siceram mærentibus, & vinum his, qui amaro sunt animo, ut bibant & luctus sui obliviscantur.* Quod dictum cum Germanice sic sit redditum: *gebet starck Getrâncke denen/ die untkommen sollen/ occasionem præbuit inebriandi maleficos, paulo antequam ad supplicia ducuntur, Sed mala hæc est consuetudo, nec in dicto loco fundata, nam hoc loco juxta hebraicum textum non de maleficis sermo est, sed de his, qui ob amicorum funera in luctu sunt positi. De his jubet Spiritus S. ut vinum his afferatur, in solatium, & ad luctus sui oblivionem.* Sicut vero de quovis convivio lautiori Judæi nonnulla pauperibus, ex Dei voluntate, largiri solebant, prout Neh. IIX, 10. dicitur: *Abite, & fercula comedite, sed partem mittite illis, qui nihil præpararunt;* sic etiam ex conviviis funebribus cibaria quædam vel ad defuncti sepulchrum mittere, vel ante ædes defuncti, quod adhuc moris est, distribuere solebant inter pauperes, qui, vel juxta sepulchrum, vel juxta domum convenire solebant. Ad has eleemosynas faciendas, se defuncto, senior Tobias filium suum exhortatur. Ratio, ob quam

vete-

veteres Judæi æque ac Christiani, curato funere, eleemosynas distribuunt, hæc est: His eleemosynis superstites, suæ mortalitatis memores, in subsidium preces pauperum vocant, ut & ipsi beatam aliquando mortem consequantur. Parentale hoc epulum in sacris sæpe memoratur Deut. XXVI, 11. it. Hof. IX. 4. & Sir. XXX. 10. Neque vero hæc epulæ sepulchrales apud Ebræos tantum, sed & apud Græcos, Romanos & postea Christianos in usu fuerunt. Græci has epulas *ταῖς ἑποπείαις* vocarunt, easque in defuncti sepulchrum, ipso exequiarum die, circa vesperam, celebrarunt. Tale funebre convivium Patroclo, nondum sepulto, habitum refert Homer. 16. 20. Iliad. Epiphan. in Anchorato meminit, Græcos solitos fuisse cibum potumque ad monumenta deferre, addito insolenti clamore ad defunctum, *Surge, ede & letare!* Ab hoc ritu dictæ sunt inferiæ illæ ipsæ res, quæ sepulchro inferebantur, græce *χοαῖ*, a fundendo. Hinc etiam senior Tobias *jubet filium panes profundere in sepulchra*. Præter hæc convivia Græcis alia fuerunt usitata, quæ post sepulturam agitabantur, & *περίδειπνα* vocabantur, cujusmodi *περίδειπνον* agitatum fuisse, sepulto Hectore, scribit Hom. lib. ultim. Iliad. Apud Rom. has epulas circa funera frequentes fuisse, eleganter ostendit Kirchm. de funeribus Romanorum lib. 4. cap. 45. Et Wilh. Ankkius lib. 1. antiquit. convivialium cap. 45. ubi de funeribus, iisque monstrosis barbarorum epulis, varia congestit. Hinc ritum vel ante, vel post funera agendi convivia, christiani in vetere ecclesia imitati videntur, nam & hi esculenta tumulis inferre soliti sunt; qui mos, cum varios abusus gigneret, in conciliis plus vice simplici fuit abrogatus. Mansit tamen consuetudo afferendi ad altare, nomine defuncti, panem & vinum, unde non *Εὐχαρίστια* tantum pro iis, qui exsequiis iverant, sed & Eleemosynæ inter pauperes distribui solebant, qua de re alibi.

DE VETERVM ARMIS.

Ex lib. Judith. cap. V. v. 14.

AChior volens Holofernem ab obsidenda Bethulia abster-
 rere, inter alia hoc argumento utitur: *Quod Deus pro*
Judeis pugnet. B. Luth. ita reddidit: *Sie zogen aus / ohne*
Schwerdt / Schild und Bogen / Pfeile und Schwerdter /
denn Gott streitet für sie. H. l. aliquid de veterum armis
 dicendum, quæ cum hodie in desuetudinem venerint, divi-
 nare potius, quam certi aliquid definire oportet. Neque
 enim veteribus tormenta illa bellica, quorum hodie usus
 est, imo ne bombardæ quidem cognitæ fuerunt. Eorum
 loco præcipua in sacris arma inveni, arcum & gladium,
 quæ duo propterea in sacris sæpe conjugi solent. Sic i.
 Sam. XII. 4. *Jonathan Davidi in signum amicitie arcum &*
gladium tradidit, & Ps. XXXVII. 14. dicitur: *Ægyptios gla-*
dium e vagina eduxisse, & arcum extendisse. Videte opera
 Domini, dicit Ps. XLVI. 9. 10. *Qui arcum confregit & sagit-*
tas & lanceas ferri, currusque falcatos, (de quibus supra)
combussit, quin & Ps. LXXVI. 4. inter signa omnipotentiae di-
 vinæ refertur, quod vires arcuum contriverit. Vbi vires
 arcuum potentiam Assyriorum denotant, quia Assyrii in
 bello arcubus communiter utebantur, & in hoc armorum
 genere vires suas locabant. Sed contritio arcuum est ces-
 satio belli, quemadmodum extensio arcus dicitur in sacris
 præparatio ad bellum. De cætero veterum arma erant
 duum generum, alia *offensiva*, alia *defensiva*. Inter offen-
 siva primum locum arcus & sagittæ tenuerunt, inter de-
 fensiva τὰ ὅπλα fuerunt, præsertim thorax, unde etiam
 ὀπλήτην vocarunt militem thorace armatum, ad differentiam
 cæterorum militum, qui quod essent thorace destituti, *nudi*
 vocabantur, græce γυμνοί. In hujusmodi armis, & defen-
 sivis

fivis & offensivis David Pf. XXV. 3. Deum ipsum producit. *Apprehende, inquit, clypeum, & scutum, ut me adjuves* (hæc arma defensiva) *tolle hastam & gladium, ut hostibus meis occurras,* (hæc arma offensiva.) Magna est emphasis, cum in scripturis *sagitta sanguine ebria, & gladius sanguine plenus* Es. XXXIV. 6. des Herrn Schwerdt ist voll Blut/ proponitur, qua formula loquendi denotantur rubentia, quæ sanguine hostium occisorum adhuc rubent. Vnde Propheta Nahum. c. II. 4. *Clypeum rubefactum* vocat. Ad eadem arma Jeremias respexit, cum exclamat: *Surgite in gladiis, ponite lanceas* Jer. XLVI. 4. ubi eleganter vocem *standi* usurpat. Hæc enim Metaph. frequens ab excubiis militum est petita. Nam hi *stando* excubant. Hinc Virgilius: *Stetit acer in armis Aeneas.* De cætero notabile est discrimen inter veterum scuta & clypeos. Nam scuta proprie oblonga potius, quam lata erant. Hinc Græci *θυρεός* vocant, quod instar Januarum essent, quæ communiter magis longæ sunt, quam latæ. Sed & clypei erant aspides *ἐκκυκλοί* h. e. rotundi, & in justum orbem reducti, in cujus medio exstabat umbo, prout elegantibus docet figuris Taubm. in Not. ad Virg. Culicem. Præter hæc arma apud veteres in usu fuit *γαστήρ*, *gæsus*, cujus mentio fit Jos. IIX. Vbi Josua stratagemate urbem *Ai* expugnans gæso signum militibus in insidiis dedisse legitur. Ejusdem bellici instrumenti Virg. 8. *Æn.* ita meminit: *duo gæsa corusca.* Ad quem locum Servius: *Gæsum est hasta virilis.* Vulgaris alias versus est:

Non amat hic Jesum, fecit qui ad prælia Gæsum.

Alii gæsum germanice reddunt *eine Helleparthe* / alii per hæc arma intelligunt secures cum fascibus, quibus interdum ipsi consules Romani sunt usi.

SYMBOLA DEDITIONVM.

Jud. II. 5.

CUm Nebucadnezar vicinas gentes bello sibi subdere fatageret, per Holofernem iussit, *ut hæ gentes terram & aquam sibi præpararent*, B. Lutherus apposite reddidit: *du solst alle Rette mir unterthänig machen.* Vbi notetur, in oriente morem fuisse, ut magni reges a gentibus in potestatem suam redactis, aquam & terram tanquam symbola deditionis exigerent, quibus & maris & terræ Dominium indicabatur, quod ex Herodoto Drusius ostendit lib. 12. Obs. 20. Et multis exemplis probat Seld. lib. 1. maris clausi c. 12. Est & obuius loquendi modus ab aqua & igne desumptus, quorum olim in sancendis fœderibus fuit usus. Hinc aqua & igne interdicere, est omni aliquem consortio excludere. De cætero in scripturis dicitur terra coram aliquo esse, cuius arbitrio est subiecta. Sic Abraham ad Loth: *Ecce omnis terra coram te est, recede ad dextram vel ad sinistram; vel, licet tibi cum omni tua familia commorari, ubicunque terrarum volueris.* Gen. XIII. 9. De Ecclesia prædicatur, quod principes pulverem pedum ejus lingere, vel venerabundi coram illa procidere, ejusque majestatem adorare debeant.

CHASIDÆI.

1. Maccab. II. 42.

IN libris Maccabæorum 3. fit mentio *Chasidaeorum*. Semel 1. Macc. II. 42. Vbi cum Mathathia se conjunxisse, deinde 1. Mac. VII. 13. Vbi omnium primo pacem petiisse dicuntur, & denique 2. Mac. XIV. 6. Vbi Chasidæorum dux dicitur Judas Maccabæus. Sed qui & quales hi fuerint, hac

de re non ita pridem graviter contenderunt Drusius & Serrarius Jesuita. Serrarius putabat, Chasidæos fuisse diversam sectam a tribus Judæorum sectis, Pharisæis, Sadducæis & Essæis distinctam. Sed Drusius ex Josepho, aliisque Judaicarum antiquitatum peritis demonstravit, Chasidæos non esse novam sectam, sed sub tribus istis contineri. In latitudine Chasidæi Ebraice חַסִּידִים, Græce ἱσσοί, Latine *sancti* & *benigni* dicuntur, omnes & singuli pii, sicut Apostoli in N. T. sæpe omnes Christianos vocant sanctos, quo sensu putant non peculiarem sectam, sed commune hoc nomen Judæis omnibus fuisse. Hinc adhuc ingens liber apud Ebræos *Chasidim* dicitur ideo, quia in eo piorum quorumvis Judæorum memorabiles sententiæ habentur. Quin & proverbium Rabbinicum est: *Filii terræ* h. e. homines legis imperiti, non possunt Chasidæi esse. In specie hoc nomine dicti sunt Levitæ, qui ad cultum divinum peculiari-ter destinati. Hinc David: *Psallete Deo omnes Chasidim, vel sancti ejus.* Ps. 132, 2. Post illam, cum Judæi a vicinis gentibus varie vexarentur, & a vero cultu abducerentur, in duas factiones divisi sunt, quarum alteram boni & sancti, qui veræ religiones tenaces, occidi malebant, quam agnitam religionem deferere, & hæc erat Chasidæorum secta, partem alteram impii Judæi, apostatæ in Israel, vel legis proditores constituebant, perinde ut in primitiva ecclesia Christiani erant duum generum, alii *stantes* Judæorum *Chasidæis* similes, alii *lapsi*. Deinde vero obtinuit, ut quamvis Israelita prius Chasidæus vocaretur, quivis sapientes in Israel hoc nomen sibi soli arrogarent, quos postera ætas Phariseos dixit. Hodie Chasidæus dicitur, qui non tantum facit, quod Deus jussit, sed plura præstat, quam facere tenetur. Hinc Rabbinorum vox est: *Chasidæus aulit* maledictum & cum retorquere possit, non retorquet, sed tacet. Quod ad

ritus Chasidæorum attinet, hi varii recensentur. Nam
 1. oculos ultra decem cubitos de terra non extollunt, 2. nun-
 quam erecto capite incedunt, 3. quotidie hostiam immo-
 lant, quam vocant delictum Chasidæorum, 4. quotidie no-
 vem horas precibus impendunt, 5. ad latera non respiciunt,
 6. non edunt ad convivia magnatum, 7. si quem ad iram
 provocant, statim reconciliantur, 8. voci dulci assuescunt,
 qua populo legem prælegunt, 9. semper gestant fila,
 quæ zizith vocant, & Phylacteria, quæ *Tephillim* dicuntur.
 Nihil aliud autem hæc sunt, quam lamina, sive membra-
 nulæ, quas fronti vel brachio alligant. De cætero Hebræi
 tradunt, quod veteres Chasidæi 10. aut 12. diebus ante mor-
 tem, morbo colico castigantur, ut ab omnibus maculis ab-
 sterfi, vitam futuri seculi consequantur. Olim urbes fuge-
 re, & rari degere solebant, quod Joseph. lib. 2. belli Jud. c. 17.
 de nobilissimis Phariseorum affirmat. Quotidiana illorum
 oratio erat: *O Deus remitte iis, qui me vexant.* Res ad
 sabbathum necessarias die prævio, non per famulos, aut
 ancillas, sed per seipsos præparabant, alius ligna findebat
 in usum sabbathi, alius carnem coquebat, &c. Ad mensam
 de lege Dei loquebantur, & liberales Eleemosynas dabant,
 in neminem erant iniqui. Sed qui plura de Chasidæis sci-
 re voluerit, ipsum Drusii librum de sectis Judæorum
 evolvat.

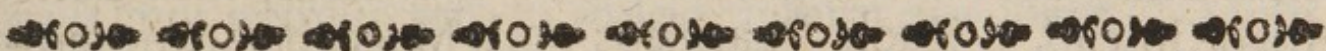
VIRGINES CONCLVSÆ.

2. Maccab. 3. v. 19.

CVM Heliodorus in ærarium irrumperet templi, in tu-
 multu Hierosolymis hinc orto, inter alia virgines *κατα-*
κλείσας vel *conclusæ* ad urbis portas concurrisse, aliæ in mœ-
 nia conscendisse, aliæ de fenestris prospectasse dicuntur.

Quæritur nunc, quænam virgines *κατακλείσαι*, vel *conclusæ* vocentur. Pontificii quidem putant, has virgines ex voto, vel religionis ergo inclusas, similes hodiernis monialibus fuisse. Sed antiquitatum orientis periti norunt, virgines in domibus, vel ædium recessibus, conclusas fuisse. Quos ædium recessus Græci *παρθενῶναι*, vel cellas virginum vocarunt, & rarum contingens fuisse dixerunt, ut quædam virgo in publicum prodiret. Hinc Euripides in *Oreste*: *Foras ut abeant puella, parum decet*. Et Phocilides in *Nuthe-tico*, *jubet virginem clauso thalamo custodire, nec permittere, ut ante nuptias extra domum conspiciatur*. Hinc Græcis virgo *θαλαμεινόμενα* dicitur, quod Thalamo quasi conclusa educaretur. Et sanctus Chrysostomus in *Homil. de Hanna*, virgines maturas viro, præsertim juniores, quæ Thalamo concluduntur, diligenter custodire jubet. Ob eandem causam Venus fuit dicta *ἄνασσα θαλάμους*, *regina cubiculorum*, quibus virgines continentur. Apud Ebræos virgo dicitur *הַמְלֵט*, vel abscondita, ob duas causas. (2) Quod secretior ejus educatio esset. (3) Quod non nisi velamine recta vel abscondita, ad sacra in publicum prodiret. Nonnio dicitur virgo signata, vel incorrupta, perinde ut Varro lege Mœnia dixit, *sacra signata vel incorrupta*. Sed Prudentius in *Apotheosi sua* ipsam domini matrem virginem signatam dixit. *Innuba virgo*, inquit, *nubit spiritui, nec sentit crimen amoris, pubertas signata manet*. Hinc & B. virgo, quod sit *αἰὲ παρθένος* priscis doctoribus, *sanctisque patribus clausa porta dicitur, per quam non nisi dominus Israelis transiit*. Clausa beata virgo dicitur, quod non multum in publico moraretur, nec in plateis vagaretur, sed in suis penetralibus sola federet. Sed cur solam dico? quam tot virtutes stiparunt? Denique non virgines tantum, sed & matronæ, apud veteres magnam habebant laudem, si raro pedem

pedem domo efferrent. Hinc ad Tit. II. 5. *Θύρα*, latine *Cæsariæ Hausfrauen*. Talis matronæ symbolum priscis erat Venus insidens testudini, nam hæc est domiporta. Communiter tamen, si quæ virgo nupsisset, hæc non amplius clausa vocabatur, sed manifestata viro Lev. XIX. 20. Si qua puella lasciva esset, nec domo se contineret, vocabatur *foras prodiens*, qualis erat Dina, neptis Jacobi. Latinis dicitur *foemina catillans*, Catillare enim est per alienas domus assidue gyrare, metaphora a Catellis dicta, qui per omnes domus circumcursant.

LIBER II.

Variarum Antiquitatum,

*præsertim Ecclesiasticarum, quæ in Novo Testamento
occurrunt.*

SECTIO I.

Ex

QUATVOR EVANGELISTIS.

PHARISÆI.

IN toto N. T. non est alia secta, cujus crebrior fiat mentio, quam Phariseorum, cum his enim salvatori nostro negotii plurimum intercessit. Pharisei juxta alios dicuntur a Rad. פֶּרִישׁ (explicavit) ideo, quod ipsorum vita omnium oculis conspicua, & quasi explicata esset; vel ideo, quod ipsorum munus esset legis divinæ explicatio. Verum juxta
alios

alios, Pharifæi a *Phares*, vel divisione dicuntur, quod hæc *secta a populo varie esset divisa*. Hinc in Lexico Talmudico *Phariseus* dicitur, qui a populo terræ se separat. Divisi a populo erant I. accuratiori vita, & rigida legis observantia. Hinc Apostolus *accuratissimam hanc sectam vocat*. II. Dignitate, quod supra vulgus eminerent. III. Vestitu, habebant enim suas sibi proprias vestes, quibus a vulgo distingui poterant, ut hodie Monachi in papatu, imo vulgi vestes Pharifæi abominabantur. Hinc apud Judæos Proverbium: *Vestes populi Phariseus conculcat*. Quod ad originem Pharifæorum attinet, existimat Paulus Burgenfis Comment. in cap. 5. Zach. Pharifæos post Maccabæorum tempora cœpisse. Dogmata Pharifæorum erant 1. Actiones hominum, imo hæc inferiora pleraque, a fato & astris dependere, teste Joseph. lib. 2. Captiv. Judaicæ c. 12. Fatum vocabant ideo, *Massal*. i. e. planetam, a radice מַזַל (fluxit) quia a siderum influxu hæc inferiora derivabant, imo nullam herbam statuebant, quin suum *Massal*, stellam in cœlo, haberet. Hinc non immerito Josephus Pharifæos Stoicis propinquos dixit. Nihilominus hoc influxu nolebant homini liberum arbitrium ademptum, hinc dicere solebant: *Planeta juvat, sed arbitrium est in manu hominis*. (2) Hominem coram Deo per externam legis Mosaicæ observantiam justificari, licet animo peccator esset. 3. Contra Sadducæos resurrectionem mortuorum crediderunt, sed sub triplici differentia. Alii enim omnes indifferenter, alii bonos tantum, alii bonos & malorum partem resurrecturos statuebant. (4) τοῖς πατροπαράδοτοις i. e. legi non scriptæ, eundem cum lege honorem & reverentiam deferrebant, quod existimarent, legem non scriptam æque ac scriptam Mosis a Deo in monte Sinai traditam. (5) Frequenter jejunabant, præsertim bis in hebdomade Matth. IX. v. 15. Semel, die lu-

nae, iterumque die Jovis. (6) Celeberrimos baptismos, si-
ve lotiones, adhibebant. Hinc ne cibum quidem sumere so-
lebant, nisi manibus lotis. A foro reversi, totum corpus
lavabant, quod in foro homines profanos tetigissent. Marc.
VII. v. 4. Hinc Justinus in Dialogo cum Tryphone Judæo
Phrisæos *Baptistas*, & Epiphan. in Anchorato eosdem *he-
merobaptistas* dixit, quod quotidie se levarent, nec seipsos
tantum, sed & pocula sua, & calices, & urceos, & lectos Marc.
VII. v. 4. ubi per lectos non intelligo cubiculares, in quibus
dormierunt, sed Triclinares, in quibus ad mensam accubue-
runt. (7) Cum publicanis aliisque magnis peccatoribus,
imo cum nemine fere ex vulgo, cibum capiebant. Hinc
salvatori exprobrant, *quod cum peccatoribus comederet*. (8)
Continenter orabant, præsertim *in angiportis platearum, ut
ab hominibus viderentur*. Matth. VI. v. 5. Imo diem quem-
vis in tres partes diviserant, *primam* precibus, secundam stu-
dio legis, *tertiam* laboribus impenderunt. Sed sanctiores
in hac secta *Chasidae* quotidie novem horas precibus da-
bant. Orabant autem voce submissa, quod dicerent: *qui
in precibus audire facit vocem suam, ille est homo parvæ fidei:
putat enim Deum alias non audire*. 9. Norant de rebus suis
omnibus, minimis, maximis, quamvis lex non juberet,
decimas dare. Hinc Christus refert, *decimasse illos cuminum,
rutam*, Luc. XI. v. 42. Hinc proverb. inter ipsos: *Da deci-
mas & eris dives*. (10) Decalogum in membranulis scri-
bebant, & complicitum ad frontem ligabant, ut legem sem-
per ob oculos haberent; quod adhuc Judæi in India & Ba-
bylonia faciunt. Atque hæc *Pittaciola* vocabant *Phylacte-
ria* Matth. XXIII. v. 5. Vbi salvator & hoc reprehendit, *quod
fimbrias suas, vel extremas oras vestium suarum, amplifica-
rint*. Denique Pharisei varias jurandi formulas habuisse
dicuntur Matth. V. v. 34. seqq. Jurabant enim per *cælum*, quod
P scri-

scriptum fit a Mose: *Jurat Deus per excellentiam Jacob*. Vbi per excellentiam Jacob alii cœlum, alii urbem sanctam, intelligunt. Sed rectius per excellentiam Jacob Deus ipse intelligitur. Alii jurabant *per legem*, quemadmodum adhuc Judæi juraturi, manum dextram libro legis, præsertim secundo præcepto: *Non assumes* &c. imponere solent. Alii jurabant *per templum*, alii *per caput suum*, alii *per salem*, *per aquam*, *per ventum*, *per altare*, teste Epiph. in Panario lib. 1. c. 6. Quod Phariseorum virtutes attinet, inprimis a clementia laudari solent: Hinc dicti sunt *filii misericordiæ*. Quin & rex Alexander conjugii suæ sub extrema suavit, ut Phariseorum benevolentiam captaret, quoniam hi misericordes essent, nec inimicitias servarent, teste Josepho lib. 3. Antiquit. Vicia Phariseorum in historia Evangelica præsertim tria notantur. 1. *Avaritia*, qua domus viduarum devorabant, Matth. XXIII. 14. 2. Semper τὴν προεδρίαν affectabant, unde *ambitio*. 3. *Hypocrisis*. Omnia enim faciebant in spem pietatis, ut ab hominibus viderentur. Inter studium ipsorum primarium, erat Astronomia, quod & salvator docet Matth. XVI. 3. *O vos hypocrytæ! faciem cæli discernere nostis, sed hæc tempora non discernitis*. Ad quem locum Lyrianus scribit: *Multi Pharisei, posthabito studio legis & Prophetarum, mathematicis studiis operabantur*. De cætero in hodierno Thalmude varia genera Phariseorum recensentur. Alii pietatem ulna honoris & commodi mensurabant, vel ideo probi erant *Pharisei timoris*, vel *pii metu pœnarum*, quæ impietatem consecutæ sunt. Alii erant *Pharisei amoris*, ideo probi, quod Deum propter se amabant. Hinc Rabbiorum sententia: *Phariseus amoris erat Abraham, sed timoris erat Hiob*. Alii inter Phariseos, adeo perfecti sibi videbantur, ut putarent, nihil sibi im-

plen-

plendum restare, hinc dicebant: *Quid debeo facere, quod non feci?* Alii adeo religiosi erant, ut semper oculos clauderent, ne quam foeminam adspicerent. Alii capita sua ad parietes allidere solebant, donec sanguis exiret. Alii religionis ergo curvi incidere solebant. Aliis religio erat pedes de terra sustollere &c. Neque omnes Phariseorum superstitiones, ob quas salvatori nostro maxime fuerint in-visi, referre nunc placet. Videatur Joseph. lib. 18. Anti-quit. Judaic. 2. & libro 2. de bello Jud. juxta ac Epiph. in Panario l. 1. c. 16.

SADDUCÆI.

SAdducæos a loco denominatos, existimat Suidas. Sed ubi hic locus? Alii Sadducæos, quasi צדיקים (justos) cen-sent dictos, quod in judiciis strictum jus sequerentur, teste Nicolao Lyrano in c. 5. Act. Alii, quos inter Paulus Burgen-sis, Sadducæos id nominis habere putant a primo suo autore *Zadok*, discipulo Antigoni *Sochai*. Cœperunt hac occa-sione: Dixerat in schola sua Antigonus ad discipulos: *No-lite ut servi esse, qui ob mercedem principi ministrant*; quo audito, quæsit *Zadok*, quid sibi hoc dicto vellet? respon-dit Antigonus: *Nolo, ut mercedum hujus, sed venturi seculi expectetis*. Tum vero dixit *Zadok*: *De venturo seculo no-bis nihil constat*; quo dicto a præceptore Antig. discessit & docuit, in venturo seculo mercedem nullam esse, atque hinc oriundi sunt Sadducæi. Videatur lex Thalmud. Dici so-lent alias *Caræi*, a radice קרא scripsit, q. d. scripturarii. Ratio nominis est, quod Sadducæi omnes traditiones Pa-trum, vel legem non scriptam, rejicerent, & soli sacra scri-pturæ inhærerent. Erant autem duorum generum: Alii *inter Judæos*; qui totum Vet. Test. alii *inter Samaritanos*,
P2 qui

qui solum Pentateuchum recipiebant, qua de re vid. Dru-
sius l. 2. de tribus Judæorum sectis. Dogmata Sadducæo-
rum hæc erant: (1) Negabant Dei providentiam. (2) Ne-
gabant fatum, vel *Massal* Pharisæorum, & quemlibet for-
tunæ suæ fabrum statuebant. (3) Negabant omnem spiri-
tum [Act. XXIII. 8. adeo, ut ipsum quoque Deum corpo-
reum fingerent, quod dogma in Ecclesia *Anthropomor-
phitæ* resuscitarunt. (4) Docebant, nullum esse venturum
mercedis seculum. (5) Denique animam cum corpore
mori putabant, imo non solius carnis, sed & animæ revi-
viscentiam negabant. Hinc Tertullianus in libro de car-
ne Christi: *Hæreticos, qui resurrectionem carnis negarunt,*
eleganter partiarios Sadducæorum sectæ ideo dixit, quod, cum
Sadducæi omnem & carnis & animæ reviviscentiam, hæretici
solius carnis resurrectionem negarint. Atque hinc est, quod
Salvator in nobili disputatione contra Sadducæos, *solius*
animæ immortalitatem inferat. Norat enim salvator, evicta
immortalitate animæ, Sadducæos in concedenda resurrectio-
ne testes fore Matth. XXII. 32. De cætero Sadducæi erant
homines duri & agrestes, in judiciis rigidi, teste Euseb. l. 2.
Hist. Eccl. c. 23. Magnatibus quidem accepti, sed populo
valde invisi, teste Josepho lib. 18. Antiquit. Judaic. c. 2.

CARÆI.

CUM multi sint in ea sententia, *Caræos* cum *Sadducæis*
per omnia eosdem esse, sciendum est, *Caræos* vel *Scriptu-
rarios*, qui solam sacram S. admittunt, inter Judæos du-
orum esse generum, *veteres & recentes.* Et si vero *ve-*
teres cum Sadducæis paria docuisse non negaverim, nego
tamen de hodiernis *Caræis*, qui in oriente, præsertim Pa-
læsti-

fæstina superfunt. Hi enim & immortalitatem animæ, & resurrectionem mortuorum, & mercedem futuri seculi omnino credunt, quorum nihil *veteres Caræi* vel *Sadducei* crediderunt. Sed in hoc uno cum priscis illis conveniunt, quod nulla *πατροπαράδοτα*, sed tantum sacram scripturam admittant. His hodie oppositi sunt *Thalmudistæ* vel *Rab-
bini*, qui in Thalmudem commentarios scribunt, & majorum suorum placita, somnia & deliria, eodem fere loco habent cum sacra scriptura. Verum his Thalmudistis hodierni Caræi ita sunt exosi, ut dicant Judæi: *Si Christianus & Caræus in aquam incidant, & alter sit mergendus, alter salvari possit, tum se de corpore Caræi pontem facere, ut Christianus transeat salvus, & Caræus in aquam demergatur.* Vnde patet, quod Caræos magis odio habeant, quam ipsos Christianos. Scalig. lib. 2. de Emend. temporum de hac Judæorum secta sic scribit: *Caræi hodie in ordine ad Rab-
binos sunt valde pauci, & quamvis etiam Judæi sint, vivunt tamen cum cæteris inexplicabili odio.* Wilhel. Postellus in Alphabeto 12. linguarum refert, *Caræos ditissimos esse, sed adeo invisos, ut pleræque virgines apud eos innuptæ maneant, quod cæteri nolint cum ipsis contrahere matrimonia.*

ESSÆI.

E*Ssæi*, vel quos Epiph. *Offæos* vocat, in veterum scriptis inprimis ab insigni continentia commendantur. Erant tamen alii horum uxorati, alii cœlibes; *Priores* solius pro-
lis amore uxores duxerunt, quas triennio probabant, an
fœcundæ essent, steriles, absoluto triennio, repudiabant;
cum prægnantibus rem non habuerunt, ideo, ut ostende-
rent, uxores sibi non ex libidine ductas. Cœlibes autem

in hac secta a re uxoria prorsus alieni erant, quod crederent, nullam reperiri foeminam, quæ per omnia fidem marito servaret. Hi iterum duorum erant generum, alii *ματὸνδες*, qui in agris & sylvis solitarii erant, alii *καυόσιοι*, qui in communi, vel in collegio una vivebant, cibosque & vestes aliaque convivia habebant. Primarium horum studium erat in philosophia naturali; hinc inter ipsos insignes reperti sunt medici & botanici; victum parabant ex agricultura, quanquam servos non habebant, sed sibi invicem ministrabant. Dignosci cæteris Judæis poterant vestitu, semper enim veste candida erant induti, quod scriptum sit: *Omni tempore vestes tuæ sint candidæ.* Eccl. IX. 8. Antequam sol oriretur, nefas erat, quicquam loqui, nisi in secula de Deo benedicto. Soli orienti gratulabantur. Hinc nonnullis *Heliolatæ* sunt dicti, simul orabant, ut sol propitio numine oriretur. Post has preces ad operas suas, præsertim in agros se conferebant, usque ad horam XI, qua audita, conveniebant, ut linteo cincti, corpus frigida aqua abluerent, ut desiderium coitus cohiberent. Loti in refectorium commeabant, ubi pistor singulis panem, & coquus in scutella singulis edulium suum deferabat. Finito prandio ad operas suas redibant usque ad vesperam. Vesperi ad cœnam hospites, si qui forte adessent, adducebant, sed venerabile ipsis erat silentium; hinc nunquam inter ipsos auditus, quod semper sobrii essent. Juramentum æque ac perjurium vitabant, quod dicerent *hunc mendacii jam convictum, cum sine Deo non crederet.* Novitios statim recipere, sed biennio probare solebant, iisque decimo anno securim ad ligna findenda, aliaque servitia præstanda, juxta ac candidam vestem dabant. Expleto anno, docebant Novitios baptizare h. e. secundum legem Moïsis se abluere, ut sanctitati assuescerent. Expleto biennio, recipiebant eos in ordinem suum, cum sancte

hæc tria promississent. (1) Quod Deum super omnia vel-
lent colere. (2) Malos odisse. (3) Juste vivere. Jus dicturi,
centum viros congregabant, qui improbos cœtu suo pelle-
rent. Si quis ordinem violasset, hunc noxiis herbis ciba-
bant, donec fame periret: moribundos in gratiam aliquando
recipiebant. Senibus multum reverentiæ deferebant, nec
his præsentibus, nisi cum illorum venia, loquebantur. Sab-
batho ad secessum non ibant, quin & reliquis diebus, cum
natura illos urgeret, fossam unius pedis fodiebant eamque
veste tegebant, & licet sit naturalis egestio, post eam tamen
abluere e solebant. Habitabant ruri per pagos & vicos,
quanquam in ipsa urbe Hierosolyma fuerit porta Essæorum.
Providentiam divinam contra Sadducæos credebant, sed
& cum Pharisæis *Massal*, vel fatum agnoscebant, donaria
quidem ad templum mittebant, sed ipsi non deferebant, ideo
quod dicerent ceremonias suas sanctiores. Hæc Joseph.
lib. 18. origin. judaic. Epiph. in panario lib. 1. Hæres. 19. &
inprimis Drusus in libello de tribus Judæorum sectis.

SCRIBÆ CIVILES.

IN sacris literis, præsertim in N. T. apud Evangelistas,
scribarum fit crebra mentio: ubi notandum, in Dei po-
pulo *scribas* duum generum fuisse, *sacros & civiles*. Et,
quod ad *civiles* attinet, scribæ in sacris dicuntur. I. *Qui-*
vis literati, hinc Apostolus 1. Cor. I. 20. *Vbi sapiens? ubi scriba?*
II. *Scribæ* dicuntur *Cancellarii*; ita regis Jojakim Cancellarius
Elisama Jer. XXXVI. v. 12. dicitur γραμματεὺς, qui tamen
cæteris consiliariis ibi præponitur. III. *Scribæ* dicuntur *re-*
gum Secretarii; ita regius Secretarius, Seraja, vocatur scriba
Davidis 2. Sam. IIX. 17. IV. *Scribæ* in sacris dicuntur *No-*
tarii,

tarii, qui privatorum contractus & instrumenta describere solebant, quales memorantur posteri Jethronis 1. Paral. II. 55. It. Jer. XXXII. 11. V. *Tesserarii*, qui a duce exercitus, vel tribuno plebis, tesseram militarem accipere, & per militum contubernia nunciare consueverant. Talis scriba memoratur Jer. LII. 25. Quin & *scriba Turrium* dicitur Eccl. XXXIII. 18. qui *curandis machinis, tormentis & bellicis machinationibus præest*. VI. Scribæ in sacris dicuntur *mercatores*, hinc Jud. V. 14. dicitur: *Von Sebulon seynd Regierer kommen durch die Schreibfeder*. Vbi Zabulonitæ scribæ dicuntur ideo, quia cum vicinis Tyriis & Sidoniis, in commerciis & rationibus compendis, multum operæ ponebant. VII. Scribæ dicuntur, *questores & præfecti* it. *Thesaurarii*, qui regios redditus in rationes publicas scribere solebant, talium fit mentio Esth. IX. 3. B. Luth. reddidit *Amte-Leute*.

SCRIBÆ SACRI.

EO nomine in sacris veniunt omnes, qui operam suam divino cultui præstant, quamvis id non semper fiat scribendo; hinc iterum scribæ *Ecclesiastici* dicuntur, 1. qui res sacras scribendo, vel bona fide annotando, Ecclesiæ serviunt, Ita Baruch Jer. XXXVI. 27. dicitur *Amanuensis* vel scriba Jeremiæ. 2. Scribæ sacri dicuntur *lectores*, quorum munus erat, leges & Prophetas descriptos fideliter custodire, eosque in synagogis publice prælegere. 3. Scribæ dicuntur *doctores legis*, quorum geminum erat munus, (α) Explicare legem, (β) ex lege dare responsa. Et hi in Nov. Test. Pharisæis communiter junguntur. Dicuntur iidem *νομοδιδάσκαλοι*, quod populum legem docerent, Atque hi præ ceteris docti erant, similes hodiernis Rabbinis, & in arena

arena disputatoria imprimis exercitati. Hebræi illos olim vocarunt חכמים h. e. sapientes in Israel, vel magistri legis. Atque hi gloriabantur, sibi datam esse *clavem scientiæ*, cujus ipse Christus meminit Luc. XI, 52. Ubi notandum, apud Judæos olim insigne Doctoratus fuisse *clavem cum pugillaribus*. Hinc de quodam Rabbi Samuel scribitur, quod clavem ipsius & pugillares cum ipso sepeliverint, cum filium non haberet, cui tradere illa posset. Videatur eruditus libellus Altingi de Academiis Ebræorum. Cum in N. T. Pharisei & γραμματεῖς, νομικοὶ & νομοδιδάσκαλοι sæpe jungantur, sciendum, hos quidem una sumptos unum fere corpus constituisse, sed invicem plane fuisse distinctos. Nam Pharisei olim erant religiosi, quorum vita severior erat. Alii νομοδιδάσκαλοι erant, interpretes legum vel doctores Judæorum. νομικοὶ autem jus Judaicum & controversias, sacras & civiles, tractabant. Atque ex his constabat synedrium magnum, in quo erant LXX. Judices cum uno Præfide, penes hos erat summa jurisdictio, nec ab iis appellari poterat, imo quicquid per totam Palæstinam judices inferiores decidere non poterant, id omne ad augustum hoc collegium, quod Num. XI. v. 16. divinitus per Moysen constitutum, sub iudicibus, sub regibus, sub pontificibus ad urbis usque excidium permansit, referri solebat. Locus hujus magni Synedrii Hierosolymis erat *Sanctuarium templi*, in quo Conclave hujus Consistorii vocarunt *Cellam quadri-lapidis*, ideo, quod totum Conclave ex quadro vel ex conciso & affabre dolato lapide esset constructum. Neque vero omnes γραμματεῖς vocabantur νομικοὶ, sed solum doctores, præsertim assessores hujus magni concilii, ad quod dubii casus referebantur, etsi omnes νομικοὶ vel legis periti vocarentur scribæ. Salvator ipse inter scribas & legis peritos eleganter distinguit Luc. XI. v. 44. & 46. primo observato

Q in

in sacris omnes ecclesiæ doctores scribas dictos Matth. XIII. v. 52. Denique per Metaphoram ipse Spiritus S. scriba vocatur. Hinc David, vel quisquis autor Psalm. XLV. v. 2. *Linguam suam esse stylum velocis scribæ.* Ratio gemina est, (1.) Quod Spiritus S. sit primarius autor totius scripturæ. (2.) Quod Prophetis & Apostolis, tanquam calamo scriptoris, sit usus. Notari autem meretur, quod scriba velox vocetur, h. e. promptus & expeditus, ducta Metaphora a veterum notariis, qui per *certas notulas*, a quibus notarii dicuntur, vel *abbreviaturas*, aliaque scripturæ compendia, sæpe *celerius dicta scribere solebant*, quam alter pronuntiaret. Unde iidem dicti *ταχύγραφοι* a celeritate scribendi, & *σημειόγραφοι*, quod non integras voces, sed signa vocum scriberent. Erat enim apud priscos duplex scribendi ratio, *scripturæ* & *notariæ*. Priorem *καλλιγραφήν*, posteriorem *ταχύγραφήν* vocabant. Memorabile est carmen Ausonii ad suum notarium, epigrammate 137.

*Quam præpetis dextræ fugæ
Tu me loquentem prævenis,
Quis quæso, quis me prodidit?
Quis ista jam dixit tibi,
Quæ cogitabam dicere!*

Notum quoque est epigramma 208. Martialis:
*Verba licet currant, manus est velocior illis,
Nondum lingua suum dextra peregit opus.*

PUBLICANI.

GRæce dicuntur *τελώναι*, quod sint vectigalium emptores, a græc. *τέλος* *vectigal* & *ώνιον* *emo*, quin & Germani græcos imitati, *Zöllner* / *Soßner*. Latine dicuntur *portatores*, & vectigalia *portatoria* vocant: Ubi notantum reditus Roma-

Romanorum fuisse duorum generum, alios *φορεῖ* h. e. tributa vel stipendia, ex annuis terræ proventibus, alios *τέλη* vectigalia vel portatoria, ideo sic dicta, quod ex rebus importatis a viatoribus præstarentur. Ad hos bipartitos redditus ipse Apostolus respicit ad Rom. XIII. v. 7. *Ubi suum cuique debitum; tributum, cui tributum, vectigal, cui vectigal debetur, præstare jubet.* Neque vero rigidior fuit exactor tributorum, quam Vespasianus, de quo scribit Dio, *quod a mendicis Tributum exegerit, & vectigalia collapsa pleraque renovaverit.* Tales vectigalarii, vel telonarii fuerunt, qui ad Johannem baptistam in Eremum abierunt. Luc. III, 12. Dicuntur alias publicani, ideo, quod publico fruerentur. Hinc scribit Ulpianus, *eos omnes, qui a fisco aliquid conducunt, publicanos vocari posse.* Hi vectigalium emptores apud Judæos & Græcos valde invisi erant, quod Salvator ipse docet Matth. XVIII. v. 17. ubi ostendit, quibus gradibus ad excommunicationem majorem deveniatur, dicens: *si nec ecclesiam audierit, sit instar publicani;* & Rabbinii proverbio dicunt: *Noli uxorem ducere ex familia, in qua sit publicanus, quia omnes sunt publicani, h. e. exquisiti nebulones, & impostores.* Apud Græcos non minus invisos fuisse, docet græcus poëta Xenoph. hoc versu:

Πάντες πλῶναι, πάντες εἰσὶν ἄρπαγες.

Sed apud Romanos honestus fuit publicanis locus. Hinc Cicero florem Equitum Romanorum in publicanorum ordine situm esse affirmat. Notandus hic est error Tertulliani, quem multi in ecclesia sunt secuti, quasi ex Judæis nemo Publicanus fuerit, sed omnes hujus ordinis, quorum sacra S. meminit, Ethnici fuerint. Induxit ad hunc errorem Tertullianum Græca versio LXX. Deut. XXIII. v. 17. ubi post hæc verba: *Ne sit scortator de filiis Israel,* in græco additur: *Nec vectigal pendens de filiis Israel.* Verum

hæc additio in Textu hebraico non invenitur, nec in aliis paraphrasibus bibliorum, nec in ipsa vulgata versione. Ipsa certe nomina publicanorum, Matthæus, Zacchæus, quorum in N. T. fit mentio, pura ebraica sunt, nec Ethnicis unquam usitata.

MEL & LOCUSTÆ.

Matth. III, 4.

INter alia Matthæus, austerum victum Johannis baptistæ commendans, refert, quod *mel agreste & ἀκρίδας comedere*; ubi quæri solet, quis & qualis fuerit hic victus? Mel duplex, aliud ὡρεῖον dicitur, vel tempestivum, quod apes in alveolis suis conficiunt, aliud ἐρεϊκίον, quod apes spargunt in erice. Sed de neutro victum Johannis intelligo. Erat enim in Syria, præsertim in Palæstina circa Libanum, peculiaris quædam species mellis, quam vocarunt ρευσομέλι h. e. *rorem mellis*, ideo, quod mel istud veluti ros in arbores deflueret, ibique coagulatum in grumos duresceret. Hoc mel solebat pellibus excipi, eratque sapidum, instar sacchari. Atque hic ros melleus hodie num ex Syria Venetias & ad alias Europæ terras devehi solet. In Pharmacopoliis Manna vocatur. Quod ad ἀκρίδας attinet, de his variæ sententiæ. Epiphan. contra Ebionitas disputans, olim nonnullos, non ἀκρίδας, sed ἐγκρίδας legisse testatur, quæ vox significat bellaria ex melle. Sed huic sententiæ editiones omnes bibliorum repugnant. Alii per ἀκρίδας summitates arborum intelligunt. Sed hæ summitates non ἀκρίδες, sed ἀκρίες, vel ἀκρόδεντα dicuntur. Deinde non constat, quomodo summitates arborum comedi possint. Vulgata versio, quam doctissimi quique hoc loco tuentur, reddidit locustas, quia locustæ a variis gentibus olim sunt comestæ & adhuc comedun-

meduntur, quod ex Mose, Strabone, Plinio, aliisque fatis constat. Sed hic iterum est quæstio, quales locustas Johannes comederit. Sunt duum generum *locustæ; alatæ & non alatæ*. De *alatis* victum Johannes accepit, Johannes Leo in descriptionibus Africæ, lib. 9. Arabiæ, quin & Plin. lib. 7. c. 30. refert, Æthiopes nonnullos locustis alatis, sed fumo induratis, solitos vesci. Ego vero existimo, Johannem *non-alatas* comedisse. Nam tales in Eremo facile haberi poterant, quod velut cancri oblongi in terra obreperent. Ejusdem sententiæ est Scaliger, qui contra Cardanum docet, apud Syros locustas non-alatas usitatum cibum fuisse. Verum una superest difficultas, nam si hujusmodi cibos, qui vulgo fuerunt in usu, Johannes comederit, non potest argumentum inde sumi alicujus rigidi victus, quem tamen dicto loco Evangelista intendit. Sed responsio: Austeritas victus Johannitici non præcise in eo constitit, quod mel & locustas comederit, hunc enim cibum cum aliis communem habuit, sed in eo, quod hæc sola comederit, unde etiam Matth. XI, 18. *Christus negat, Johannem edisse & bibisse*, ideo, quia nec panem edit, nec vinum bibit, ut exponitur Luc. VII. 33.

SICERA.

LUC. I. 15.

QUOD ad potum Johannis attinet, scribit Lucas: *Vinum & Siceram non bibit*. *Sicera* dicitur omnis potus, qui inebriat, teste Rabbi David Kimchi Lev. X, 9. Ubi *Sacerdotibus vinum & sicera prohibentur*. Cum enim vinum vetus magis inebriet, quam novum, Onkelos vel Chaldæus Paraphrastes Siceram de vino veteri, sed vinum absolute de novo intelligit. Mentio est Siceræ Es. V. 11. Ubi Propheta

minatur, *va illis qui mane surgunt ad prosequendum Secchar.* B. Lutherus reddidit, die des morgens auff seynd / des Sauffens sich zu befeisigen. Alias autem reddidit *Siceram*, starck Getrâncke. Quam varia sint genera ficeræ, docet Hieron. Ep. ad Nepotianum. Potest ficera in *simplicem* & *compositam* dividi. *Simplex ficera* est, quæ ex uvis exprimitur, unde vinum proprie dictum, vel ex fructibus arborum v. g. pyris, pomis, palmis, germ. *Aepffel-Wein/ Birn-Wein/ &c.* vocant. *Sicera composita* interdum fit ex melle & aqua, diciturque *ὕδρόμελι*; interdum ex melle & vino, diciturque *ὀινόμελι*; communiter ex aqua & frugibus terræ, v. g. tritico, hordeo, qualis est cerevisia nostra. Cum nihil horum baptista Johannes biberit, videtur non nisi aquam bibisse.

VESTES EX PILIS CAME- LORVM.

Matth. III. 4.

HAbuisse fertur Johannes baptista dicto loco *indumentum ex camelorum pilis*. De hoc vestitu Schindlerus in lexico suo *ἐπὶ ἀγλώτῳ*: Ex pilis camelotum pannus texitur, quem Hispani *Camelotæ*, germani *Camme-Loth* / latini *vestem undulatam*, ideo quod ad similitudinem undæ sit picta, vocant. Hoc panno in oriente pauperes vestiri solebant, quos Johannes est imitatus. Sed Casaubono alia mens est. Is in exercitationibus ad annales Baronii: *Ego, inquit, assentiri non possum illis, qui omnia, quæ de Johanne referuntur, ad communem vitæ rationem exigunt, adeo, ut vestem ejus camelinam, ad communem quamque vestiendi rationem referant.* Verum ex nullo veteri scriptore potest ostendi, quod

quod apud ullam gentem hæc vestis fuerit usitata. Dicitur quidem 2. Reg. I, 8. quod *Elias fuerit usus Zona ex corio confecta*, sed vestem illi ex pilis Camelorum fuisse, inde nunquam potest elici. Scio alios esse, qui putant, ebraicum $\rho\psi$, cujus toties scriptura in luctu meminit, vestem fuisse ex pilis hircorum & caprarum; sed nec hoc ex ullo scriptore, vel argumento satis firmo, constat. De christianis quidem patet, quod faccos, cilicia, e pilis Camelorum, ad exercitia pœnitentium adhibuerint, sed de Judæis nunquam tale quid lego. Hæc Casaubonus. Nobis (quod utriusque pace dictum esto) neuter rem acu tetigisse videtur. Refert quidem Matthæus dicto loco, quod Johannes habuerit *ἐνδύμα* e pilis Camelorum, *non, quod vestis ejus fuerit pannus ex hujusmodi pilis, sed quod induerit pilos Cameli vel pallium pilosum, uti Marcus exponit.* Erat enim ordinarius Prophetarum vestitus in Vet. Test. pallium pilosum, ut patet Zach. XIII, 4. Ubi Deus minatur, *se velle pilosa illa pallia prophetis tollere*; quin & hirsuto tali pallio usus est Elias 2. Reg. I, 8. Simile pallium Propheticum Johannes baptista gestavit, asperum illud, & pauperibus consuetum. Neque enim fit verisimile, eum, cujus victus erat vilissimus, splendide fuisse vestitum. Vidit hoc Clemens Alexandrinus, hinc scribit: *Johannem pilos ovium despexisse, quod hi mollitiem redderent, & pilos Camelorum elegisse, ut ipso vestitu austeritatem vitæ commendaret.* Quod ad locum attinet, in quo Johannes vixit & docuit, fuit ille desertum Luc. III, 2. Unde Pontificii vocant Johannem *primum Eremitam*, sed male. Nam vox græca non denotat solitudinem, vel locum inhabitatum, sed regionem montanam, in qua greges paverunt; hominesque in oppidis & pagis, perinde ut fit in sylva Hercinia, cohabitarunt.

CIRCVMCISIO JOHANNIS, CHRISTI & ALIO- RVM.

CUM lex Judaica postulet, ut pueruli die 8. circumciantur, similem in modum Johannes Baptista, imo ipse Christus, circumcisi fuerunt. Hunc circumcidendi ritum Deus Abrahamo mandavit. Abraham eundem ad posteros suos fideliter transmisit. Hinc non Judæi tantum, sed & Ægyptii, qui sedibus suis Judæos exceperunt, diu sunt circumcisi, & etiam in hanc usque diem Abyssini, licet sint Christiani, circumciduntur; & quod mireris, *apud Abyssinos fœminæ non minus, quam mares circumcidi solent*, teste Francisco Alphares in itinerario Æthiopiæ. Existimat quidem Herodotus, Syros, hoc est, Judæos in Palæstina, ritum circumcisionis ab Ægyptiis accepisse; sed error inde est, quod Herodoto externarum gentium mores notiores fuerint, quam Judæorum. Ratio, ob quam Deus circumfionem instituit, est triplex: (1.) Ut esset signum fœderis Abrahami (2.) Ut nota esset populi Judaici (2.) Ut typus esset cruenti sacrificii, quod a Christo fuerat complendum. In deserto quidem per integros 40. annos fuit intermissa, sed non Sacramenti contemptu, verum ideo, quod Israelitæ in deserto castra subinde moverant, cumque in perpetuo fere motu essent, valetudini infantum male fuisset consultum, siquidem fuissent circumcisi, cum ex vulnere recenti vix sanari potuissent. Est & alia ratio neglectæ circumcisionis, quod in vasta illa solitudine nulli populi essent, a quibus Judæos dignosci oportuit. De cætero Judæi omnes confitentur, Sacramentum circumcisionis intolerabile fuisse. Nam quod Josuæ V. v. 12. Israelitæ, in deserto nati, dicuntur circumcisi, non

non est intelligendum, quasi bis fuerint circumcisi, sed quod sub Josua circumcisio fuerit repetita, hoc est, in usum redacta, quæ sub Mose fuerat paululum neglecta. Quod ad circumcisionis instrumentum attinet, cultros adhibitos constat, sed an cultri fuerint ferrei, an vero lapidei, de eo dubitatur. Ratio est, quod vox Hebraica צר *Exod. IV. v. 25. & Jos. V. v. 2.* & ferreum & lapideum, sed instar ferrei acutum cultrum denotat. Plerique veterum interpretes lapides ferreos intelligunt, contra alii absurdum dicunt lapide cutem abscindere; sed hi falluntur. Nam Ethnicos integra fere virilia sc. vel testa resecurisse, Minutius Felix in Octavio de Gallis affirmat, & notum est Carmen Catulli:

Devolvitur ille acuto sibi pondera silice.

Sed cur dies octavus circumcisioni fuit sacer? Judæi putant hoc ideo factum, quod Deus voluerit Sabbathum intervenire, cum dies Sabbathi infantibus robur conferat. Sed hæc sine dubio superstitio est. Alii per octavum diem putant mystice futurum seculum intelligi, diem æternitatis, quo ab omni peccatorum macula plene circumcidemur. Sed nobis placet causa physica, quam Petrus Cunæus de rep. Ebræorum allegat, *animalia, inquit, omnia recens nata, ob brevem vitæ usuram, ante diem octavum, in censu perfectorum animalium vix habentur.* Hinc Deus victimam nullam intra octavum suæ nativitatis diem sibi oblatum voluit. Lev. XXII. quod sc. imperfecta Deo non placerent. Placuit E. dies octavus, quod nec ante circumcisio commodè sine periculo peragi potuerit, & quod eam diutius differre opus non esset. Hodiernos denique circumcidendi ritus, Paulus Fagius Comment. in Paraphrasin Chaldaicam Deut. X. sic exponit. *Quoties Judæi infantem hodie circumcidunt, resectum præputium in vasculum cinere plenum mox abjiciunt, quod adstantium aliquis manu tenet. Postea pater*

R

infantis

infantis sic orat: Benedictus sit Dominus Deus noster, qui legem suam nos docuit, & huic puero ingressum in fœdus Abrahæ concessit. Adstantes respondent hoc voto: Sic tuus hic puer in fœdus Abrahæ fuit ingressus, ita eum porro ingredi facias in legem Dei, in matrimonium, in vitam æternam.

VERBUM CARO.

Emphaticum est dictum, quod evangelistarum aquila tradit: *In principio erat verbum, & verbum caro factum est & habitavit in nobis.* Solent h. l. veteres & recentiores varias rationes reddere, cur filius Dei *verbum* vocetur; quas, ut non reprehendimus, ita tamen verissimam putamus rationem ex sacris antiquitatibus petendam. Constat, apud Judæos Tetragrammaton יהוה sacro silentio cultum fuisse, & quoties nomen illud Deo proprium occurrit, nunquam fuisse lectum vel pronunciatum, sed dictum, משיח i. e. nomen vel *Schem Hamphorasch* vel nomen absconditum, vel ideo, quod ἀνεκφώνητον sive ineffabile crederent, vel quod in hoc nomine tot mysteria laterent, quæ brevi sermone, nedum voce una, exprimi non possent. Postea Judæi in captivitatem abducti Babylonicam, idem nomen Jehovah quod olim אל' ἐξοχόν nomen dixerunt, Chaldaica dialecto vocarunt מִמְרָא h. e. verbum. Cumque tempore Christi lingua Aramena, h. e. ex hebraica & Chaldaica mixta fuerit in usu, eaque Salvator locutus ipse, frequens fuit inter Judæos, ut nomen יהוה indicaturi dicerent *Memar* i. e. verbum, eoque intelligerent nomen illud absconditum: *Nomen, quod est supra omne nomen, verbum, quod uno verbo exprimi non potest.* Cum ergo Johannes evangelista contra Hæresiarchas, Ebionem & Cerinthum, divinitatem Christi vellet ostendere, vocavit eundem λόγον h. e.

h. e. *Memar* vel verbum, ut innueret, Christum Jehovah esse, quod nomen apud Judæos erat sacrosanctum. Videatur hac de re Flacii clavis sacrae scripturae.

ANTIQUITATES NATALES.

IN primis historia nativitatis Dominicæ ferax est sacramentorum antiquitatum, & multæ in ea controversiæ, ex sacra antiquitate decidendæ occurrunt, v. g. quod Æra Dionysiana, qua hodie utimur, integro biennio fallat; ideoque Lucas scribit, præsidem Syriæ Cyrenium fuisse, cum Christus nasceretur. Atque ex civili historia constat, Cyrenium non tum Syriæ præfectum fuisse, sed Saturninum. Porro qua anni patre, autumno an hyeme, Christus sit natus. Hyeme natum ecclesia vulgo credit, quæ mense Decembris natalem Domini celebrat. Sed nos in initio Octobris Christum natum censemus, cum apud Judæos tabernaculorum festum esset. Sic etiam locus natalis convertitur. Vulgo existimant, Christum in oppido Bethlehem natum, sed nos putamus, Christum extra Bethlehem in spelunca, urbi vicina, natum esse. Præsepi, in quo positus est Christus vel infans, veteres bovem & asinum alligant Christumque in fœno positum esse affirmant. Sed nihil hac de re sacra scriptura. Quod ad matrem attinet, hanc virginem peperisse extra dubium est, sed an semper virgo manserit, sacris literis expressum non est, quamvis adeo constanter id virgines crediderunt, ut dissentientes inter hæreticos detulerint & Antidico-Marionitas dixerint. Patrem putativum Christi Josephum, fabrum fuisse, sacer codex affirmat, an vero lignarius, an ferrarius fuerit, diserte non additur.

Veneranda Antiquitas lignarium fabrum censuit. De Angelis tradit, quod cœlo effusi clamarint: *Gloria in excelsis Deo*. Vulgo putant cecinisse. Atque hinc Musicæ Ecclesiasticæ originem deducunt. Sed in sacris non lego, quod cecinerint. Denique de Pastoribus Bethleh. veteres existimant, vigiliis illos tenuisse juxta turrim Ador, quæ Mich. IV. 8. *propugnaculum filiae Sionis* dicitur. Eodem in loco templum postea conditum cum monumento trium pastorum, quin & ab his pastorum excubiis ecclesia morem agendi vigiliis accepit. Autor denique Fasti Natalis creditur Telesphorus Papa, circa annum Christi CXXX. verum hæc pluribus hic persequi non placet, ideo, quod superiori anno hæc omnia publico programme pluribus sint a nobis ostensa, ad quod studiosos sacrarum antiquitatum remittimus.

M A G I.

Nato Christo, gentium primitiæ, Magi ab oriente munera Jesulo recens nato attulisse dicuntur, Matth. II. 1. ubi notandum 1. *Magos trifariam dici*. 1. *Veneficos & præstigiatores*, qui ex pacto cum Dæmone futura prædicunt, postquam honestior Magiæ h. e. Philosophiæ naturalis disciplina in *χολείον* transiit. Sic in malam partem sumitur in actis, ubi *Simon Magus* hæreticorum omnium signifer & *Elimas Magus* commemorantur. 2. Magi olim fuerunt dicti, non ob artis alicujus professionem, *populi in Media*, quorum Herodotus lib. 1. & 3. meminit. 3. Magi fuerunt *Persarum sapientes*, quos hodie Philosophos dicimus, erantque viri virtute & doctrina magni. Nam (1) insignes erant Theologi, quia primaria ipsorum cura, ut divinus cultus religiose ageretur. Hinc Plato Magiam definit,

finit, *πρὸς τὸν Σαβῆν Ἰερεγανῆα* in Alcib. Imo ex Magorum ordine omnes Persarum sacerdotes erant eodem apud Persas loco, quo apud Judæos Levitæ. Hinc Apulejus observat, *Magum Persica lingua esse eundem, qui apud nos est sacerdos.* (2.) Insignes porro Medici erant, nam vires herbarum, virtutes gemmarum, imo fere omnium naturalium rerum callebant, & quod eximii Botanici juxta ac Phisici essent. Medici vocabantur teste Aretio lib. 145. (3.) Insignes Politici, JCTi erant. Erant enim regum consiliarii & per provincias dynastæ, qui regio nomine provincias Persiæ gubernarent. Hinc nemo apud Persas rex fieri potuit, qui Magorum disciplina non esset instructus. (4.) Insignes denique Philosophi, Astrologi, præsertim Mathematici & Henethliaci erant, quo nomine in historia Danielis commendantur. Quod vero in specie ad hos Magos attinet, quod Salvatorem recens natum, auro, thure & myrrha venerati sunt, dubium I. est tempus adventus eorum: Epiphanius putat, completo fere biennio advenisse, cum infanticida Herodes omnes bimulos puerulos occidi fecerit sed non sit probabile, quod Maria in Bethlehem per biennium manserit. Respondet quidem Epiphan. Mariam quotannis in memoriam nativitatis Dominicæ Bethlehemum abiisse, sed non habet, unde hoc probet. S. Chrysostomus putat, *Magos suos itineri dies 40. impendisse*, quæ opinio sit probabilior, cum credibile sit, B. virginem per tot dies puerperii Bethlehemitici substitisse. Alii denique, quibus nos accedimus, putant, vix 13. dies huic itineri impendisse Magos, quod ne quis miretur, quomodo integra 200. miliaria absolvere potuerint, sciendum est, Dromedariis fuisse usos. Sunt, qui Magos ex Saba, Arabum regione educunt, sed male, quia Saba, respectu palæstinæ versus meridiem ad mare rubrum sita est. Hinc Christus re-

ginam Sabæ, *Reginam Austri* dixit, Matth. XII. v. 24. Sed Magi, qui munera Christo obtulerunt, ab oriente venisse dicuntur. Alii putant, Magos Medos fuisse, apud quos integer populus est, qui Magorum nomine venit. Sed vero fit simillimum, hos Magos: Persarum sapientes, similes Gallorum *Druidibus*, Indorum *Brachmannibus*, & Græcorum *Philosophis* fuisse; Persia enim Judæis orientalis est. Videntur astronomiæ periti fuisse & vaticinio Bileami, *Orietur stella ex Jacob*, inducti, cum nova stella novum regem expectasse. Quot Magi fuerint, in sacris literis proditum non est, vulgo credunt tres fuisse, quod tria munera *aurum, thus, myrrham* obtulerint. Sed infirma hæc est ratio, perinde ac tres reginas de Saba venisse existimes, quod aurum, aromata & gemmas regina Sabæ Salomoni obtulerit 1. Reg. X. v. 16. Plures uno fuisse, ex historia evangelica constat. Porro eosdem Magos reges faciunt; hinc adhuc *festum trium regum* dicimus, sed probabile nobis non videtur, primitias illas gentium majestate insignes fuisse, ut hodie reges dicimus. Interim cum in Persia magnæ autoritatis, & urbium vel provinciarum præfecti Magi fuerint, facile crediderim, hos quoque Magos toparchas, dynastas vel regulos fuisse, quos hebræi indifferenter reges appellant. Sed ex Ps. 77. v. 50. *reges Arabum & Sabæ honoraria afferent*, male colligitur, Magos reges fuisse. Nam Psaltes dicto loco non præcise de Magis, sed de amplitudine ecclesiæ agit, ad quam successu temporis reges gentium debeant converti. Denique Magis certa quoque nomina assignant *Melchior, Caspar, Balthasar*. alii hæc hebraica *Magalath. Sagalath. Sarari*. Alii hæc græca *Appellius, Amerius, Damascus*, sed hæc omnia sine fundamento sacre scripturæ five veteris ecclesiæ, quin & Chordomius in libro de medicina, quem Lilius dixit, de Magorum nomi-

nominibus hæc habet. *Si quis ponat os super aurem Epileptici & recitet hos tres versiculos:*

*Caspar fert Myrrham, Thus Melchior, Balthasar
aurum,*

*Hæc tria qui secum portabit nomina regum,
Solvitur a morbo, Christi pietate, caduco.*

Fore, ut Epilepticus statim sanus & incolumis surgat, idque frequenter probatum. Sed credat, qui volet, ut & hoc, quod Magorum corpora hodie in germania Coloniae ferventur.

STELLA MAGORVM.

DE Magorum stella variæ sunt interpretum sententiæ. S. Chrysostomus putat angelum fuisse. Verum angelos, quoties in scriptura S. apparuerunt, locutos invenio. Sed hæc Magorum stella fuit muta. Scaliger existimat Cometam fuisse. Sed Cometa est meteorum, a causis naturalibus in aëre ortum. Unde Magi non præcise novum regis adventum divinare potuerunt, cum sæpe aliis quoque de causis Cometæ appareant. Neque vero crediderim, unam e stellis in æthere fixis fuisse. Nam ex stella in firmamento non potest duci aliquo certa linea, quæ certam aliquam domum indicet. Sed nec Planeta fuisse videtur, quia Planetæ sub Zodiaco se continent. Hæc autem stella extra Zodiacum stetit, & diverso a Planetis modo processit. Probabile ergo fit, Magorum stellam fuisse Phantasma, *Φανόσμο-
νον*, divinitus in aëre productum, quod ad modum stellæ in oculos Magorum incurrit, iisque viam ad præsepe Domini præmonstravit. Et hac stella Magi cognoscere adventum Messiae potuerunt, cum duo vaticinia quæ in Persia servabantur, conjungerent. Alterum Bileami, qui *cum novo
sceptro, novam stellam* promiserat, (hæc enim verba literaliter
sensu

sensu acceperunt) alterum Danielis de LXX. hebdomatibus, intra quas novus ille Rex Judæorum debeat nasci. Hæc autem ad finem jam pergebant. Plura de hac Magorum stella habet S. Ignatius, Epist. ad Eph. S. Cyprianus de stella & Magis, aliique Veteres quibus B. Calixti historiam conjungo.

JUDICIA JUDÆORVM.

Memorabile est Salvatoris dictum: *Qui irascitur fratri suo, reus erit Judicii: Qui dixerit Raccha, reus erit Concilii, qui dixerit fatue, reus erit ignis Gehennæ.* Quo loco tria ex antiquitate resolvenda veniunt 1. est vox *Raccha*, quam alii derivant ab Ebr. *Rach* vel *Raach* quod hoc dictorio uterentur, quoties alter alteri malum precaretur. Alii derivant a פֶּרַךְ sputum & putant germanice ita reddendum, *Psuy dich*. Alii deducunt a verbo פָּרַךְ, vel vanitas, vel vacuitas & existimant hoc scommate fratri levitatem, vel potius vacuitatem, vel mentis stoliditatem objici. Et ut Salvatorem αὐτολογία absolvant, dum fatui nomen a *Raccha* distinguit, dicunt, more hebraico per fatuum a Christo Atheum intelligi, quia *fatui in corde dicunt: non est Deus.* His fere accedit Tremellius, qui docet, apud Syros vocari *Raccha* hominem fatuum, judicio, mente, cerebro vacuum, & idem esse, quod apud Græcos χαῖνος. Verum S. Augustinus, cui nos accedimus, dicit, *Raccha* interjectionis instar esse, quæ nihil præcise significet, quam animum ira commotum. Hinc & S. Basilius suo adhuc ævo vocem *Raccha* scribit fuisse usitatam, vel ut leve convitium, quod adversus familiares sit adhibitum. Alterum est de Judiciis Hebræorum, quæ tria erant. *Minimum*, in quo tres viri judices sedebant, qui de causis pecuniariis, aliisque minoris momenti negotiis & controversiis cognoscebant, alias *triumvirale* dictum.

Secun-

Secundum erat *Synedrium parvum*, in quo 23. iudices sedebant, qui criminalia causasque capitales tractabant. Tertium erat *Synedrium magnum*, quod præter Præsidem LXX senioribus in Israel constabat, institutum a Mose Num. XI, 16. In magno illo Synedrio de summa totius reipublicæ, de integra tribu, de bello & pace, de summo sacerdote, de Pseudo-prophetis, aliæque causæ theologicæ tractabantur. Ad hæc Judæorum judicia, dicto loco respexit Salvator; sed alio sensu, quam vulgo putatur. Vulgo enim putant, a Christo tria peccatorum genera, *Cordis, Oris & Operis*, suis tribus judiciis subjici, ita, ut peccata cordis, quale est ira, iudicio minimo, peccata Oris Synedrio parvo, peccata Operis Synedrio magno subjiciantur. Sed hic vulgi error est. Nam ex scopo Christi patet, quod hoc loco nulla iudicii minimi fiat mentio. Scopus Christi est, contradicere Pharisæis, qui docebant: *quisquis occiderit fratrem, reus erit iudicii*. Ubi sic per iudicium hoc non intelligitur *Minimum*, in quo tres solum viri iudicabant, nam in illo iudicio causæ capitales, qualis est homicidium, nunquam fuere discussæ. Existimo igitur, hunc verborum Domini sensum esse: Vos Pharisæi, quando dicitis, homicidam iudicii, h. e. parvi synedrii reum; sed in Dei iudicio etiam ille, qui apud animum suum fratri temere irascitur, eodem est loco, quo vos homicidam putatis. Et vel ira huiusmodi capitalis censetur, propter quam aliquis obnoxius synedrio parvo redditur. Si quis porro non irascitur tantum, sed vel leve convitium, quale est *Raccha*, fratri dixerit, in Dei foro tantum hoc crimen est, ut quo inter vos aliquis magno synedrio sit obnoxius. Si quis porro injuriosum convitium erga fratrem evomat, hic in Dei sacro citra omnem causæ in iudicio discussionem in æternas pœnas incidit, estque *filius Gebennæ*. Tertium hoc loco ex antiquitatibus resol-

vendum de Gehenna ignis; sed de valle *Gehinnon* nos prior libello ex 2. Reg. 23. jam supra egimus.

SYNEDRIA.

Matth. X, 17.

TRiste est prognosticon, cum Salvator ad discipulos ait: *Tradent vos in synedria, & in synagogis* vos flagellabunt. Miretur aliquis, cur Salvator hoc loco synedria in plurali appellet, cum in Palæst. non fuerit nisi unum concilium magnum, quod absolute synedrium vocabatur, idque Hierosolymis, uno præfide & LXX. assessoribus constabat. Natus hoc ipsum debuit Mosi, & post Moysen semper in eo fuit præses sapientissimus in Israel, qui propterea *caput scholæ, curia, vel academiæ, item princeps domus judicii vocabatur*, ejusque proximus collega erat quasi coadjutor præsidis, quem propterea *patrem consistorii* vocabant. Sed tale synedrium non erat nisi unum, unde ergo Christus dixit, *discipulos in synedria*, (quasi plura essent,) *traditum iri*? Syrus interpres existimat, enallagen numeri, & pluralem pro singulari positum esse, unde in singulari reddidit: *Tradent vos in domum judicii*. Alii putant, synedrii nomine, h. l. synedria parva intelligi, in quorum singulis 23. Judices sedebant, & hæc per Palæstinam erant multa. Nam si quæ urbs centum & viginti patresfamilias haberet, synedrii parvi erat capax. Verum obstat, quod in his synedriis criminalia tantum, non causæ sacerdotales, vel ecclesiasticæ, de quibus discipuli accusabantur, discussæ. Alii per synedria putant concilia gentium intelligi, sed pugnat, quod Salvator statim addit de synagogis, in quibus sententia synedrii debeat executioni mandari. Atque synagogæ non fuerunt, nisi inter Judæos. Nos, ut dubium sol-

vamus

vamus, ex Joseph. lib. i. de bello Judaico notandum ducimus, quod præsides Syriæ, Gabinius, sub rege Alexandro, filio Aristobuli, Judæam sub novam formam redegerit. Inter alia scribit Josephus, Gabinium in Palæstina quinque magna concilia, vel synedria, ordinasse, quorum *unum* Hierosolymis voluit continuari. *Secundum* Gadaris. *Tertium* Amathunte. *Quartum* Hierichunte. *Quintum* in Galilæa. Cum igitur tempore Christi non amplius unum synedrium, sed quinque concilia magna essent, jam ratio constat, cur Salvator synedria appellet. Nam in his quinque conciliis Apostoli accusabantur, imo damnabantur, postea in synagogis juxta sententiam, in synedriis latam, flagellabantur, ut patet Actor. V, 40.

C O R B A N.

Matth. XV, 5. Marc. VII, 11.

Christus volens reprehendere Phariseos, quod Dei præcepta irritarent, & sua *πατρὸς καὶ ἀδελφῶν* confirmarent, inter alia illis hæc objicit: *Si dixerit quis homo apud vos, vel patri vel matri, Corban, donum, quod ex me est, tibi profuerit.* Hujus vocis variæ, præsertim tres, sunt expositiones I. Est S. Hieronymi & Theophylacti, qui sic explicant: *Mi pater, equidem lubentissime juvarem, sed omnia, quæ habeo, sunt Corban, vel Deo consecrata. Cum ergo omnia mea bona ad pios usus legaverim, & templo donaverim, in tua egestate tibi succurrere non possum. Interim omne id, quod templo dedi, perinde ac si tibi donassem; nam & tibi meritum erit.* Eo sensu, quo hodie pontificii docent, si quis paterfamilias omnia bona monasterio leget, hoc toti familiæ coram Deo profuturum. Ejusdem sententiæ est B. Lutherus, qui Marc. VII. ad hunc locum scribit: *Corban* heist

ein Opfer / und ist kürzlich so viel gesagt: Lieber Vater / ich gebe es dir gerne / aber es ist Corban, ich lege es besser an / wann ichs Gott gebe / denn das hilfft dir sowohl / als mir. Sed huic sententiæ subscribere non possum, ideo, quia in antiquitatibus Ebræorum hæc lex fixa est: *Cogitur filius alere parentem*. Hæc est regula juris Judaici; & iterum: Deus honorandus est, si habeas bona; sed parentes sunt honorandi, si habeas, nec ne; nam si nihil habes, propter alendos parentes mendicare debes. Unde constat, liberos salva hac lege a nutritione parentum se excusare non potuisse per hoc, quod bona ipsorum essent *Corban*, vel Deo devota. II. Expositio vocis *Corban* est illorum, qui existimant, hac voce formulam jurandi contineri, ut sit hic sensus: per *Corban* vel ego vanus sim, vel dispeream, si qua in re juvari a me possis. Sunt etiam tales ellipses apud Ebræos crebræ, v. g. si dicitur: *Si Davidi mentiar! si in requiem meam intrabo*; ubi iuramentum semper intelligitur, sed tum dici debuisset *על הוֹשָׁבָאֵן* vel per *Corban*, non absolute *Corban*. Audiendus h. l. est Mafius, celebri comment. in Josuam c. VI. v. 19. *Res, inquit, Deo Sacræ, Græcis ἀναθήματα vel ἀνακειμένα*, Ebræis *Corban* & *eliso* וְ^{וְ} interdum dicuntur, a radice קָרַב offerre, cujusque apud doctores jurandi vel potius devovendi formula, ut dicant *Corban*, vel *Anathema*, vel, res devota esto, si quid in mea manu sit, quo tibi prodesse possim: quo sc. voto, si ve iuramento, cum quis erga alterum uteretur, Rabbinus nefas ducunt, alterum, licet proxime cognatum, ullo officio juvare, ne quod hac execratione Deo devoveatur, humanis usibus subserviat. Atque hæc est illa ipsa traditio, quam sub voce *Corban* Christus citat & damnat, a nostris minus commode hætenus explicata. Hæc Mafius. III. Vocis *Corban*, cui nos accedimus, expositio est illorum, qui hunc verborum sensum faciunt

ciunt, quasi diceret filius: *Mi pater, equidem vellem te juvare, sed ego ipse sum Corban, vel, devovi me sacerdotum ministerio, ideoque me sacerdotibus adesse oportet, tibi prodesse vix possum.* Interim quod ad me, vel, quantum fieri licuerit, si quid temporis ministerio sacerdotum detrahare potero, adero tibi, tuoque petito deferam. Quod ut recte intelligas, ex Josepho notes hæc verba: *Corban se ipsos nominabant homines templo & sacris devoti. Hi a ministerio sacro non dimittebantur, nisi sacerdotibus pecuniam numerarent; Mulier 30. siclos, vir 50. Si quis tantum pecuniæ non haberet, in arbitrio sacerdotum erat, an relinquere vellent hominem, nec ne.* Joseph. lib. 4. Antiq. c. 4. Itaque hic demum est sensus verborum domini: Reprehendit Christus (1.) liberos, qui hanc excusatiunculam, se esse sacris devotos, prætexere solebant, ne parentibus obsequi tenerentur, cum tamen liberi data pecunia, a ministerio templi se redimere potuissent. Reprehendit (2.) sacerdotes, qui liberos, præsertim egenos, in ministerio suo detinebant, quos tamen gratis in pecuniæ defectu, ad alendos parentes, dimittere debuissent.

BEELZEBUB.

Luc. XI, 15.

VOx composita est Beelzebub, a *Baal*, quod dominum significat, & *Sebub* quod denotat Muscam. Quod ad originem Baal attinet, sciendum est, primæ Monarchiæ fundatorem, Ninum, conditorem urbis Ninivæ, parenti suo defuncto, Belo, honorem post mortem habiturum, ingentem statuam erexisse, eandemque subditis suis adorandam proposuisse, atque hæc universæ idololatriæ primordia vulgo censentur. Chaldæi postea, cum hujus idoli

cultum reciperent, vocarunt *Bel*, de cujus everfione Danielis fragmenta legantur. Idem idolum Palæftini vocarunt *Baal*, quod poſtea in aliorum deorum commune nomen tranſiit. Hinc Judæi multis *Baalim*, hoc eſt, Diis vel idolis, ſerviſſe dicuntur. Dum vero unum ex his idolis ſit *Beelzebub* dictum, a muſca, hac de re duæ imprimis ſunt ſententiæ. Altera eſt Scaligeri, qui ſub finem præclari operis de emendatione temporum, de hoc dæmonarcha ſic ſcribit: *Hebræi in genere deos Baalim vocarunt, ſed ut agnoſci poſſet deorum diſcrimen, ſingulos ab aliquo attributo cognominabant. Ita v. g. qui Græcis erat Jupiter Olympius, hic Ebræis erat Baal Schamaim, h. e. Dominus cæli, vocabatur. Verum per *שׂוּמָמָא* Ebræi Beelzebub, h. e. deum muſcarum, einen Fliegen-Gott / dixerunt. Hic enim mos eſt Ebræis, ut deos gentium non honorifico, ſed infami aliquo nomine denotent. Ita pro Bethel, quod eſt dei domus, ex odio in Samaritanos dicebant Bethaven, vel domum vanitatis. Idem Scaliger in Elencho Trihæreſium contra Serrarium Jeſuitam, hæc addit: Crediderim, Acaroniticum Idolum 2. Reg. I. 2. fuiſſe dictum Baal Zebachim, h. e. deum victimarum, ſed ſacram ſcripturam per contemptum vocem Zebachim in Zebub tranſmutaſſe, & Beelzebub ideo muſcarum deum dictum, quod, cum Hieroſolymis in templo nulla muſca victimas liguriret, dii tamen gentium ne a muſcis quidem ſuas victimas defendere potuerint, hæc Scaligeri. Verum altera eſt ſententia Johannis Seldeni, qui ſyntagmate de diis Syris cap. 5. exiſtimat, illos ipſos, qui hoc idolum coluerunt, non per contemptum, ſed honoris ergo, Beelzebub vocaſſe; verba Seldeni ſunt hæc: Cum rex Iſrael Abaſias agrotaret, de valetudine ſua deum Acaronitarum Beelzebub conſultuit, ut legitur 2. Reg. I. 2. Hinc Joſephus ad hoc Abaſie factum refert, Acaronitas inter deos habuiſſe muſcas. Alii putant, Beelzebub*

elzebub dici a multitudine muscarum, quæ victimis deorum inbæserint, cum veri dei victimas musca nunquam infestaret. Hinc Rabbini dicunt, non conspecta est musca in domo mactationis. Sed mihi persuasissimum, quod ipsi Acaronitæ Deum, quem coluerunt, Beelzebub dixerint. Nam ipse Abasias rex, cum consuleret hoc idolum, Beelzebub vocavit, sed nemo Deum, quem consultat, in bonesto nomine appellat, quin & Arcades Deum adorasse dicuntur Myaton, & Elæi Jovem ἀπόμυον, h. e. depulso rem muscarum, teste Pausania in Arcadicis. Sicut ergo ab Erythraeis deus aliquis fuit dictus ἰονίοις, qui vermiculos, vitibus infestos, tolleret, & Apollo fuit dictus μυοκτόις, quod mures abigeret, teste Eustathio in librum 1. Iliad. ita etiam Beelzebub fuit dictus deus, qui muscas a victimis depelleret. Huic rei fidem facit, quod Pausanias scribit in Arcadia: antequam victimæ mactarentur, heroi cuidam μυαίγῳ, h. e. muscarum abactori sacra facta; & quod Ælianus lib. 2. refert, in Apollinis templo annua sacra muscis facta. Hæc Seldenus. Ab hoc idolo, Beelzebub, Philastrius Hæreticos derivat, quos Musciculos vel Muscacaronitas appellant, qui muscarum civitatem Acaron colebant. Postea in Africam hoc nomen & numen videtur traductum. Refert enim Plinius naturalis Hist. lib. 30. quod Cyrenæi deum Achorem adoraverint, quoties muscarum copia pestilentiam attulerit, creditumque fuisse, muscas statim interire, si huic Deo litatum esset. In hoc deastro, Achore, vestigium Acaronis reperiri, & quæ dicto loco Plinius de Achore affirmat, eadem de Acaronitico Beelzebub dici posse videntur. De cætero in sacro codice græcæ versiones omnes non Beelzebub legunt, sed βεε ζεββαλ, deum stercorem. Hinc etiam Prudentius Hymno 5. ωβὶ σερβαίς.

Beelzebulis callida

Commenta Christus destruit.

Alii vero, inter quos Luth. putant, mendum aliquod in textu græco hic esse; interim communior est sententia, Beelzebub in contumeliam Idoli sic dictum. Cur denique princeps Dæmonum vocetur Beelzebub, equidem me cum doctissimis viris fateor nescire.

TIBIÆ FVNEBRES.

Legimus Matth. IX, v. 23. *quod Salvator ex adibus Fairi tibicines ejecerit, qui ad funus defunctæ puellæ cecinerint.* Ubi haud immerito quæritur, quid in domo luctus tibicines fecerint? præsertim cum Judæi nulla Dei lege tibicines ad funera vocare sint jussi. Alii rationem petunt ab ætate puellæ, & existimant, quod hic honor in specie virginibus defunctis sit exhibitus. Sed nos observavimus, hunc morem canendi tibiis in funeribus Judæorum omnium indifferenter fuisse adhibitum. Hinc natum est proverbium, quo ipse Christus utitur: *Cantavimus vobis in Tibiis, vos non saltastis, lamentati sumus, (sc. iisdem tibiis) vos non plorastis.* Quin & Joseph. l. 3. B. J. c. 17. scribit: Capta Joppe famam Hierosolymis sparsam, Josephum occisum, quo audito Hierosolymis tibicines fuerint conducti, qui funus ejus intimarent. Itaque Judæi promiscue ad funera tibias adhibuerunt. Sed cum in Vet. Test. nihil ea de re Judæis sit præceptum, vel promissum, vero simile fit, Judæos hunc morem canendi tibiis ad funera, ab Ethnicis accepisse, apud quos similis consuetudo obtinuit. Hinc Homerus, allato Hectoris cadavere, scribit, cantores adfuisse *ἀρχοντας θρήνειν*. Hi cantores in sacris dicto loco *αὐληταὶ* dicuntur, quia apud veteres *αὐλὸς* erat organon *θρηνητικόν*. De cætero duo notentur; alterum, quod Ethnici Græci *ταῖς αὐλαῖς*, Latini tibiis in luctu, sed lyra in rebus lætis fuerint

rint usi. Notetur secundo, quod veteres ad majora funera tubas, sed ad minora tibiae usurparint, perinde, ut hodie in funere honoratiori campana major pulsatur, hinc Propertius.

Tibia funesta, tristior illa tuba.

Et Persius Satyr. 4. refert, in funere cujusdam Patricii tibi-
cinem auditum non tibiae sonitum. Alii tamen existimant,
in magnis funeribus, & tubas & tibiae simul auditas; Sed si
neutrum in funere adhibitum esset, ignominiosum erat.
Sic Cic. pro Milone scribit: *Clodium sine cantu, sine tibia, h. e.*
ohne Klang und Gesang / ut germani dicunt, *fuisse sepultum.*
Præter hunc tibiæ morem gentiles varias superstitione-
nes circa defunctos habuerunt, præsertim in contestando
suo luctu. Alii semetipsos acubus vulnerarunt, vel cultel-
lis inciderunt, postea atramento vulnuscule obtegebant.
Tale quid de sacerdotibus *Cybeles* Lucianus, & de sacerdo-
tibus *Baalim* sacer codex affirmat, i. Reg. XV. Alii in luctu
capillos radebant, & defunctis offerebant; alii barbam eve-
lebant, alii ipsa supercilia abscindebant, & defunctis offere-
bant, quæ ne Judæi imitarentur, Deus severe prohibuit
Deut. XIV. v. i. Interpr. B. Luth. *Ihr seyd Gottes Kinder/
darum sollt ihr euch kein Mahl machen / noch kahl scheren
über den Augen / wegen eines Todten.* Eo tamen non ob-
stante, Judæi sacris funeribus ritus Ethnicos intulerunt.
Hodie, si quis Judæus moritur monetur. (1) Vt se totum
divinæ misericordiæ submittat. (2) Quæritur an credat futu-
rum Messiam. (3) Confiteri jubetur; qua confessione hæc
addit: *Sit mors mea omnium meorum peccatorum expiatio.*
Post illa repudiat uxorem, h. e. dat illi facultatem, ut se de-
functo alteri nubat. Post mortem Judæi aqua omnis in
domo ejus reperta effunditur, & cognati ejus quinque pro-
ximi vestes lacerant, nec intra domum ejus edunt, nudisque
T
pedi-

pedibus funus ejus deducunt. Sed veri Christiani ab illis gentiliis & his Judæorum vanitatibus alieni sunt. Hinc eleganter Tertullianus, lib. de corona militum, *mortuus*, inquit, *apud nos æneatoris tuba non est inquietandus, quia Archangeli tuba excitari expectat*. Denique apud Ethnicos imprimis quatuor signa, foribus defuncti olim apposita, veniunt notanda, quorum I. erat *vas aquæ lustralis*, quæ ex domo non funesta erat allata, hac omnes, qui exsequias ibant, se conspergere solebant, ut purgarentur, teste Julio Polluce lib. IIX. 7. Alterum funestæ domus indicium erat capillus, *a defuncti capite resectus*, & foribus appensus, qui indicabat, in domo illa stragem a morte editam, teste Euripide in Alceste v. 99. Tertium erat *cupressus*, itidem ante fores affixa, de qua Serv. in quartum Æneid. *Romani*, inquit, *cupressum, quæ excisa non renascitur in vestibulo mortui ponebant, ne quis rem sacram facturum, hanc domum imprudens intraret*. Quartum denique signum erat, *cereus*, qui in nonnullis locis ad pheretrum, vel pedes defuncti accensus locabatur, qui mos postea in Ecclesiam transiit. Hinc ex S. Hieronymo aliisque priscis patribus constat, defunctos Christianos accensis lampadibus & cereis ad tumulum delatos, qui mos adhuc h. l. perseverat. S. Chrysostomus existimat, cereis indicari, quod Christiani fuerint Athletæ, sed hac de re pluribus videatur Kirchmannus erudito libello de funeribus veterum.

HISTORIA CRUCIFIXIONIS.

CRUCIFIXIO erat crudele & supra ignem supplicium. Quod ad modum crucifigendi attinet, hic duplex erat: *Vulgaris*

garis & rarus. Circa *vulgarem* antecedentia, concomitantia & consequentia veniunt notanda. *Antecedentia* erant duo, *flagellatio & deductio*. *Flagellatio* erat solennis, & raro in crucem dati sunt, nisi prius flagellati. Ante flagellationem præco clamabat: *verbera, & postea arbori infelici suspendito*. Vid. Joseph. lib. 5. Excid. Jud. c. 32. interdum ad hanc rem virgæ erant usitatæ, sed communiter lora servis debita, adeo aspera, ut Vlpianus scribat: *sub his flagris multos crucis candidatos obiisse*. Solebant enim milites vel carnifices, hæc flagra talis ac officulis exasperare. Hinc *flagra talaria, taxillata, tessellata, vel catenata* vocabantur. Atque hujusmodi flagris salvator ipse cæsus, teste Nonno, qui horribili habena Christi corpus rubefactum refert. Hinc patet errare pictores, qui plerumque virgis cæsum pingunt. Hæc crucifigendi flagellatio interdum domi, sæpius in prætorio, exemplo Christi, vel in publica per viam deductione fieri solebat. Hinc Plautus de patibuli candidato: *Abducite hunc, & ad columnam fortiter adstringite*. Simili modo Christum ad columnam alligatum, evangelia quidem non exprimunt, sed prisci Doctores tradunt. Hanc columnam Hieronymus suo adhuc ævo stetisse, refert epistola ad Eustach. imo fulcra usum in templo habuisse, Prudentius hoc docet versu:

Præstat adhuc templumque gerit, veneranda columna.

Alterum, quod crucifixionem antecessit fuit, *deductio cum ingenti molestia* fieri solita. Nam maleficus ipse crucem, vel saltem crucis partem, humeris suis ferre cogebatur, teste Artemidoro lib. 2. c. 62. Sic & Christus lignum crucis transversum portavit ipse, donec a Simone Cyrenæo sublevaretur Joh. XIX. Huc referunt veteres typum Isaaci, quem cum pater Abraham immolare voluit, struem lignorum ipse portavit. Quin & huc referunt vaticinium

El. IX. fore, ut imperium Messiae in humeris ejus recumbat. In eadem deductione miseri varie vexabantur, propellebantur, dejiciebantur, stimulis agebantur. Hinc est illud Plauti: *Si huc venerit senex, inter te per viam stimulis forabit.* Atque hunc stimulandi morem nescio an non pictores respiciant, cum ad primam Christi tunicam asserculum, acutis clavis confitum, pingunt. Verum veterum stimulatio longe aliis stimulis fuit facta. Quod ad concomitantia crucifixionis attinet, horum primum erat *nudatio*. Simul enim cum ad crucem venerant, hominem exuebant, quæ denudatio in plerisque veterum suppliciis fuit recepta, ut, qui nudi in mundum venerant, etiam nudi e vita educerentur. Hinc est locus ille Artemidori. *Crucifigi bonum est pauperi, quia sublimis crucifigitur, sed noxium diviti, quia nudus crucifigitur.* Similem in modum Christus sub cruce fuit nudatus. Nudi porro in crucem aliquando jacentem, & humi positum, figebantur. Hinc de S. Pionio Martyre legimus, quod cum crucifigi debuit, ultro se vestibus spoliaverit, in cœlum suspexerit, gratias Deo egerit, & se ipsum super crucem extenderit, ut clavis configeretur. Sed plerumque cruci jam erectæ, maleficos affigebant, hinc natæ illæ formulæ: *Ascendere in crucem, salire in crucem, excurrere in crucem.* Post hæc, effixio in cruce fuit duplex, alia funibus, adstrictio vocabatur, hoc modo Ausonius cupidinem suam pingit.

*Devinctum post terga manus substrinctaque plantis
Vincula mœrentem nullo inodoramine pœnæ
Affigunt.*

Sæpius tamen clavis figebantur, teste Artemidoro l. 2. cap. 158. Atque hoc supplicium in specie *clavifixio* vocabatur. Atque hoc ipso modo Christus clavis fixus est, ut illud Davidicum impleret: *Foderunt manus meas pedesque meos.* Quin & Eusebius ab Helena clavos crucis domini-

minicæ inventos esse scribit. Bini quidem latrones cum Christo crucifixi, vulgo cum vestibus pinguntur, sed error est. Hi tamen pariter, atque Christus clavis fixi. Tertium inter concomitantia est *titulus crucis vel inscriptio*. Solebant veteres titulum, qui causam mortis continebat, interdum malefico præferre. Hinc de Attalo, Martyre, scribitur, quod cum ad supplicium duceretur, tabella illum præcesserit, cum hoc titulo: *Attalus Christianus*. Aliquando autem titulus iste ad crucem poni solebat, quod Suetonius in Domitiano affirmat, idemque in Christo observavit, ipsi nec raro nullus fuit titulus, sed suffecit cum præco maleficum præiret, & viva voce populo facinus nunciaret. *Consequentiæ crucifixionis* erant tria. *Mors, corruptio, custodia*. Moriebantur autem in cruce ob varias causas. Alii ex stillicidio sanguinis, propter pedes manusque perforatas, vel ob acria, quæ sustinuerant, flagella, alii fame peribant. Nam diu in cruce vivere poterant. Sanctus Andreas biduo de cruce fuit concionatus. Interdum in nonum usque diem vixerunt, donec inedia illos conficeret. Nonnulli in ipsa cruce petulantes spectatores intra positos conspuerunt. Nonnulli de cruce resumpti, in vivis conservati, alii dum viverent ab avibus sunt discerpti, cum abigere illas non possent. Hinc Catullus de crucifixo.

Effossos oculos vorat atro guttere corvus.

Intestina canes, cætera membra lupi.

Interdum enim crux ita humilis erat, ut a bestiis contingi possent, sed nec raro ad maturandam mortem, vel ad explorandum in cruce, lanceis sunt transfixi. Hinc in Martyrologio Romano Fabianus Judex jubet duos Martyres, qui per diem & noctem dependerant, lanceis per latera verberari, quod & servatori nostro contigit. *Crurifragium* quod attinet, sunt, qui crucifixis omnibus crura fracta autumant, cum

latronibus cum Christo crucifixis, tale quid contigerit. Fuit quidem olim crurifragium commune supplicium servorum, sed in cruce non usitatum, nisi cum Judæis. Ratio erat, quod Deus Deut. XXI. jussisset, *suspensos ante solis occasum de cruce deponere*, sed deponere non licebat, nisi mortuos. Ut igitur mors acceleraretur, Judæi popularium suorum crura frangebant, ita quidem, ut tibias crucifixi super incudem ponerent, ac postea malleo validisque ictibus crus frangerent. Gentiles autem maleficos in cruce relinquebant, donec tabo diffuissent. Hinc Tertullianus lib. de anima refert, Polycratis filiam somniasse, patrem suum a sole unctum & a Jove lotum, vel fore, ut pater a sole & pluvia consumatur. Raro contigit inter Ethnicos, ut quis de cruce deponeretur, nisi forte natalis cæsaris, aut dies aliquis festus intercederet. Imo ne deponi possent, sub cruce custodia militum stetit, teste Plutarcho, in crucifixo Cleomene. Talis custodia sub Domini quoque cruce stetit, quam postea Pilatus ad custodiendum domini sepulchrum ablegavit, Matth. XXVII. Fuit hætenus vulgaris crucifixio, qua etiam Christus sublatus. Rara autem fuit *furca*. *Furca* apud veteres erat multiplex, interdum enim servus sub furca non spectaculi ergo, sed cum verberibus duci solebat, adeo, ut mors plerumque consequeretur. Nec raro in furca, quæ erat instar jugi boum, præsci maleficos laqueo strangulabant. Quod ad modum crucifigendi attinet, extraordinarius fuit, cum aliquando homines inversos, capite deorsum, pedibus sursum, suspenderent. Quo genere mortis ipse Apostolus Petrus sublatus, fuitque Martyribus frequens hoc supplicium, teste Eusebio lib. 8. cap. 8. Interdum obliquos super crucem posuerunt, teste Plutarcho in Artaxerxe. Sæpe inter duos palos manibus pedibusque expansis maleficos alligabant. Inter-

terdum inter duas arbores suspendebant, postea reductis arboribus medios scindebant, quale supplicium de S. Corona sumtum. *Ratione finis*, alii in crucem agebantur ideo, ut per ipsam crucem morerentur, quo fine crucifixus Salvator. Alii ideo, ut in cruce aliis suppliciis tollerentur. Sæpe enim crucifixi flammis & fumo necabantur. Imo primi in Ecclesia martyres sub Nerone dicti sunt ideo *Semiaxii*, propterea, quod in stipite, qui erant instar axis, affigerentur. Et *Sarmentilii* dicti sunt, a sarmentis, quibus in stipite isto cremabantur. Alii ideo in crucem dati, ut a bestiis lacerarentur, quæ res in spectaculis crebra. Hinc est illud Martialis spectaculorum libro Epigr. 7.

Nuda Caledonio sic pectora præbuit urso;

Non falsa pendens in cruce laureolus

Interdum mortuos quoque crucifixerunt. Ita enim Julius Cæsar pyratas a quibus erat captus, postea sui juris factos decollari fecit, postea crucifigi, teste Suet. c. 74. Hos a morte suffixos Ægyptii excoriare solebant, teste Johanne Leone in itinerario suo. Denique non homines tantum, ut cadavera, sed etiam imagines maleficorum in cruce suspendere solebant, autore Pollione, in 30. Tyrannis. Sed plura de his apud Justum Lipsium, eruditis tribus libellis de cruce, videantur; Quibus omnino addi meretur B. Calixti Appendix de vera forma crucis Dominicæ, ab hodierna, qualis in templo vulgo conspicitur, multum diversa.

ACCVBITVS AD MENSAM.

LUC. XXIII. v. 29.

Amplitudinem gentium commendaturus salvator, *multi* inquit, *ab oriente & occidente venient, & cum Abrahamo, Isaac & Jacob accumbent, quin & in ultima cæna Johan-*
nes

nes ad pectus Jesu accubuisse dicitur, quod cum Pictores non intelligant, Deum Apostolis mensa assidentem, & Johannem amplexantem, vulgo pingunt. Quin & porro ad veterum accumbendi morem Dominus respexisse videtur, cum *Lazarum in sinum, vel ad pectus Abrahamæ, delatum esse* refert. Quæ ut recte intelligantur, sciendum est, veteres ad mensas olim non sedisse, ut hodie solemus, sed ad mensas in lectis, quos triclinares vocabant, recubuisse, & jacentes cibum sumpsisse. Accumbebant autem supera corporis parte in cubitum finistrum declinata, parte infera in longum porrecta, sed dorsum a pulvillis erat modice suffultum, in iisdemque caput jacebat. Si plures uno lecto discumberent, primus ad caput lecti jacebat pedesque pone dorsum secundi porrectos habebat. Secundus in eodem lecto occiput ad umbelicum primi positum habebat, interjecto pulvillo, sed ejus pedes post tergum tertii jacebant, & sic deinceps. Is qui ad caput lecti recumbebat, vocabatur *summus*, qui ad pedes secundi, vocabatur *primus*. Inter hos *medius* erat & hujus locus erat honestissimus, huic proximus erat summus. Quæ omnia in Antiquitatibus Rofini copiosius videantur. Quærat hic quis unde & quando hic veterum mos accumbendi ad mensam cœperit? Existimant alii, a Romanis hunc morem Judæos didicisse, cum ipse Philo Judæus in libello de vita contemplativa affirmet, triclinia & lectos, adeoque totum mensæ apparatus, ab Italis ad Judæos transiisse, quin & ad Græcos, Ægyptios, aliosque orientis populos. Sed non videtur Philo dicto loco de accubitu ipso, sed de ejus luxu, loqui, quem Judæos a Romanis accepisse non diffitemur. Sed ipsius accubitus origo paulo altius, imo ab ipsa fere mundi origine, videtur petenda. Nam primos homines commesturos aut stetisse, aut in genua accubuisse, aut sedisse, aut jacuisse oportuit.

Stetisse autem & genibus flexis comedisse, nemo facile dixerit. Si federunt, vel nostro more federunt, sed hoc rudi illo seculo fieri non poterat, cum nondum mensæ, scamna, sedilia haberentur. Dicas humi sedisse, sed omnibus illis modis, quibus sedere aliquis humi potest, sive porrectis, sive implicitis tibiis, commodior est cibum fumentibus positura jacentium, & cubito sinistro innitentium. Hinc non dubito ipsos Protoparentes ad sumendum cibum super gramina ac fœno sese reclinaisse, postea pelles ex lana addiderunt, de quibus Ovid.

Qui poterat pelles addere, dives erat.

Post illa loco pellium inventi sunt lecti, mensæ, sedilia, scamna & tunc quoque sedendi ratio, qualis hodie obtinet fuit adinventæ, & æque ac mos accumbendi recepta. Hinc veteres non semper leguntur accubuisse, sed interdum sedisse. Sic Gen. XLIII. v. 33. *Fratres Josephi in convivio sedisse dicuntur*, molliores tamen gentes accumbere in lectis maluerunt. Atque hunc morem in Dei populo, non tantum Christi & Apostolorum tempore; sed & sub V. T. viguisse ex sacris palam est. Memorabile est dictum in Amos, ubi Propheta invehitur iu fœneratores, qui juxta altaria, super vestimentis pro pignore acceptis accumbant. Rabbi Salomo per has vestes non male intelligit lectos triclinares, quos in templis epulaturi substernere solebant. Latini pro accumbere, eleganter dixerunt fulcire: Ita enim Persius:

Mihi tosta cannabe fulto

Cæna sit in transtro.

Hinc Philo de Essenis scribit, quod ad mensas viles lectos habuerint, paulo eminentes super cubitos, ut in iis fulcire potuerint. Observandum enim est, veteres non toto corpore accubuisse, sed paululum erectos, lectisque sub cubito suffultos, qui situs nec est plane sedentis, sed nec plane ja-

centis, ideo quod latini dixerunt, fulcire, hoc Ebraei non minus eleganter dixerunt, *in lectis sedere*. Locus egregius Ezech. XXIII. 42. ubi delicata quædam mulier describitur, quod in magnifico lecto sederit, & mensam ante se instructam habuerit.

ARCHITRICLINVS.

Joh. II. v. 8.

CVM Salvator nuptiis Canæ Galilææ primitias miraculorum *aqua in vinum mutata* edidisset, *jussit ministros, ut vinum, ex aqua factum, ad Architriclinium deferrent*. Quis olim Architriclinus fuerit, ex Antiquitatibus peti oportet. *Triclinium*, unde nomen est *Architriclinus*, erat cœnaculum vel mensatrium capax lectorum & novem convivarum, nam in singulis lectis terni ad mensam accumbebant, & novenarius legitimus erat convivantium numerus. Huic Triclinio præfectus erat Architriclinus, cujus officium Jefuita Maldonatus Eccles. 32. his verbis describi putat: *Rectorem te constituerunt, cave ne extollaris*. Ad quæ verba Vatablus sic commentatur: In conviviis orientalium mos fuit, ut vir magnæ autoritatis a convivis deligeretur, vel per sortem constitueretur, qui convivio præesset. Hunc Græci Symposiarcham, latini summum convivii Magistrum, vocarunt, prout etiam Cicero in libro de senectute hanc convivii rationem magisterium dixit, sed alia mens est Casaubono, qui exercitatione 13. c. 19. existimat verba Siracidæ de Architriclino accipi non posse. Rationes ejus dicto loco videantur. Quicquid de eo sit, certum est, apud Græcos, Romanos aliosque cultiores populos moris fuisse, ut præcipuus e convivis deligeretur, qui convivio præesset, a quo *leges conviviales* darentur, & *certa bibendi ratio* præscribe-

scriberetur. Horum convivii præsidum munera recensuit Athenæus lib. 10. Hic vocabatur *ἐνὸπτης*, item *ἀρχισινοῦχος* vel Primicerius pincernarum, teste Plutarcho in vita Alexandri, item *ὀφθαλμὸς* vel oculus convivii, quia inspector: Prudentius Hymno contra Cathem Architriclinum regem dixit hoc versu 28.

*Cantharis infusa lymphæ, fit Falernum nobile,
Nunciat vinum minister esse promptum ex Hydria:
Ipse rex sapore tincto obstupescit poculis.*

Rex dicitur, quod totius convivii apparatus regeret. B. Luth. reddidit *der Speisemeister* / quod in convivio curam penus & victualium gereret. Præter hunc in conviviiis veterum alia officia dabantur. Erant enim carptores, magistri, sectores vel distributores ciborum, &c. quos recenset Justus Lipsius lib. 2. Saturnal. c. 2.

SVPPPLICIA JVDÆORVM.

Matth. XII. 6.

PLerique, qui de rebus Judaicis scripserunt, in eo consentiunt, quod apud Judæos *quatuor suppliciorum genera* fuerint. 1. *Strangulatio* vel *suffocatio*, quibus reus in finem mergebatur usque ad genua, ejusque collum rudi linteo obvolvebatur, quod a duobus huc & illud trahebatur, donec miser justitiæ & naturæ satisfecisset. Hoc supplicii genere Hiob affici petit, modo calamitatum finem spectet. Job. VII. 15. 2. *Decollatio*, qua malefici caput trunco appositum, gladio vel securi abscindebatur. 3. Erat *Lapidatio*, quo supplicii genere Protomartyr fuit sublatu. 4. Denique erat *vivicomburium*, suppliciorum omnium acerrimum. His suppliciis alii 5. addunt, quod *καταποντισμὸν*, submersionem vocant, de qua Christum dicunt locutum Matth. XII.

6. his verbis: *Væ homini, per quem scandalum venit, melius erat huic homini, ut mola asinaria super collum appensa, in profundum maris demergeretur.* Scribit ad hunc locum Hieronymus: *Christus secundum morem Provinciae loquitur, quia majora crimina Judæi ita plectere solebant, ut ligato saxo hominem in profunda demergerent.* Recte addit Drusus hujus rei fidem penes Hieronymum esse. Nam inter supplicia Judæorum nunquam fit demersionis mentio lib. 1. Præt. Eo tamen non obstante Casaubonus notis in N. T. scribere non dubitat, *καταποντισμὸν* apud Græcos & Ebræos in usu fuisse, sed hoc discrimine, Judæos submergendos ad faxum alligasse; sed Græcos in vas plumbeum eos injecisse. Equidem fateor, quæ de Græcis h. l. dixit, ea ex Athenæo recte probat, sed de Judæis cum saxo demersis, ne unicum quidem testem ex Antiquitate producit. Existimo vero, Salvatorem per *καταποντισμὸν* non intelligere supplicium Judæis, sed Ethnicis usitatum, ut auditores suos eo magis terreret, & a dandis scandalis averteret.

SEPVLCHRA JVDÆORVM.

Historia sepulchri, in quo Christi corpus fuit repositum, variis difficultatibus implicatur, quas nemo solvet, nisi ex Antiquitatibus Judæorum formam sepulchrorum cognoverit. Scribit Rabbi Samuel, Judæis olim receptum, ut non singuli seorsim a suis sepelirentur; sed ut tota familia in una spelunca conderetur, ita tamen, ut singuli defuncti in separatis foraminibus ejusdem speluncæ collocarentur. In Thalmude lib. 3. part. 4. traditur, hoc jus apud Judæos obtinuisse, ut si quis monumentum ab aliquo emeret, venditor teneretur excavare cavernam in petra, & in eadem facere foramina octo, juxta alios 13. in quibus singulis

lis corpora reponi possent, imo ante os speluncæ faciendum fuisse atrium, cujus vicem in sepulchro Christi hortus subiit Joh. XIX.

SEPULCHRVM CHRISTI.

Sepulchrum Christi scribitur Matth. XXVII. 16. *in petra vel saxo incisum fuisse*, cujus rei ratio ex situ Hierosolymitanæ urbis petenda est. Nam tota Hierosolyma, ut Strabo loquitur, erat *ὀπότερος*, intus faxosa. Existimat quidem Baronius, veterem morem condendi corpora fidelium in, cryptis fornices sustentibus, a sepulchro domini oriundum. Sed nobis hoc non fit probabile. Nam Judæorum sepulchra super soli superficiem non exstabant, sed in cavernis petrarum erant, ad 7. cubitorum altitudinem excavata. Sed Christianorum sepulchra supra terram aggesto cumulo eminent. Imo S. Cyrillus Hierosolymitanus inter Christi & regum sepulchra hoc discrimen agnoscit, quod Pyramides in Ægypto, aliaque secularium Principum sepulchra, supra terram fuerint exaggerata, sepulchrum Christi non item. Vnde etiam Christus sepulchrum vocat *fossam subterraneam*. Eusebius vocat *Antrum*, scribitque, Ethnicos super Christi tumulum aggerem excitasse, quin & templum Veneris condidisse, ut sacer ille locus promiscua Venere pollueretur.

PROSELYTI.

Actor. II. II.

Iudæi varie, præsertim *trifariam* dicuntur. (1) *Strictissime* cives Hierosolymitani & Palæstinæ, qui in decem Toparchias erant divisi, in quarum medio urbs sacra, velut

umbilicus in clypeo eminebat. Cum Judæi per orbem dispergerentur, soli Hierosolymitani volebant genuini Judæi videri, atque in hac hæresi est ipse scriptor rerum Judaicarum peritissimus Josephus. (2) *Latius* dicuntur Judæi, qui ex semine Abrahæ erant vere nati & circumcisi, ubicunque locorum degerent, sive Hierosolymitani, sive Galilæi, sive Alexandrini, sive Babylonici essent, imo omnes qui olim vocabantur & adhuc sunt οἱ ἐκ διασπορᾶς, hoc est, ex dispersione. 3. Judæi dicuntur *latissime*, qui non tantum in Palæstina habitarunt, nec ex semine Abrahæ fuerunt oriundi, sed omnes quotquot ex gentilibus ad Judaismum se contulerunt, & ad communionem sacrorum Judaicorum erant quacunque ratione admissi. Hos vulgo vocarunt *Profelytos*, ἀλλόφυλος, Hellenistas, alienigenas, adventitios. Sicut enim hodie Judæum & Turcam conversum *Christianum* dicimus, licet originis Christianæ non sit; ita pro Judæis habitati sunt Ethnici ad Judaismum conversi. Quanquam vero hi Profelyti cum natis Judæis æqualiora jura habebant, nihilo tamen minus in vulgus viliores habitati sunt, non quidem de jure, sed ex malevolentia & invidia. Imo proverbium est inter Judæos, quo se invicem jubent, *ad 10. usque generationem a Profelytis cavere*. Verum hæc & similia ex quadam æmulatione & invidia dicuntur. Nam de jure divino Profelyti & Judæi sunt æquales, quamvis in jure divino hoc fere unicum fuerit discrimen, quod Profelytus in Synedrium vel Concilium magnum, cooptari non potuerit. Prima Profelytorum mentio in sacris fit Exod. XII. v. 19. ubi προσήλυτος, vel alienigena, & αὐτόχθων, vel indigena, discernuntur quidem, sed ex æquo, & huic & illi commestio agni Paschalis imponitur, qui cultus Judaismi fuit proprius. In N. T. agmen Profelytorum duxit rex Herodes, qui ex Idumæis ad Judæos transferat. Hinc adhuc Rabbini regnum Hero-

Herodianorum, regnum Profelytorum, & ipsum ad Judæos transitum ἀλλοφυλισμὸν vocant. Erant porro inter Judæos *duo Profelytorum genera*. Alii *Profelyti portæ*, alii *Profelyti justitiæ*. *Profelyti portæ* erant, qui relicta idololatria in unum Deum Israelis credebant sub specie venturi Messiae. Hi non erant circumcisi, nec ritibus Mosaicis adstricti, ideo autem *Profelyti portæ* dicuntur, quod cum cæteri Judæi ad templum pergerent, & atrium laicorum intrarent, his intrare non licuit, sed ante portam atrii expectare oportuit. Talem Profelytum portæ putant nonnulli Cornelium Centurionem Act. X. fuisse, cum ipse Petrus eundem Alienigenam dicto loco appellet. Sed *Profelyti justitiæ* erant, qui non tantum idola relinquebant, in unum verum Deum credebant, & venturum Messiam sperabant, sed præterea circumcisi erant, quo ritu semetipsos universæ legi Mosaicæ observandæ obstrinxerant. Talem fuisse dicunt S. Hiob. Fiebat olim Profelytus justitiæ his tribus modis, (1) *Circumcisione*. (2) *Baptismo*. (3) *Oblatione* sive *Sacrificio*. Circumcisio erat signum fœderis Abrahamici, in quod recipiebantur. Baptismus requirebatur ad munditiem, quod Judæi gentiles omnes pro immundis haberent, qui ritus est apprimè notabilis, cum inde constat, baptismum inter Judæos receptum, antequam Christus institueret, eoque ritu novæ legis Profelytos faceret. Oblatio denique vel sacrificium requirebatur ad placandum Deum, ad quem Profelytus se convertebat. Hodie cum templum sit excisum, oblatio nulla requiritur a Profelyto. An adhuc Baptismus adhibeatur, fateor me nescire. Scio autem, quod vulgo dicant *Profelytum facit circumcisio*. Sed & hoc non minus notari meretur, quod sub tempore V. T. ingens numerus Profelytorum fuerit. Legimus enim de Salomone, quod Profelytos numerari fecerit, & inter Judæos invenerit 150000. & 3600. quos Salomo

Salomo in fabrica templi, partim bajulos, partim lapidas constituit, 2. Paral. II. 17. Cum quanto denique studio Pharisei tempore Christi dederint operam, ut Profelytum facerent, docet Salvator Matth. XXIII. v. 15.

REMPHAN.

Act. VII. 41.

PRotomartyr S. Stephanus in sua invektiva, quæ Judæis varia suorum majorum crimina objicit, inter alia ex Amos V. 26. hoc dictum allegat: *Bajulastis tabernacula Moloch, & Sidus Dei vestri Remphan.* Quid monstri Remphan? Vbi terrarum hic Deus cultus? Quis scriptor unquam hujus idoli meminit? *Alii* existimant hoc nomine eandem idololatriam, quam Jerem. XLIV. 17. tangit, reprehendi, ubi Propheta in mulierculas invehitur, quæ reginam cœli *Melecheth*, placentulis oblati colebant, quippe quæ cum idolo Moloch ejusdem sit originis. *Alii*, quod in Propheta Amos redditur *Sichuth* exponunt tutelam, quod hic Deus cultores suos securos faciat. Ejusdem sententiæ est B. Lutherus, qui ad verba Amos sic scribit: *Es lauter aber gleichwohl / als sey es ein Gottesdienst gewesen / den sie Sichut, das ist Hut / Schutz / Schirm genennet &c.* vid. ibid. Circa idolum *Remphan*, usque huc viris doctis conjectura Drusii placuit, qui putavit & Christum, cujus Amos meminit, facile fieri potuisse *Remphan*, cum apud Ebræos כּוּכָב & חַשְׁמוּנִים sint literæ ἐμμεταβόλοι. Equidem existimo nominibus illis omnibus, *Moloch*, *Melecheth*, *Chium*, *Suchot*, *Remphan*, unum idemque idolum denotari. Nam, qui apud Persas & Turcas *Calipham* dicitur, hic apud Ægyptios vocatur *Remphan*, vel *Saturnus*, quod ex variis Arabum monumentis Ludovicus de dieu probat. Putant ergo nonnulli, quod LXX. inter-

interpretes (nam hi in græca sua versione per *Chium* reddiderunt *Remphan*) in gratiam regis Ægyptii, a quo erant conscripti, voce Ægyptiis familiari, hoc idolum exprimere voluerint. Ex versione enim LXX. interpretum S. Stephanus accepit & sermoni suo inseruit. Itaque sub nomine *Remphan* Judæi reprehenduntur, quod, relicto vero Deo, Saturnum, primarium planetam, aliasque stellas & fidera adoraverint.

ΝΕΩΚΟΡΟΣ.

Act. XIX. 35.

CUM Ephesi, ob doctrinam Pauli, ecclesia confusa esset, tandem cancellarius surrexit & habita ad populum oratione, hæc inter alia dixit: *Quis nescit, viri, Ephesum esse νεωκόρον magnæ Dianæ?* Hoc loco viris doctis mens fixa est, quid sibi velit νεωκόρ. Alii exponunt coloniam, quod Ephesus in colonia sua receperit Dianam. Aliis νεωκόρ idem est, quod devotus numini majestatique Dianæ, quod nimirum Diana urbis Patrona esset. Alii putant mendum subesse, & legendum νεώκτιστον, vel nuper conditum: quod circa hæc tempora templum Dianæ Ephesinæ, unum ex septem miraculis mundi, renovatum esset. Casaubonus refert, Ephesi geminum templum fuisse, alterum Augusto, alterum Julio sacrum, quorum alterum fuit dictum νεωκόρ, idque ex antiquis marmoribus & numismatibus probat. Seldenus censet, νεωκόρς fuisse dictas πανηγυρεάς παντατορικὰς, vel certamina quinquennalia. Nos vero non dubitamus, vocem νεωκόρ exponere ædilem vel ædituum, moti autoritate Syriaci interpretis, qui substituit vocem, quæ idem significat, ac ædituum vel sacrum antistitem, quin & in vetusto Glossario legitur: Ædilis est ἀγορανόμ. & ædituus νεωκόρ.

Erat autem officium æditui curam templi gerere, vasa sacra curare, & honorem numinis tueri; Hinc interdum integræ urbes, earumque cives *ἱερῶν* sunt dicti, quod ædium sacrarum custodes, & perenni cultu ac servitiis ædituando officium *ἱερῶν* præstarent. Recte ergo cancellarius Ephesum *ἱερῶν* h. e. ædituum, vel templi custodem, vocat, quod Ephesini statuam Dianæ cœlitus delapsam, (ut ajebant,) superstitiose custodiunt.

SECTION II.

Antiquitatum Novi Testamenti.

Ex

EPISTOLIS.

ANATHEMA VETERVM.

Rom. IX. 3.

VAs illud electum, S. Paulus, magnitudinem amoris sui erga Judæos populares volens ostendere, ita loquitur: *Opto Anathema a Christo pro fratribus meis.* Quo loco verbum *Anathema* tanquam rituale & rationis, ad quos hæc scribebat, bene cognitum usurpat, ut indicet, Judæos a se tantopere diligi, ut salutem ipsorum sua morte redimere non dubitet. Ubi diligenter & accurate notanda est distinctio *ἀνάθεμα*, & *ἀνάθημα*, quæ quidem latinis eadem sunt, sed quoad rem multum differunt. *Ἀνάθεμα* enim apud veteres res sacræ vocabantur, præsertim homines sacri, qui, quoties imminentis iræ divinæ publica signa aderant, avertendæ illius causa, publice ad victimas semetipsos offerebant,

rebant, & ab omni populo ad hoc, ut victimæ expiatoriæ essent, publice destinabantur. *Massilienses* olim quoties peste laborabant, unum ex pauperibus delicatis cibis pascere, postea verbenis ornare, vestibus sacris induere & per civitatem circumducere, ejusque capiti scelera totius populi imprecari, tandem mactare solebant. Idem fere mos fuit *Albanis*, qui in publicis calamitatibus, hominem sacris initiatum, reliquis sanctiorem, diu servare, sumtuose saginare, ad aram sistere, denique feriali carmine cum cæteris hostiis immolare solebant. Atque hi proprie erant ἀναθέματα latinis, *homines devoti*. Plura hujus ἀναθηματισμοῦ legantur in Mythologia natalis comitis. His veterum Anathematis vel hominibus devotis, haud absimilis fuit sub papatu, in hac vicinia nostra *Adam Halberstadiensis*, quem Canonici olim e populo delectum, & aliis nequiorem, die Cinerum, Halberstadii, tecto capite, atra veste, in templum Mariæ inducere & sacris admoveere solebant. Hic postea per totam quadragesimam nudipes per omnes urbis plateas vagabatur, & templa visitabat, donec die viridum oleo benedicto unctus, ab omni Clero expiaretur, & data elemosyna dimitteretur. Sed hanc elemosynam reddere oportuit templo. Dictus fuit *Adam* ideo, quod quemadmodum Adam ante lapsum, sic & homo hic devotus, immunis ab omni crimine redderetur, imo per hunc tota civitas expiari crederetur. Videatur Alciatus, qui multa de Adamo Halberstadiensi congeffit. Sed & inter Ebræos usitatum erat proverbium, ut aliquis diceret: *Ecce me tibi in expiationem*, quæ verba Rambam scribit proferri, ad testandam amoris erga alterum vehementiam, eisque indicare, alterum pro altero λύτρον fieri non dubitare, si vel ipsa vita constaret. Præterea observo, non in synagoga tantum, sed & in primitiva ecclesia, ἀναθέματα fuisse dictos *homines excommunicatos* &

ab ecclesia in solidum abscissos, quo sensu intelligendum illud Apostoli: *qui non diligit Jesum, sit anathema Maharamota!* qua formula Anathematis excommunicatio major intelligitur, qua homo non tantum ab usu S. cœnæ & a sacris conventibus; sed & ab omni fidelium consortio excluditur, & clypeo precum ecclesiæ & omnium Christi beneficiorum destituitur, & cum anima & corpore in potestatem Satanæ totus concedit. Tale ἀνάθημα putant plerique theologi ab Apostolo Paulo evibratum in incestuosum, de quo ait: *Tradidi eum Satanæ* 1. Cor. V. v. 5. Quod ad Ἀναθήματα attinet, hæc proprie erant *donaria numini sacra, ad parietes, lacunaria, vel columnas templi suspensa*. Dicuntur ἀναθεῖναι, quod duo significat, *suspendere & seponere*; quia res, semel Deo dedicatas, easque semel in templo suspensas, ad profanos usus repetere non licebat. Hujusmodi ἀνάθημα erat *Gladius Gigantis Goliath*, in tabernaculo suspensus. 1. Sam. XXI. v. 9. Quin & memorabile est Exemplum in sacris *Judith*, quæ omnem suppellectilem *Holofernis & Conopeum*, quod ex cubiculo *Holofernis sustulerat*, in ἀνάθημα obtulisse Domino fertur. Judith. VI. v. 13. Quin & in N. T. τῶν ἀναθημάτων fit mentio Luc. XXI. 5. ubi templum ἀναθήματα ornatum legimus: B. Luth. reddidit: *Mit Kleinoden geschmücket*. Eundem morem imitati sunt gentiles, quibus solenne fuit arma, hostibus detracta, in fanis templorum suspendere, diisque manubias nobiliores consecrare. Causa horum ἀναθημάτων erat gemina: altera, ut se gratos Deo exhiberent, cujus beneficio victoriam obtinuerant, vel alias rem bene gesserant; altera ratio erat, ut hæc Anathemata posteris documenta, & ad similem virtutem incitamenta essent, quo majorum præclare facta imitarentur. Videatur Justus Ricquius lib. 28. de Capitolio Romano, ubi variorum anathematum catalogum exhibet. Sed & præter hunc alius mos, priori haud absimilis, apud nonnullas gentes,

gentes, quid? in populo Dei obtinuit, suspendendi arma in publico. Solebant olim milites præfidiarii clypeos, pharetras, aliaque arma, de mœnibus urbium vel excelsarum turrium suspendere, ad incutiendum hostibus extra urbem positum metum, & ad ostendendum sibi satis armorum superesse. Ita de urbis Tyri defensoribus scribitur, quod in urbe clypeos, galeas ac pharetras, in murum per gyrum suspenderint. Ezech. XXVII. v. 19. Hoc ritu observato, jam planior fit locus Cant. IV. 4. ubi sponsus ait: *Collum tuum est instar Turris Davidicæ, in qua mille clypei pendent.*

IDOLOTHYTA.

I. Cor. X. 21.

DUm Apostolus dicto loco novellos christianos Corinthi a comedendis idolothytis prohibere satagit, his inter alia verbis utitur: *Non potestis mensæ Domini participes esse & mensæ demoniorum. Non potestis calicem demoniorum bibere & calicem Christi.* Ubi tria ex antiquitatibus resolvenda veniunt. 1. *Quæ sit mensa Domini.* 2. *Quis sit calix demoniorum.* 3. *Quenam idolothyta vocentur.* Quod ad primum attinet, notandum est, hoc loco sacram *εὐχαριστίας* omnium primo *Mensam Domini* vocari, unde adhuc ad sacram *εὐχαριστίας* accedere, germanice vocant *Zum Tisch des Herrn* gehen. Hunc Apostolicum morem prisci patres sæpe sequuntur. Hinc Optatus Milevitanus vult sacerdotes mensæ domini ministros ideo, quod *εὐχαριστίας* conficiunt. Apud Græcos patres frequentior hujus formulæ usus. Hinc in Liturgia Jacobi, quæ vulgo fertur, eucharistica dicitur *cælestis mensa*. S. Chrysost. eandem mensam variis titulis ornat. Vocat enim *mensam sacram, mensam mysticam, mensam terribilem*; quod in ea distribuuntur *Φεῦλα μυστήρια* h. e.

tremenda myſteria. Verba ejus hæc ſunt: *Ab hac menſa Diaboli formidoloſi ſurgimus, velut Leones, qui ignem ſpirant.* Latini ſæpius pro menſa Domini dicunt *θυσιαſτευ* vel altare. Ubi notandum eſt, Apoſtolorum ævo & primis temporibus, tempore perfecutionum, aras fixas & lapide ſtructas, uti nunc, non fuiſſe. Sed primos chriſtianos, poſitis menſis, ſacram cænā celebraſſe, quod ex ipsis Pontificiis, paulo ante reformationem, Gabriel Biel in expoſitione Miſſæ lect. 13. ita confirmat, *a tempore Petri uſque ad Sylveſtrem h. e. Seculi 4. Romanos Pontifices in privatis domibus, in ſacra Synaxi ad menſam ſediſſe, donec ligneum altare, quod adhuc Romæ conſervatur, ita fabrefactum, ut ad locum de loco portatile ſit, & de loco ad locum, in quo episcopus delituit, deferri potuerit.* Hanc ligneam menſam pontificii adeo venerantur, ut nemini niſi pontifici, in die cænæ dominicæ & in feſto Paſchæ, ſacra ad hanc menſam facere permittatur. Græci hodie quoties *βραχεῖαν* celebrant, duas habent menſas: Alteram vocant *προθῆτον*, *menſam propoſitionis* den *Schan: Zifay* / in qua ſacra ſymbola, panem & vinum, proponunt, antequam conſecrentur; alteram vocant ſacrum *βήμα*, h. e. *ſuggeſtum*, quod ſit in loco ſublimiori; ad hanc ſi ſacra ſymbola deferuntur, tota eccleſia ſurgit, eademque capite flexo ad genua veneratur, & in ſublimiori hac menſa ſymbola conſecrantur. Quis ſit Dæmoniorum calix, id nemo rectius novit, niſi qui veteres Gentilium ritus in ſacris perſpectos habet. Refert eosdem Caspar Peucerus in egregio commentario de variis divinationum generibus. *Sacerdos hoſtiam ad altare ducebat, ſtans altare manu prebendebat, precesque ac vota fundebat, quæ a Jano & Veſta auſpicabatur. Et ne quæ verba præteriret, vel præpoſtere recitaret, erat alius, qui de ſcripto, alius cuſtos, qui ſedulo attenderet, alius, qui favere linguis populum juberet, iaderat & tibicen*

bicen, qui caneret, ne quid infausti audiretur, quibus peractis immolabat. Immolatio erat ritus, quo mola salsa, h. e. far tostum & sale conspersum, in caput victimæ collocabatur, addito thure. Post immolationem sacerdos hostiam vino respergebat, sed antequam vinum effundebat ex scypho vel simpulo, unde mulieres, sacris deditæ, simpulatrices vocabantur, auctore Festo, & ipse sacerdos leviter delibabat, & adstantibus porrigebat, ut & hi libarent, h. e. pausillum vini gustarent: atque hic ritus erat libatio. Suntque viri docti in ea opinione, per calicem demoniorum, quem prohibet apostolus, intelligi hunc ligneum vel fictilem urceolum, scyatho similem & simpulum dictum, e quo in sacrificiis demonum vinum libari solebat ab omnibus, qui sacris intererant, sive gentiles sive christiani essent. Quod ad Idolothyta attinet, sciendum est, quod ethnici, peracta libatione, soliti fuerint fetas inter cornua victimæ manu evellere, in ignem conjicere, atque ad orientem conversi, obliquum cultrum a fronte victimæ ad caudam usque ducere, quo facto ministros jubebant hostias jugulare, qui inde *cultrarii* vel *victimarii* vocabantur. Dum hostia jugulabatur, alii admotis vasculis cruorem excipere, alii victimam excoriare, alii ignem accendere solebant. Cum purgata erat victima, aruspex, vel flamen, viscera rimabatur, h. e. explorabat accurate, quid ominis portenderetur. Singulis inspectis, ministri frustra quædam decisa farris farina involvere, & in calathis, quæ erant vasa fæminea, sacerdoti offerre solebant, qui hæc frustra foculo incensa comburebat; atque hoc erat litare. Cum, quod diis debebatur, conflagrasset, Ethnici, qui hostiam obtulerant, ad epulas & convivias in templis pergebant (quibus in ecclesia christianorum *Agapæ* successerunt) atque in his conviviis id, quod de victimis, diis immolatis, residuum erat, comedere, laudes deorum canere, circa aras complodere & pul-

& pulsatis cymbalis choreas in templis agere solebant. Et ad hæc convivia non suæ tantum religionis consortes, sed & christianos invitabant, atque inducebant, ut & hi de idolothytis vescerentur, & e calice, e quo libaverant secum com-biberent. Sed cum hæc res infirmis varia scandala præbe-
ret, non Paulus tantum in hunc morem comedendi idolo-
thyta, h. e. carnes de victimis relictas invehitur, sed & in
primo concilio integer apostolorum senatus, canonem intu-
lit, ne quis christianus idolothytis vesceretur. Act. XV. v. 20.
ubi eleganter *idolothyta maculæ deorum* vocantur.

TRIVMPHVS.

Coloss. II. v. 15.

CHristi gloriosam resurrectionem, ascensionem in cœlos,
& sessionem ad dextram Dei Patris commendans Apo-
stolus, elegans simile a Triumphis Romanorum petit. *Ex-
spoliavit, inquit, imperia, quæ palam traduxit, & de illis per
se ipsum triumphavit.* Ubi notari meretur, quod Trium-
phus Romanorum ad victoriam Christi, pulchre referri
possit. Nam I. Causa agendi triumphum erat *liberatio ab ho-
ste.* Hinc apud Romanos quoties dictator, consul & prætor
(his enim solis triumphare licuit) hostes Romanos domuisset,
victori domum redeunti, cum pompa maxime gloriosa Ro-
mam intrare fas erat. Postea cum Triumphi increbescerent,
cautum est senatus-consulto, ne cui Triumphus decerneretur,
nisi quinque millia hostium prostravisset. Ad eundem modum
servatori nostro, ecclesiæ suæ unico imperatori & dictato-
ri perpetuo, Triumphus omnino debetur, quippe qui spi-
rituales totius hominum generis invictos hostes, Satanam,
mundum, carnem, peccatum, infernum & mortem glo-
riose devicit, & in potestatem nostram redegit. II. *Trium-
phator*

phator Romæ purpurea veste, auro intexto picta, quam extra hæc solennia nemini gestare licuit, laurea coronatus, sinistra sceptrum eburneum tenens, pallio aureis stellis micante, indutus, sublimi currui insidebat, quo splendore oculos omnium in se convertibat. Sic & Salvator in cœlesti suo Triumpho, cum ab inferis prodiit, longe refulsit clarior, atque adhuc refulget magis, quam aut lingua, aut mente humana concipi possit. Ex tumulo enim corpus gloriosum & clarificatum & sole illustrius retulit, cujus vel umbram discipuli in monte Thabor ferre non poterant, imo tam splendidus est hic amictus Christi, ut pulchritudinem ejus sol & luna mirentur. III. Triumphator Romæ amplissima spolia inter milites distribuere & convocato senatu populoque Romano, in universum sæpe populum munificus esse, regia munera conferre nummos novos spargere, vel in spectacula & ludos profunderet solebat. Similis munerum distributio a Christo resurgente est præstita, quod emphatice dudum prædixerat Psaltes: *Ascendisti in altum, captivam captivitatem duxisti, dona pro hominibus accepisti* Ps. 68. v. 19. Quin & avunculus Messia, Esaias, prænunciaverat, *sub Messia fore gaudia, qualia sunt inter milites cum spolia dividunt.* Es. IX. v. 3. IV. In Romanis Triumphis erat receptum, ut exuvie speciosis plaustis vectæ, tituli victarum gentium, captarum urbium & arcium imagines e ligno fabrefactæ, in publica pompa ostenderentur; imo captivi ipsi (inter quos sæpe reges & principes,) catenis constricti, ante triumphantis currum ducerentur, quos populus false irridebat, quin & coronæ aureæ ab hostibus relata, monstra & rara animalia, Romæ nunquam visa, in triumpho ducerentur. Simile quid triumphanti Christo accidit; hinc jamjam agebat Psaltes de Christo: *Captivam captivitatem duxisti*; & Apostolus eodem, quod jam exponimus dicto scribit, *in Christi Triumpho hostes palam traductos.* Nobis jam licitum

citum est terribiles olim hostes Sarcasmi & cachinnis excipere, & cum Apostolo dicere: *Vbi nunc o mors stimulus tuus! ubi tua, o inferne, Victoria!* V. Cum triumphalis pompa per urbem procederet, templa omnia Romæ aperiebantur, & coronis ac suffitu thuris replebantur, & nemini non introgredi erat permissum. Interea triumphator hostes ad perpetuos carceres ablegabat, vel capite plectebat, postea capitolum ascendens, manubias & auream coronam in signum gratitudinis Jovi Deorum patri consecrabat. Hecatombas offerebat, in quibus victima præcipua bos erat. In eodem templo splendidum convivium apparabat, ad quod procures urbis vocabat. Hæc omnia ad ascensionem Christi, qua cæli omnes nobis sunt aperti, ad Ecclesiam sacrificia laudum & thura precum Deo offerentem, ac diabolos æternis tenebrarum catenis jam vinctos, & ad cæleste convivium, ad quod multos ab oriente & occidente venturos, Christus prodidit Luc. XIII. v. 29. non sine fœnore accommodari possunt. Denique VI. Triumpho peracto, per vicos & domus totius urbis carmina triumphalia canebantur, suavi tubarum & tiliarum concentu, magna civibus letitia creabatur. Et, ut verbo complectar, nunquam fuit Roma hilarior, quam si triumphus ageretur. Hæc nos omnes officii nostri, quoties Triumphum summi regis contemplantur, pie admonent.

OSCVLVM SANCTVM.

Rom. XVI. v. 16. 2 Corinth. XVI. v. 20.

IN sacris literis, præsertim in N. T. osculi, imprimis sacri mentio fit creberrima. Operæ igitur pretium erit, varios

*Quor o-
sculorum
modi a-
pud vete-
res.*

osculandi modos ex Antiquitatibus referre, quorum primus est communissimus, dum osculum figitur ore ad alterius labia admoto & leniter appresso, de quo Salomo Prov. XXIV.

v. 26.

v. 26. Quæ versio recte respondet, *labia osculatur*. B. Lutherus sensum dicti eleganter reddidit, *eine freundliche Antwort ist wie ein Kuß*. Quin & ab hoc ritu sponsa Christi *Mentum* Cant. Cant. I. 2. A sponso suo osculum oris petit. In hoc modo *viri tan-* osculandi iterum geminus veterum erat mos, alius *viro-* *gunt.* *rum*, alius *fœminarum*. Viri enim sibi invicem osculum daturi, alterius mentum, vel barbam apprehendere solebant, quod ex ipsis sacris literis exemplo Joabi Amasam osculant- tis, 2. Sam. XX. v. 9. constat. Quæ consuetudo nec Ethnicos latuit. Hinc Cicero Orat. 4. Verrina in statua Herculis ob *Fœminæ* crebra oscula mentum attritum fuisse scribit. *Genas.* Fœminæ autem, *Genas.* sive daturæ, osculum, sive accepturæ, genas tangere solebant. Hinc Euripides in Hecuba scribit: *Ulysses, oscula daturum, Hecubæ genas tetigisse*. Solebant secundo manum dextram osculari, qui mos & in Dei populo & apud externos fuit creberrimus, præsertim in divino cultu. Ethnici enim quoties templum præteribant, vel sacrum tignum, vel lapidem videbant, eminus stabant, quod iis propius accedere timerent. Postea dextram Idolo porrigebant, eamque ad os relata, demisso capite osculabantur. & rogabant, ut sibi faveret. Hujus moris vestigia in ipsis sacris literis legimus, ubi memoratur *osculum Baaliticum* 1. Reg. XIX. v. 18. *Osculum* *Osculum vitulorum* Hos. XIII. v. 2. *Osculum solis & lunæ* Job. *Idolor.* XXX. v. 27. Tubernius observat, veteres in portis urbium *manu ad* idola statuisse, quæ intrantes & exeuntes data dextra saluta- *os relata.* bant, manu postea ad os relata: Hinc Lucretius:

*Tum portas propter abena
Signa manus dextras ostendunt attenuatas
Sæpe salutantum tactu præterque meantum.*

3. Sed nec raro labium ad osculum conformare solebant, quoties absentibus oscula quasi transmittere vellent. Hinc Tertul. in Apolog. c. 16, de Ethnicis scribit: *Vos affectu cœ-*

Osculum solis. *lestia adorandi, labia ad solis ortum vibratis. Sed Deus hunc morem prohibet, Deut. IV. v. 19. Ex veteri illo ritu osculandi Deorum vel proprias manus, in signum religiosi cultus,*

Osculum principis. *sine dubio fluxit consuetudo osculandi manum principis, de qua Epictetus lib. 1. c. 19. Omnes, inquit, novo Prefecto gratulantur, alii oculos, alii cervicem, servi manum ejus osculantur. Et Pierius in suis Hieroglyphicis: Mos est, inquit, magnatibus, ut quos in clientelam recipient, illis in signum gratiae manum osculandam porrigant. Hinc jam lucem accipit, quod de Absalone legitur 2. Sam. XV. v. 5. quod sub porta omnibus ingressis manum osculandam dederit, ut hoc modo in gratiam populi se insinuaret. Verum his terminis osculandi ratio nondum fuit conclusa. Nam potentum ingenua pedes.*

Sanctio osculi pedalis. *solentia ad oscula genuum, ipsorumque pedum fuit progressa. Ita Seneca scribit, Jul. Cæsarem Pompejo in gratiam recepto, finistrum pedem osculandum præbuisse, & Ammianus Marcellinus lib. 28. rerum gestarum refert: Cæsares genua adulatoribus suavianda obtulisse. Primus autem omnium fuit Diocletianus, qui osculum pedis publico edicto sanxit, in quem finem in calceis suis gemmas illustres fecit, ut populus illius pedes libentius oscularetur, teste Eutropio lib. 9. c. ultim. Interim imperatores Romani non fuerunt primi, qui osculum pedum admiserunt. Nam dudum*

Reges Persarum. *ante Cæsares, nempe in oriente apud reges Persarum hic mos obtinuit, teste Xenoph. lib. 7. Quin & ex antiquissimo ritu ipsi reges oscula pedum diis detulerunt, hinc Prudent. scribit, quod soliti fuerint augustum caput ante pedes curvare Minervæ, & soleas Junonis lambere. In veteri Ecclesia*

Oscul. Sacerdotum. *progressu temporis tanta fuit sacerdotum reverentia, ut Christiani horum quoque pedibus oscula dederint: quod postea sancte observarunt Romani pontifices, qui in hunc usque diem pro reverentia sedis Apostolicæ, ut loquuntur, salu-*

salutantibus iplis regibus & imperatoribus pedes osculan-
dos porrigunt. Primus fuit *Constantinus Papa*. A. C. 710.
qui a Justiniano imperatore osculum pedum admisit. Tu-
entur hodie Pontificii hanc Papæ superbiam, exemplo Chri-
sti, qui & ipse a magna peccatrice osculum pedum dari sibi
passus est. Sed non esse pontifices hac in re imitatores Chri-
sti, docet Polydorus Virg. l. 4. de inventione rerum cap. 13.
Sed nondum hic ambitio magnatum substitit. Nam apud
Persas lege cautum erat, ne quis ad colloquium cum rege *Osculum*
admitteretur, quin ipsum pavementum regio pede calca- *pavimen-*
tum, antea oscularetur. Quod Martialis vocat *folia basiare* *ti, ubi Ve-*
regum. Hoc pavimenti vel soli osculum qui dabant, toto *stigma*
corpore humi prostrati jacebant, ideoque Ennius dixit, hos *Regis*.
cubitis vel genibus terram pinferere. Sed & hujus moris ve-
stigia in sacris legimus, Es. XLIX. v. 23. ubi Propheta prædi-
cit, *fore, ut reges terræ pulverem Ecclesiæ tingant*, h. e. Eccle-
siam osculentur, ejusque majestatem adorent. Denique no-
tandum est, osculo genarum, oris vel oculorum, commu-
niter amplexum innui, ita quidem, ut, qui convenirent, vel
ab invicem discederent, dum osculum dabant, manibus al-
terius collum vel humeros stringerent, interdum quoque
alterius aures utraque manu comprehenderent, ut videre
est Gen. XXXIII. v. 4. Tob. VII. v. 6. Luc. XV. v. 20. Atque
hoc ultimum genus osculandi aliquem, prehensis auribus
veteres vocabant *χούρειν*, vel ollam, forsitan ideo, quod in *Osculum*
tali osculo & complexu caput instar, ollæ & aures instar *apprehen-*
ansarum essent. Ita enim Pollux: Ollam prehensis oscula- *sis auribus*
bor auribus. Clemens Alex. hujus osculi mysticam ratio-
nem reddit, eoque putat significari, quod per auditum sensus
amoris generetur, Lib. 1. Strom. E Latinis omnium primus
fuit Plautus, qui in Pænulo, hoc osculi genus ita exprimit:
Sine te exorem, sive te auribus prehendam, sive dem suaviū.

Post exhibita varia osculorum genera, operæ pretium est videre, quarum rerum symbola oscula fuerint. Vbi notandum, quod *oscula signa imprimis charitatis & amicitie fuerint*, inter cognatos & amicos sibi invicem obviam factos, vel peregre venientes, vel se invicem compellantes. Ita *Jacob Rabelem amicam suam osculabatur*, Gen. XXIX. II. *Joseph suos Fratres*, qui peregre venerant Gen XLV. v. 18. Huc pertinet *osculum reconciliatorium*, quo dissidentes, facta reconciliatione depositam offensam testabantur. Ita *Esau osculabatur Jacobum fratrem*, cum quo in gratiam redierat Gen. XXXIII. v. 4. *Pater filium prodigum redeuntem*, Luc. XV. 20. Nec minus ad hoc amicitie symbolum pertinet *osculum valedictorium*, quod Ebræi vocant *osculum separationis*. Ita *Laban* Gen. XXXI. v. 28. queritur, quod ob clandestinum *Jacobi discessum filias suas ante obitum osculari non potuerit*. *Naëmi nurus suas abiturientes osculatur*, Ruth. I. v. 10. *Presbyteri Ephesini osculantur Paulum abeuntem*, Actor. XX. 37. Primi Christiani, qui ex Ebræis prodierant, cum crebris osculis assueti essent, eadem sacris publicis intulerunt, tanquam symbola fraternitatis & tesseras Christianæ charitatis. Hinc in primitiva Ecclesia sub ipsis Apostolis mos cœpit, ut antequam *εὐχαριστία* fumerent, alter alteri accederet & osculum figeret, & hoc est *φίλημα ἁγίου*, *osculum sanctum*, cujus Paulus ad Rom. XVI. v. 16. & alibi meminit. Sanctum dicitur ideo, quod non sapiat carnales affectus, nec suavia venerea, sed Spiritum S. & Christianam charitatem, quare Petrus idem nominat *φίλημα ἀγάπης*, 1. Petr. V. v. 14. De hoc S. osculo scribit Clemens Romanus, vel quisquis autor sit Constitutionum Apostolicarum lib. 2. c. II. Viri se invicem & mulieres se invicem exosculentur in Domino, sed caveant ne quis dolus subsit, sicut osculo Judæ, quo Dominum prodidit. De eodem Justinus Martyr in Orat. ad Anton.

Impe-

Imperatorem. *Dictis precibus*, inquit, *mutuo osculo nos salutamus*, deinde sequitur *Eucharistia*. Tertullianus eleganter osculum S. vocat *obsignaculum precum*, quia preces publicæ eodem quasi obsignabantur. Hodie in nostris Ecclesiis nullus usus superest osculi inter sacra publica, sed apud Pontificios in locum osculi S. successit *osculum patinae, vel operculi*, quo calix Domini tegitur, quod olim plebs, hodie solus sacerdos eidem imprimit. Porro osculum sæpe est *signum amoris*, five casti five libidinosi. Osculum castum dicitur, quale datur sponsaliorum causa. Hinc Alexander in novellas scribit: sponsalia per arrham & osculum conservari, & quæ osculum dederat, sponsam censent. Imo solo osculo conjuges putari scribit Quintilianus in declamationibus. Impudicum vero osculum est *meretricium* illud Proverb. 7. 13. quod in veteri Ecclesia pro ipso osculo sancto irrepsisse videtur. Hinc Clem. Alex. l. 3. Pædag. conqueritur, inter Christianos oscula incesta, venerea & hypocritica inveniri. Et S. Ambrosius in cap. ult. 2. Cor. *Oscula* simpliciter vocat *libidinum indicia*. Huic malo ut occurrerent pii veteres in sacris constituerunt, ne viri ac fœminæ oscula promiscue darent, sed viri viris fœminæ fœminis, quod nossent oscula communiter scortationum præambula esse juxta illud:

Visus & alloquium, tactus, post oscula, factum.

Et osculo pudicitiam virginis tentari, veteres probe norunt. Hinc Ovid.

Oscula qui sumsit, si non & cætera sumsit,

Hec quoque quæ data sunt, perdere dignus erat.

Apud Romanos Manlius e senatu fuit ejectus, quod præsentem filiam osculum conjugi dedisset, & S. August. lib. 4. de C. D. c. 1. scribit: *Veteres verbere dignum censuisse, alterius uxori osculum dare*. Quin & Cardinalis Tarschus poenam osculantis

tis virginem invitam in via publica, statuit relegationem ad 30. milliaria. Quin & Tiberius Cæsar publico edicto quotidiana oscula prohibuit. Neque vero libidinis tantum signa, sed & aliorum criminum tegumenta fuerunt oscula. Hinc in sacris legimus *osculum adulatorium*, quale erat Abfalonis, II. Sam. XV. v. 5. *Osculum simulatorium*, quale Joab dabat Amasæ 2. Sam. XX. *Osculum proditorium*, quale Judas dedit Christo. De cætero oscula honesta fuerunt etiam illa, quæ *honoris* & *observantiæ* ergo dabantur. Ita Samuel, cum Davidem regem unxerat, in ejus oscula proruit I. Sam. X. v. 1. Hoc Ebræis dicitur osculum dignitatis, vel magnitudinis. Huc pertinent oscula: quæ liberi parentibus, vel discipuli suis Præceptoribus figunt. Ita *Jacob osculabatur patrem Isaac*, Gen. XXVII. v. 26. *Elisa præceptorem Eliam*, I. Reg. XIX. v. 20. Nec raro oscula erant signa clementiæ Principum. Ita *rex David legitur osculatus Barsillai*, 2. Sam. XIX. v. 39. Nec tacendum est *osculum religiosum*, quod in sacris Deo, & inter Ethnicos Idolis deferri solebat, & de religioso osculo verba Psalm 2. *osculamini filium*, vulgo exponunt. Denique in sacris osculum est *mysticum*, solis Christianis cognitum & creditum, per quod magnum illud pietatis mysterium, incarnatio Dei exprimitur, de quo sponsa Cant. Cant. I. 2. *Osculetur me osculo oris sui*, h. e. Veniat tandem Messias, & carnem sibi uniat, nec amplius per Mosen & Prophetas, sed ipsa in persona mecum loquatur.

AGAPÆ.

Sicut in V. T. lauta Convivia sacrificiis partim a sacerdotibus Lev. VI. v. 26. partim a populo, vel offerentibus, subungi solebant, ad quæ amici & vicini convocabantur,

ita

ita etiam, ut in iisdem pauperum hospitum, viduarum & pupillorum non obliviscerentur. Deut. XII. v. 8. Quæ convivia merito quis sacras epulas dixerit, quod sacrorum appendices essent, nec nisi in loco sacro fierent. Adeundem modum in N. T. primitiva Ecclesia, finita sacra synaxi, publicum convivium instituit, quod Græci vocarunt ἀγάπας, h. e. Charitatis, ideo, quod hæ Epulæ essent fraternæ inter Christianos charitatis tessera. In his Agapis divites panem, vinum, pecuniam, aliaque necessaria conferre, & pauperes cum divitibus promiscue comedere, quin & absentibus ægrotis particulas, quæ κατ' ἐξοχὴν Eleemosynæ vocabantur, mittebant. Hæc charitativa convivia Apostolico ævo in usu fuisse, ex Epistolis Judæ, Petri, & Pauli constat. Nam hi tres Apostoli omnium primi ἀγάπας, meminere, & abusus in eas invecos graviter reprehenderunt. Ita enim Judas: *Maculæ sunt in agapis vestris, cum convivamini sine ullo metu* (intellige Dei & Ecclesiæ.) Similiter S. Petrus notat maculas epulantium ἐν ταῖς ἀγάπαις, ubi vulgatus legit ἐν ταῖς ἀπάταις, vel in dolis & fraudibus. Nam Pseudo-Apostoli fraterna hæc convivia in dolos & fraudes, ideoque τὰς ἀγάπας εἰς τὰς ἀπάτας converterunt. Sic & Paulus I. Cor. II. v. 17. Corinthios perstringit, quod *non testandæ charitatis ergo ad ἀγάπας convenirent, sed odiis, dissidiis, gulæ & ventri indulgerent, ne pauperes curarent.* Probe igitur Agapæ Christianorum, ab Apostolis introductæ, ab Agapis Hæreticorum, quarum Autores Pseudo-Apostoli sunt, discernendæ. Nam Agapæ Christianorum erant frugales, in signum charitatis mutuae, easque eleganter Tertullianus describit hoc modo: *Nos in Agapis nihil immodestiae committimus, nec prius ad mensam discumbimus, quam oratio ad Deum prægustetur, edimus quantum esurimus, bibimus quantum pudicis est utile, ita saturamur, ut meminerimus, etiam per*

Z *noctem*

noctem adorandum nobis Deum, ita confabulamur, ut sciamus Deum omnia audire in Apolog. cap. 39. Atque hæc quidem Agapæ ex Christianorum collectis, vel oblationibus panis & vini ad altare olim factis, institui solebant. Hinc S. Cyprianus opulentam viduam reprehendit, quod aliorum oblationibus vescatur, cum ipsa nihil ad Dominicam contulerat. Hæ oblationes apud veteres non raro Agapæ vocabantur, quod ex illis hæc convivia agerentur. Vbi notandum est, oblationes veterum habuisse quatuor usus. Nam (1) ex his sacra Eucharistia instituebatur. (2) Clerus sustentabatur. (3) Cerei, vestes, & reliqua ad fabricam spectantia, procurabantur, & denique (4) Agapæ vel sacra convivia, ad refectiorem pauperum institui solebant, quod ipse Christus dixisset: *Si vis agere convivium, voca pauperes, claudos & surdos, & qui paria referre non possunt.* Sed „quod ad Agapas Hæreticorum pertinet, facile cogitari potest, qualia fuerint eorum sacra, tales quoque Agapas fuissent. Habebant Hæretici, præsertim *Carpocratiani* & *Gnostici*, „pudenda sacra, in quibus promiscuos concubitus exercebant. Semen virorum loco Eucharistiæ edebant, & menstrua mulierum loco sanguinis domini bibebant, teste Epiphanio, & cum ad Agapas erat deventum immodico cibo „ac potu ad vomitum usque sese complebant, & omnia, quæ „ad farciendum alvum faciebant, consumeabant. Hinc Clem. „Alexandr. lib. 1. Pæd. scribit: Agapas videri amatoria convivia, quæ delicata fercula & juscula redolerent. Tandem etiam fidelium Agapæ, ad honestum quidem finem ab Apostolis institutæ, nim. ad mutuam charitatem fovendam, & ad pauperum inopiam, famem, sitimque sublevandam, lapsu temporis in luxum & lasciviam cesserunt. Igitur anno 328. publica autoritate ab universa Ecclesia sunt proscriptæ,

scriptæ, inque eorum locum mos fuit inductus colligendi Eleemosynas, dum concio haberetur.

FILIOLI.

SOlenne est Johanni Apostolo auditores suos *filiolos* vocare, sed Paulus, & reliqui Apostoli, eosdem *fratres* appellant. Ratio, quod Johannes in extrema senectute & Evangelium & Epistolas scriberet, ideoque auditores, quod omnes se minores essent, *filiolos spirituales* dixit. Sed Paulus statim a conversione sua, valde juvenis, scribere cœpit, adeoque auditores sibi coætaneos dixit *fratres*. Ita enim ipse *Paulus Timotheum instruit, ut seniorrs quasi parentes, sed minores quasi fratres tractet.* 1. Tim. V. v. i. fuit de cætero in primitiva ecclesia valde frequens, ut Christiani æquales se invicem fratres ac sorores, seniores a junioribus patres & matres, juniores a senioribus filii & filiæ vocarentur, ut arctissimis illis vocibus suæ charitatis ardorem exprimerent. Sed gravis hinc nata est calumnia. Nam cum apud Ethnicos hæc nomina, frater, soror &c. sæpe nequitiae nomina essent, & puellæ suos amasios, cum quibus consuescere solebant, fratres, & vicissim juvenes amicas, cum quibus caput collidere solebant, sorores, blande vocarent, traducti sunt Christiani, quasi spurcæ libidini se dederent & incestuosi essent. Notetur h. l. tria olim crimina Christianis objecta; quorum (1) *impietas* vel *Atheismus*. (2) *Thyesta convivium* (3) *Octipodi concubitus*. Primum inde fluxit, quod Christiani Deos omnes præter unum spernerent, nec statuas imperatorum, qui in Deorum numerum erant illati, adorarent. Secundum videtur natum ex dicto Christi Joh. VI. *Nisi ederitis carnem filii hominis, non habebitis vitam in vobis.* Hinc homines malæ linguæ finxerunt, Christianos

filiorum fuorum carnes comedere, eorumque sanguinem avidè bibere. *Tertium* crevisse videtur ex Joh. XIII. v. 34. Vbi salvator ultimis Tabulis Ecclesiæ charitatem sanctè commendat, quod charitativum præceptum strenue urserunt Apostoli, præsertim Johannes, qui Epistolas fere omnes charitati commendandæ impendit, & ut vehementiam amoris sui ostenderet, auditores vocat *Filiolos*, quasi paterna eos ~~ex~~ complecteretur. Sed cum Ethnici eos omnes, qui patres & filiae, sorores & fratres vocabantur invicem nubere arbitrarentur, calumnia hinc nata est, christianos promiscuam venerem spargere & in proprias filias irruere. Sed de his plura videantur apud Elmenhorstium ad Octavium Minutii Felicis.

PRESBYTERI.

Jac. V. v. 14.

Verba Apostoli sunt: *Infirmatur quis in vobis? inducat Presbyteros, ut orent super ipsum, ungentes eum oleo, in nomine Domini.* Presbyter vox græca, seniore[m] significat, & quia seniores plerumque sunt sapientiores & honoratiores, hinc in sacris literis communiter Presbyteri vocantur *rectores Ecclesiarum*. Sic ad primum Concilium Act. XV. Apostoli vel Presbyteri, vel ii, qui cum Apostolis cœtum sacrum regebant, convenisse dicuntur. Dicis, an senes semper fuerunt idonei ad docendum? R. Si quis in primitiva Ecclesia ex senioribus ad docendum vocaretur, hunc sæpe visibiliter Spiritu S. repletum, a quo dona docendi seniores acceperunt. Dico communiter senes electos, nam interdum etiam juvenes, qualis erat Timoth. & Titus, in numerum Presbyterorum sunt collecti. Sed, ut apud Romanos senatus dicitur a senibus, licet non omnes senato-

natores sint cives seniores; sic in veteri Ecclesia Presbyteri vocabantur, qui Presbyterio erant inscripti, licet ætate non semper Senes essent. Denique & hoc notandum, quod tempore Apostolorum Presbyteri & Episcopi iidem fuerint, & Ecclesia Apostolica communi Presbyterorum consilio sit gubernata, teste S. Hieronymi Comment. in Ep. ad Tit. Nihilominus sicut Judæi in Synagogis habebant ἀρχιεργά-
 γων, sic & in primitiva Ecclesia inter presbyteros unus fuit præcipuus, qui collegas convocaret, negotia sacra proponeret, ut vota colligeret. Sed & hic Presbyteratus non diu post Apostolos, cum varia schismata orirentur, regimen Ecclesiæ, quod antea toti Presbyterio erat commune, ad unum fuit devolutum, & hic Episcopus dictus, fuitque a Presbyteris distinctus, ut proinde tota Ecclesiæ Hierarchia ex schismatibus sit orta, perinde ut ex malis moribus bonæ legis oriuntur. Fuit autem hæc Distinctio inter Episcopum & Presbyteros, quod hi solum docerent verbum Dei, & administrarent Sacramenta, Episcopus præterea ordinaret Presbyteros, & Ecclesiam gubernaret.

EXTREMA VNCTIO.

Iacobus Ep. cap. V. *unctionis infirmorum* meminit, unde Pontificii hodie Sacramentum proprie sic dictum constituunt. Fuit autem unctio ægrotorum, Apostolico ævo, ceremonia ad donum sanandi, adeoque ad miracula spectans. Hinc Marc. VI. v. 13. *Apostoli dicuntur oleo multos ægrotos unxisse & sanasse*, quæ unctio Apostolica, cum bene cesserat, Iacobus vult eandem ad sanitatem consequendam apud ægrotos retineri. Itaque infirmis duo remedia commendat: alterum *orationis*, quo animæ prospicere & remissionem peccatorum obtinere possint, alterum *unctionis*,

qua corpori consulant, si forte Dei gratia per miraculum convalescant. Vnde constat, quod cessantibus in Ecclesia miraculis, etiam mos ungendi ægrotos ipso jure cesserit. Placuit nihilominus Ecclesiæ, in honorem Apostolorum, qui hunc ritum invexerant, & in memoriam mysticæ nostræ unctionis, a qua omnes *Christiani*, h. e. *uncti* dicimur morem ungendi retinere, licet omni effectui supernaturali destitutum. Primus autem fuit ineunte Seculo V. Innoc. qui hunc morem Sacramenti genus dixit. Sed Innocentio dicitur Sacramentum quodvis rei sacrae signum, quo sensu innumera sunt Sacramenta. Primus a Sec. XI. fuit Eugenius IV. qui in Concilio Florent. extremam unct. inter Sacramenta proprie sic dicta recensuit. Græci quoque in hunc usque diem ægrotos ungunt, idque vocant *Ευχέλαιον*, h. e. oleum precatationis, non extremam Unct. quia non expectant, donec ægrotus ad extrema pervenerit. Plura de hoc ritu videri possunt in nostra veteris Ecclesiæ arte moriendi, cap. ult.

Hæc de sacris Antiquit. ex universo codice bibliorum Vet. & N. Test. collectis, dixisse sufficiat, quibus expeditis sit

SOLI DEO GLORIA.

INDEX.

Summa & series Materiarum.

LIB. I.

De Antiquitatibus in V. T. repertis.

Proœmium, de divisione Scripturæ Sacræ.

I

SECTIO I.

Antiquitatum S. ex Pentateucho.

P <i>Abra</i>	4	<i>Cauponissa</i>	16
<i>Abrech</i>	10	<i>Currus falcati</i>	58
<i>Saphnath Paeneah</i>	15	<i>Simsonis Græphus</i>	59
<i>Pastores in Ægypto abominabiles</i>	15	<i>Simson in Mola</i>	61
<i>Siclus</i>	17	<i>Veterum unctiones & lotiones</i>	63
<i>De festis Judaorum</i>	19	<i>Miplezeith</i>	64
<i>Sabbathum</i>	20	<i>Moloch in Gehenna</i>	66
<i>Neomenia</i>	26	<i>Currus solis</i>	68
<i>Pascha</i>	28	<i>Coccinum & Cocci Vermiculus</i>	70
<i>Pentecoste</i>	33	<i>Semen Schichor</i>	72
<i>Festum Tubarum</i>	35	<i>Tyrus coronata</i>	73
<i>Festum Expiationis</i>	36	<i>De placentis Melechet oblatis</i>	75
<i>Festum Tabernaculorum</i>	39	<i>De fletu super Tammutz</i>	77
<i>Festum Concionis</i>	40	<i>Adulteria uberum</i>	79
<i>Sabbathum anni septimi</i>	41	<i>Umbraculum Jonæ</i>	81
<i>Jubileus</i>	42		
<i>Festa Reliqua</i>	43		
<i>Sacrificia Hebraorum</i>	46		
<i>Mincha</i>	49		
<i>Tecta Orientalium</i>	50		
<i>Vrim & Thummim</i>	53		

SECTIO III.

*Antiquitatum biblicarum
ex Hagiographis.*

SECTION II.	<i>De Veterum Caltis & stylis</i>	82
Antiqq. Sacr. ex Prophetis.	<i>Acuspictores</i>	86
	<i>Fera</i>	

INDEX.

Fera Arundinis
Acervus Mercurii
Servi Literati
Tonsura Veterum
Salutatio Regum
Sal fœderis
Satrapæ Persarum
Eunuchi
Varii Persarum Mores

SECTIO IV.

Antiqq. Sacr. ex libris Eccle-
 siasticis.

Elevatio infantum de terra
Fanebria Convivia
De Veterum Armis
Symbola Deditionum
Chasidei
Virgines Conclusæ

LIB. II.

Variarum Antiquitatum, præ-
 fertim Ecclesiasticarum
 ex N. T.

SECTIO I.

Ex IV. Evangelistis.

Pharisæi
Sadducei 115. *Carai* 116. *Essai* 117
Scribæ Civiles
Scribæ Sacri
Publicani
Mel & Locusta

87 *Sicera* 125
 89 *Vestes ex pilis Camelorum* 126
 90 *Circumcisio Christi, Johannis, aliorum*
 91 128
 93 *Verbum Caro* 130
 94 *Antiqq. Natales* 131
 95 *Magi* 132
 96 *Stella Magorum* 135
 98 *Fadicia Judæorum* 136
Synedria 138
Corban 139
Beelzebub 141
Tibia funebres 144
Historia Crucifixionis 146
 100 *Accubitus ad mensam* 151
 102 *Architriclinus* 154
 105 *Supplicia Judæorum* 155
 107 *Sepulchra Judæorum* 156
ibid. *Sepulchrum Christi* 157
 109 *Profelyti* 157
Remphan 160
Νεωρόε 161

SECTIO II.

Antiqq. N. T. ex Epistolis.

Anathema veterum 162
Idolothyta 165
 111 *Triumphus* 168
 117 *Osculum sanctum* 170
 119 *Agapæ* 176
 120 *Filioli* 179
 122 *Presbyteri* 180
 124 *Extrema unctio* 181

INDEX ALPHABETICVS RERVM PRÆCIPVARVM.

A.		Anni dimissionis sive Sabbathi-	
<i>A</i> Brech quid sit?	Pag. 10	ci	21, & 41
<i>Abyssinorum circumcisio</i>	128	rationes duæ	42
<i>Accumbendi mos veterum</i>	151	<i>Anni Jubilai</i> (1) ritus	42
<i>Acupingere</i>	86	(2) Etymon	43
<i>Adam Halberstadiensis</i>	163	(3) ratio	43
<i>Adorationis</i> (1) ritus	12	<i>Apocryphi libri</i>	3
(2) Etymon	13	<i>Appendix sacrificiorum</i>	49
<i>Adulteria uberum</i>	79	<i>Architriclinus</i>	154
<i>Ægyptii Geometræ excellen-</i>		<i>Arma Veterum</i>	105
<i>tes</i>	73	<i>Asasel hircus</i>	37
<i>superstitiosissimi</i>	15	<i>Azymite</i>	31
<i>Ænigma Simsonis</i>	59	<i>Azymorum septiduum</i>	30
<i>Afflictio animæ</i>	38		
<i>Agape</i>	176	B.	
<i>illarum finis</i>	178	<i>Bacchanalia Judæorum</i>	40. & 78
<i>Agnus Paschalis immaculatus</i>	29	<i>Beelzebub</i>	141
<i>Ejusd. ritualis comestio</i>	30	<i>Bibendi modus</i>	60
<i>Aliptæ</i>	63	<i>Bos Ægyptiorum Deus</i>	16
<i>Allocutiones Apostolorum</i>	179		
<i>Αἰάθμα</i>	162	C.	
<i>Αἰάθμα</i>	164	<i>Cacabus</i>	49
<i>Anni Ebraorum lunares</i>	27	<i>Celte</i>	82
		<i>Chasidæi</i>	108
		A a	Chri-

INDEX RERVM.

<i>Christiani, uncti</i>	182	<i>Currus solis</i>	68
<i>Calix Demoniorum</i>	166		
<i>Capræ Orientales</i>	79	D.	
<i>Caphanim, placentulæ</i>	77	<i>Dedicationes templi</i>	45
<i>Caræi</i>	116	<i>Deditionum symbola</i>	107
<i>Carbasus</i>	84	<i>Deocratia</i>	34
<i>Carceris Etymon</i>	62	<i>Derivationes ingeniosæ Patrum</i>	29
<i>Carpocratianorum agapæ</i>	178		
<i>Cella quadrilapidis</i>	120	<i>Desertum</i>	127
<i>Ceremoniæ circa pacta veterum</i>		<i>Detectio capitis</i>	13
	6, 79	<i>Detonsio capitis</i>	92
<i>pactum Mosaicum</i>	7, 8	<i>Diei vespera duplex</i>	30
<i>Cidaris</i>	99	<i>Dii Ethnicorum Salvatores di-</i>	
<i>Circumcisio</i>	128	<i>cti</i>	13
<i>ejus ritus</i>	129	<i>Dissecare fœdus</i>	7
<i>Coccinum, Cocci vermiculus</i>	70	<i>Diversoria veterum</i>	57
<i>Cena triplex in ultimo Christi</i>		<i>Divisio V. T.</i>	1
<i>Paschate</i>	30		
<i>Cæna cur Jovis, non Veneris die</i>		E.	
<i>comesta?</i>	31	<i>Ecclesiastici libri</i>	3
<i>Collectionis festum</i>	41	<i>Eleemosynæ κατ' ἐξοχήν</i>	177
<i>Conceptiva festa</i>	43, 201	<i>Elevatio hostiæ Papicularum</i>	49
<i>Concionis festum</i>	40		
<i>Convivarum mores apud Vet.</i>		<i>Encenia</i>	45
	59	<i>Enzymite</i>	31
<i>Convivia charitativa</i>	177	<i>Episcopus</i>	181
<i>Convivia funebria</i>	102	<i>Epocha Judæorum</i>	43
<i>Corban</i>	139	<i>Epulæ sacræ</i>	177
<i>Crucifigendorum nudatio</i>	149	<i>Erlaß-Jahr</i>	41
<i>Crucifixio</i>	146	<i>Essei</i>	117
<i>Currus Eliæ</i>	59	<i>Eucharistiæ</i>	165
<i>Currus falcati, ferrei</i>	58	<i>in pane Azymo institutio</i>	31
		<i>Ennu-</i>	

INDEX RERV. M.

<i>Eunuchus triplex</i>	96	G.	
<i>Expiationis festum</i>	36	<i>Gebinnom</i>	67
		<i>Genuflexionis cultus</i>	
		(1) <i>civilis Aegyptiorum</i>	
		(2) <i>divinus Persarum</i>	12
<i>F.</i>		<i>Gnosticorum Agapæ</i>	178
<i>Falcati currus</i>	58	<i>Godolius</i>	44
<i>Fera arundinis</i>	88	<i>Græcorum unctio</i>	182
<i>Festum Concionis</i>	40		
<i>Festum Encaeniorum</i>	45		
<i>Festum Expiationis</i>	36	H.	
<i>Hebdomadum</i>	33	<i>Hamanis sortilegium</i>	44
<i>Festa Judæorum</i> (1) <i>Conceptiva</i>	20, & 43	<i>Haphtharæ</i>	23
(2) <i>Stativa</i>	19	<i>Hierarchia Eccl. unde orta</i>	181
<i>Festa Jejuniorum</i>	43	<i>Hircus dimissorius</i>	37
<i>Festum Luminum</i>	46	<i>de eo traditio</i>	37
<i>Mardocheaicum</i>	45	<i>est typus Christi</i>	48
<i>Messis</i>	34	<i>Hosianna</i>	40
<i>Novilunii</i>	26		
<i>Paschatis</i>	28	I.	
<i>Pentecostes</i>	33	<i>Idola Germanorum</i>	69
<i>Primitiarum</i>	34	<i>Idololatria Israelitarum prima</i>	16
<i>Purim</i>	44	<i>Idololatria matris Jeroboam</i>	66
<i>Tabernaculorum</i>	39	<i>Idolothyta</i>	167
<i>Tubarum</i>	35	<i>Idolum Achor</i>	143
<i>Ευλοφείας</i>	45	<i>Baal Peor</i>	65, 42
<i>Flagellatio Judæorum</i>	147	<i>Miplezeth</i>	64
<i>Fluvius Schichor, Nilus</i>	72	<i>Moloch</i>	66
<i>Funera Ethnicorum</i>	146	<i>Pagodes</i>	67
<i>Funera Judæorum</i>	145	<i>Idolum Remphan</i>	160
<i>Furca supplicium</i>	150	<i>Saturnus</i>	66

INDEX RERV.

O.

Oblationes veterum	178
Obsignatio literarum	99
Origenes castratus	97
Orientales Sabbathini	24
Oscula varia	175
Osculandi modus veterum	170
Osculum sanctum	174
Ostracismus	84

P.

Pacta Dei cum hominibus	4
Pactorum Divisiones varie	5, 9
Pactorum Dei signa	5
Pactorum ineundorum mores	
Vet.	6
Pandochea infamia	57
Panes Propositionis	34
Parasanga	98
Paraschæ	23
Parthemim	96
Pascha	28
Pascha quidam derivant	
a נֶסֶח	28
a πασχειν	29
Pascha vocant ὑπέβασιν	28
σαυρόσιμον	28
Paschatitæ	32
Pastores Ægyptiorum abominabiles	15

Patrum ingeniosa derivationes	28
hujus rei exempla	29
Pecunia olim ponderata	17
Pentecostes V. T. typus Pent.	
N. T.	33
Pergamentum	85
Peribolum	50
Perforatio auris	90
Persarum mores	98
Pharisei amoris & timoris	114
Phariseorum Etymon	111
Origo & dogmata	112
mores & jurationes	113
virtutes & vitia	114
superstitiones	115
Pinnaculum templi	52
Pontifex in sancto sanctorum	37
Presbyteri	180
Primitiæ frugum	34
Primogenitorum prærogativæ	8
Profanatores Sabbathi	23
Prophetarum divisio	2
vestitus	127
Profelyti	157
portæ & justitiæ	159
Publicanus	122

INDEX RERVM.

Q.		<i>Sadducei, horum Descriptio</i>	
<i>Quartadecimani</i>	32		115
<i>Quies Dei</i>	20	<i>Dogmata</i>	116
R.		<i>Salaria</i>	95
<i>Raccha</i>	136	<i>Sal fœderis</i>	49, 94
<i>Rahab an scortum?</i>	57	<i>Salutationes Regum</i>	93
<i>Rectores Ecclesiarum</i>	180	<i>Salvatores dicuntur viri optimi</i>	13
<i>Regem salutandi modus Vet.</i>	10	<i>Sanctum Sanctorum</i>	37
<i>Regula Theol. de pacto</i>	5	<i>Sarra</i>	74
<i>Remedia infirmorum</i>	181	<i>Sartago</i>	49
S.		<i>Satrapæ Persarum</i>	96
<i>Sabbatharii</i>	26	<i>Saturnus Ebræorum Moloch</i>	66
<i>Sabbathum, hujus Etymon</i>	20	<i>Schisma de diversis Pâsch. die-</i>	
<i>Animi</i>	22	<i>bus</i>	32
<i>Æternum</i>	22	<i>Scribæ civiles</i>	119
<i>idem ac hebdomas</i>	21	<i>sacri</i>	120
<i>secundo-primum</i>	21	<i>Scriptio veterum</i>	83
<i>Sabbathicus annus</i>	21	<i>Semen Schichor</i>	72
<i>Sabbathi profanatio</i>	23	<i>Senes primitivæ Eccl.</i>	180
<i>sanctificatio</i>	23	<i>Septiduum azymorum</i>	30
<i>iter</i>	23	<i>Sepulchra Iudæorum</i>	156
<i>superstitiones</i>	24	<i>Servus literatus</i>	90
<i>translatio in solis diem</i>	25	<i>Sicera</i>	125
<i>Sacramentum late</i>	182	<i>Siclus sacer & profanus</i>	17
<i>Sacrificium agitationis</i>	50	<i>Sicli effigies</i>	18
<i>elevationis</i>	49	<i>Sicli gemini figmentum</i>	18
<i>ciborum</i>	49	<i>Sicli sacri geminus sensus</i>	18
<i>expiatorium</i>	48	<i>Sinus Abrahæ</i>	102
<i>holocaustum</i>	46	<i>Sol gentium Deus</i>	68
<i>pacificum</i>	47	<i>Solarium</i>	51
		<i>Solemnitates in pacto Mos.</i>	7
			<i>Vete-</i>

INDEX RERVVM.

<i>Veterum circa pacta</i>	9	<i>Turcæ unguentis ditissimi</i>	63
<i>Spiritus S. appellatur scriba</i>		<i>Turcarum fœminæ</i>	81
	122	<i>Tyrus coronata</i>	73
<i>Stella Magorum</i>	135		
<i>Strangulatio apud Judæos</i>	155	U.	
<i>Stylus</i>	83	<i>Uberum duplex sensus</i>	79
<i>Supplicia Judæorum</i>	150, 155	<i>Vectigal</i>	123
<i>Synedrium</i>	121, 137	<i>Verbum Caro</i>	130
		<i>Vermiculus cocci</i>	71
T.		<i>V.T. Divisio</i>	I
<i>Tammutz idolum</i>	77	<i>Vespera diei duplex</i>	30
<i>Tecta orientalium</i>	50	<i>solis, item luminis</i>	29
<i>Tectorum Orient.' varius usus</i>		<i>Virgines orientales</i>	80
	52	<i>conclusæ</i>	109
<i>Tessares</i>	32	<i>manifestatæ</i>	III
<i>Testamentum dicitur Pactum</i>	4	<i>Umbraculum Ionæ</i>	81
<i>Teuto Germanorum Deus</i>	69	<i>Unctio extrema</i>	181
<i>Thalifia</i>	41	<i>mystica</i>	ibid.
<i>Tibicines funebres</i>	145	<i>Unctiones veterum</i>	63
<i>Traditiones Judæorum</i>		<i>Urim & Thummim</i>	53, 56
<i>de birco Asafel</i>	37		
<i>de Moloch</i>	66	E.	
<i>de Purim</i>	44	<i>Eυλοφορία</i>	45
<i>Triumpho Romanorum ad Tri-</i>			
<i>umphum Christi applica-</i>		Z.	
<i>tio</i>	168	<i>Zor quid?</i>	73

F I N I S

(0)

